

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

Аветисян Маргарита Робертівна

УДК 346.21:346.56

ДИСЕРТАЦІЯ

Організаційно-правова форма господарювання

12.00.04 – господарське право,
господарсько-процесуальне право
(081 – Право)

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати
власних досліджень.
Використання ідей, результатів і
текстів інших авторів мають
посилання на відповідне джерело

М.Р. Аветисян

*Дисертація є ідентичною
іншим примірникам дисертації
Вчений секретар спеціалізованої
Вченої ради К 11.051.12
к.ю.н. Ю.М. Павлюченко*

Науковий керівник
Коваль Ірина Федорівна
доктор юридичних наук, доцент

ВІННИЦЯ
2019

ANNOTATION

Avetisyan M. Organizational-legal form of economic activity. - qualifying scientific writing on the rights of the manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Law (Doctor of Philosophy) in specialty 12.00.04. Commercial Law; Economic and Procedural Law (081 – Law). – Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv; Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2019.

The object of study is the social relations that are formed in the process of organizing and conducting economic activity.

The subject of the study is the organizational and legal form of economic activity.

In Section I "General Theoretical Foundations of Organizational and Legal Form of Economic Activity" it is justified that the organizational and legal form of economic activity is a legal model of conducting economic activity, the content of which is interrelated organizational and property elements.

The organizational and property elements that constitute the content of the organizational and legal form of economic activity are distinguished and revealed: 1) organizational elements: purpose of economic activity (making a profit, achieving economic and social results without making a profit); the procedure for managing the economic entity (management body system, their competence, etc.); the nature of the participant's participation in the entity's activities (labor participation, business participation, investment participation); 2) property elements: the legal regime of the property of the entity; the nature of the relationship between the founder (member) / founders (participants) and the entity with respect to the entity's property; the nature of the relationship between the participants regarding the property of the entity; the scope of the entity's liability for its obligations and the liability (risks) of the entity's participants for its obligations.

Types of organizational and legal form of economic activity by

distinguishing organizational and legal forms of entrepreneurship and organizational and legal forms of non-profit economic activity are specified.

It is revealed that both the content of the organizational and legal form of economic activity and other factors that influence the founders decisions (in particular, the terms of taxation, the minimum amount of authorized capital) are important when selecting an organizational and legal form of economic activity.

The limitations for selecting the organizational and legal form of economic activity, which should take into account the free act and deed of the participant of economic relations regarding the choice of the organizational and legal form of economic activity and public interests in the sphere of economic activity with limitation of such choice by the organizational and legal forms set forth by law, has been specified. To implement the above approach, it is proposed to clarify part 1 of Art. 135 of the Economic Code of Ukraine, namely: to change the wording "in the organizational and legal forms of economic activity, not prohibited by law" to "in other organizational and legal forms of economic activity, provided for by law".

The definition of the right to choose the organizational and legal form of economic activity as a legal possibility to choose the organizational and legal form of economic activity taking into account the regulatory defined organizational and property elements of the organizational and legal form and other factors among the organizational and legal forms provided for by law.

It is established that the legislation governing the issues related to the organizational and legal form of economic activity is represented by a set of laws and regulations, which are characterized by certain shortcomings, in particular, in the part of the use of different terminology regarding the organizational and legal form of economic activity without specifying the nature of the relation of terms, absence of coordinated and systematic consolidation of types of organizational and legal form of economic activity, rules for selecting the organizational and legal form of economic activity,

definition of the content of organizational and legal form of economic activity and other issues.

The ways of improving the legislation on the organizational and legal form of economic activity are suggested: elimination of terminological and content inconsistencies regarding the concepts and types of the organizational and legal form of economic activity, rules for choosing the organizational and legal form of economic activity, ensuring compliance with the requirements for the content of the organizational and legal form of economic activity. The economic and legal foundations of the organizational and legal form of economic activity have been improved by clarifying the definition of the concept, content, types, limitations of selection, choosing the organizational and legal form of economic activity.

In Section II “Content of the Organizational and Legal Form of Economic Activity”, the provisions on the management of the entity as an organizational element of the content of the organizational and legal form of economic activity is specified with a special note that the management of the entity is based on a combination of property interests of the founders (participants), legal regime of property of the entity and participation in the management of the workforce in cases provided for by law. It is proposed to supplement the Economic Code of Ukraine Art.56-1 "Management of an Economic Entity" with a specified provision.

The content of the organizational and legal form of non-profit economic activity is clarified by giving the right to the subjects of such economic activity to gain a profit without its allocation among the participants instead of the right to carry out entrepreneurial activity. It is proposed to codify this provision in Part 5 of Art.53 of the Economic Code of Ukraine.

The reasoning of the provision on the improving the legal regime of property as a property element of the content of the organizational and legal form of economic activity, namely: for the transfer of property that is the subject of joint co-ownership by the spouses, as a contribution to the authorized

capital of the economic organization, the consent of the other spouse must be given in writing; from the moment of transfer of this property, the regime of joint co-ownership by spouses is not applied to it. It is specified that the value of a share in the authorized capital of an economic organization formed at the expense of joint co-ownership of spouses should be taken into account when dividing the property.

The necessity of the rules on the liability of the entity founders for the entity obligations to be applied to the participants (members) of the entity is justified.

The issue of compliance with the requirements of the content of the organizational and legal form of economic activity, their ensuring, as well as the legal effects of non-compliance with these requirements has been considered. It is proposed to impose an obligation on the economic entity in case of non-compliance with the legal requirements for the content of the organizational and legal form of economic activity to eliminate within six months the discrepancy between the content of the organizational and legal form of economic activity and the actual state or to reorganize by changing the organizational and legal form of economic activity.

It is proposed to determine the legal effects of non-compliance by an economic entity with the legal requirements for the content of the organizational and legal form of economic activity within the defined period in the form of liquidation of the economic entity by court decision on the ground of the appeal of the competent state authority or interested persons.

The practical significance of the results obtained. Theoretical conclusions and suggestions can be used to improve the legislation of the organizational and legal form of economic activity; in the preparation of textbooks and manuals for students and postgraduate students of legal higher education institutions, scientific and practical comments on codes and other regulatory laws of Ukraine. Some theoretical developments of a debatable nature may form the basis for further research in commercial law

Keywords: organizational and legal form of economic activity, types of organizational and legal form of economic activity, entity, selection of organizational and legal form of economic activity, content of organizational and legal form of economic activity, organizational elements of content, property elements of content, compliance with the requirements of organizational and legal content forms of economic activity, legal effects of non-compliance with the requirements for the content of the organizational and legal form of economic activity.

LIST OF PUBLISHED WORKS ON THE THESIS SUBJECT

Articles in scientific professional publications of Ukraine

1. Avetisyan M. “Economic and Legal Aspects of the Organizational and Legal Form of Economic Activity.” *Law Journal of Donetsk University*, no. 1-2 (2017): 110-116.
2. Avetisyan M. “Content of the Organizational and Legal Form of economic activity.” *Journal of the Kyiv University of Law*, no.3 (2018): 183-188.
3. Avetisyan M. “On the Issue of the Legal Regime of Property as a Component of the Content of Organizational and Legal Forms of Economic Activity.” *Journal of the Kyiv University of Law*, no. 4 (2018): 176-182.
4. Avetisyan M. “Some Issues of Organizational and Legal Forms of Entrepreneurship and Organizational and Legal Forms of Non-Profit Economic Activity.” *Legal scientific electronic journal*, no.2 (2019): 87-90.
5. Avetisyan M. “Compliance with the Requirements for the Content of the Organizational and Legal Form of Economic Activity.” *Our right*, no. 1 (2019): 125-131.

Articles in scientific periodicals of other countries

6. Avetisyan M. "Definition of the Concept of Organizational and Legal Form of Economic Activity." *Legeasiviata. Revistastiintifico-practica. Februarie* (2019): 3-6

Articles in other scientific publications of Ukraine

7. Avetisyan M. "On the Choice of Organizational and Legal Form of Economic Activity." *Law Journal of Donetsk University*, no. 1/2 (33) (2016): 113–122.

Proceedings of scientific conferences

9. Avetisyan M. "The Legal Basis of the Organizational and Legal Form of Economic Activity." *From Civil Society to the Rule of Law: The 21st International Conference of Young Scientists and Students*, April 22, 2016, Kharkiv: Abstract of theses. Kharkiv: KhNU after Karazin, 8-11.

10. Avetisyan M. "Constitutional principles of Organizational and Legal Form of Economic Activity." *Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference "Constitutional Foundations of Lawmaking and Law Enforcement: State and Prospects for Development"*, April 22, 2016 Vinnitsa: DonNU, 90-94.

11. Avetisyan M. "The Subjects of Environmental Entrepreneurship and Their Organizational and Legal Forms." *Collection of scientific abstracts of the First International Research and Practical Conference "Ecology of Donbass: History Lessons and Challenges of Today"*. October 10-11, 2017 Vinnytsia: Nilan LTD.], 147-150.

12. Avetisyan M. "The Relation Between the Concept of "Organizational and Legal Form of Economic Entity" and related concepts." *Theoretical and Applied Aspects of Science Development (Part I), Proceedings of the Third International Research and Practical Conference*. Kyiv. December 6-7, 2017. Kyiv: MCND, 7-9.

13. Avetisyan M. "Regarding Types of Organizational and Legal Form of Economic Activity." *Legal Science and Education in Modern Conditions: State and Prospects of Development: Proceedings of the All-Ukrainian Research and Practical Conference on the 35th Anniversary of Vasyl Stus Law School of Donetsk (May 18, 2018)*. Vinnytsia: Nilan LTD, 81-84.

АННОТАЦІЯ

Аветян М.Р. Організаційно-правова форма господарювання. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» (081 - Право). – Донецький національний університет імені Василя Стуса, Міністерство освіти і науки України, Вінниця, 2019.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які складаються у процесі організації і здійснення господарської діяльності.

Предметом дослідження є організаційно-правова форма господарювання.

У розділі I «Загально-теоретичні засади організаційно-правової форми господарювання» обґрунтовано, що організаційно-правова форма господарювання становить правову модель здійснення господарської діяльності, зміст якої складають взаємопов'язані організаційні та майнові елементи.

Виокремлено та розкрито організаційні та майнові елементи, що складають зміст організаційно-правової форми господарювання: 1) організаційні елементи: мета господарської діяльності (одержання прибутку, досягнення економічних і соціальних результатів без одержання прибутку); порядок управління суб'єктом господарювання

(система органів управління, їх компетенція та ін.); характер участі учасників в діяльності суб'єкта господарювання (трудова участь, підприємницька участь, інвестиційна участь); 2) майнові елементи: правовий режим майна суб'єкта господарювання; характер зв'язку між засновником (учасником)/засновниками (учасниками) і суб'єктом господарювання щодо майна суб'єкта господарювання; характер зв'язку між учасниками щодо майна суб'єкта господарювання; обсяг відповідальності суб'єкта господарювання за своїми зобов'язаннями та відповідальності (ризиків) учасників суб'єкта господарювання за його зобов'язаннями.

Уточнено види організаційно-правової форми господарювання шляхом виокремлення організаційно-правових форм підприємництва та організаційно-правових форм некомерційного господарювання.

Виявлено, що при обранні організаційно-правової форми господарювання мають значення як зміст організаційно-правової форми господарювання, так й інші чинники, які впливають на рішення засновників (зокрема, умови оподаткування, мінімальний розмір статутного капіталу).

Уточнено межу обрання організаційно-правової форми господарювання, яка має враховувати вільне волевиявлення учасника господарських відносин щодо вибору організаційно-правової форми господарювання та публічні інтереси у сфері господарювання, що впливає на обмеження такого вибору організаційно-правовими формами, визначеними законом. Для реалізації наведеного підходу пропонується уточнити частину 1 ст. 135 ГК України, а саме: змінити формулювання «в організаційно-правових формах господарювання, не заборонених законом» на «в інших організаційно-правових формах господарювання, передбачених законом».

Обґрунтовано визначення права на вибір організаційно-правової форми господарювання як можливість обирати правову модель

здійснення господарської діяльності серед передбачених законом організаційно-правових форм з урахуванням нормативно визначених організаційних і майнових елементів та інших факторів.

Встановлено, що законодавство, яке регулює питання, пов'язані із організаційно-правовою формою господарювання представлено сукупністю нормативно-правових актів, які характеризуються певними недоліками, зокрема, в частині застосування різної термінології щодо організаційно-правової форми господарювання без уточнення характеру співвідношення термінів, відсутності узгодженого та системного закріплення видів організаційно-правової форми господарювання, правил вибору організаційно-правової форми господарювання, визначення змісту організаційно-правової форми господарювання та інших питань.

Запропоновано напрями удосконалення законодавства, яке регулює питання, пов'язані із організаційно-правовою формою господарювання: усунення термінологічних та змістовних невідповідностей стосовно поняття і видів організаційно-правової форми господарювання, узгоджене та системне закріплення видів організаційно-правової форми господарювання, правил вибору організаційно-правової форми господарювання, забезпечення дотримання вимог до змісту організаційно-правової форми господарювання.

Обґрунтовано, що поняття, види, зміст, межа вибору організаційно-правової форми господарювання належать виключно до предмету господарсько-правового регулювання.

У розділі II «Зміст організаційно-правової форми господарювання» конкретизовано положення щодо управління суб'єктом господарювання як організаційного елементу змісту організаційно-правової форми господарювання з уточненням, що управління суб'єктом господарювання здійснюється на основі поєднання майнових інтересів засновників (учасників), правового режиму майна суб'єкта господарювання і участі в управлінні трудового колективу у випадках, передбачених

законодавством. Пропонується доповнити ГК України ст. 56-1 «Управління суб'єктом господарювання» із зазначеним в ній вказаного положення.

Уточнено зміст організаційно-правової форми некомерційного господарювання шляхом надання права суб'єктам такого господарювання на отримання прибутку без його розподілу між засновниками (учасниками) замість права на здійснення підприємницької діяльності. Пропонується закріпити зазначене положення в ч. 5 ст. 53 ГК України.

Обґрунтовано положення щодо удосконалення правового режиму майна як майнового елементу змісту організаційно-правової форми господарювання, а саме: для передання майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, як внеску до статутного капіталу господарської організації, згода другого з подружжя має бути подана письмово; з моменту передання цього майна на нього не поширюється режим спільної сумісної власності подружжя. Уточнено, що при поділі майна повинна враховуватись вартість частки у статутному капіталі господарської організації, яка сформована за рахунок спільної сумісної власності подружжя.

Аргументована необхідність розповсюдження на учасників (членів) суб'єкта господарювання правил щодо відповідальності засновників суб'єкта господарювання за зобов'язаннями суб'єкта господарювання.

Розглянуто питання забезпечення дотримання суб'єктами господарювання вимог до змісту організаційно-правової форми господарювання, їх забезпечення, а також правові наслідки недотримання цих вимог. Запропоновано встановити обов'язок суб'єкта господарювання у разі недотримання законодавчих вимог до змісту організаційно-правової форми господарювання усунути протягом шести місяців невідповідності між передбаченим законом змістом та фактичним

станом або здійснити реорганізацію шляхом зміни організаційно-правової форми господарювання.

Запропоновано правові наслідки невиконання суб'єктом господарювання своїх обов'язків у разі недотримання законодавчих вимог до змісту організаційно-правової форми господарювання у встановлений строк у вигляді ліквідації суб'єкта господарювання за рішенням суду на підставі звернення компетентного органу державної влади або заінтересованих осіб.

Практичне значення одержаних результатів. Теоретичні висновки та пропозиції можуть бути використані для вдосконалення законодавства щодо організаційно-правової форми господарювання; при підготовці підручників та навчальних посібників для студентів та аспірантів юридичних вищих навчальних закладів, науково-практичних коментарів до кодексів та інших нормативно-правових актів України. Деякі теоретичні напрацювання дискусійного характеру можуть бути основою для подальших наукових досліджень у галузі господарського права

Ключові слова: організаційно-правова форма господарювання, види організаційно-правової форми господарювання, суб'єкт господарювання, обрання організаційно-правової форми господарювання, зміст організаційно-правової форми господарювання, організаційні елементи змісту, майнові елементи змісту, дотримання вимог до змісту організаційно-правової форми господарювання, правові наслідки недотримання вимог до змісту організаційно-правової форми господарювання.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ПРАЦЬ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Аветисян М.Р. Господарсько-правові аспекти обрання організаційно-правової форми господарювання. *Правничий часопис Донецького університету*. 2017. № 1-2. С. 110-116.

2. Аветисян М.Р. Зміст організаційно-правової форми господарювання. *Часопис Київського університету права*. 2018. №3. С. 183-188.

3. Аветисян М.Р. До питання правового режиму майна як складової змісту організаційно-правової форми господарювання. *Часопис Київського університету права*. 2018. №4. С.176- 182.

4. Аветисян М.Р. Деякі питання організаційно-правових форм підприємництва та організаційно-правових форм некомерційного господарювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. №2. С. 87-90.

5. Аветисян М.Р. Дотримання вимог до змісту організаційно-правової форми господарювання. *Наше право*. 2019. №1. С. 125-131.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав

6. Аветисян М.Р. Определение понятия организационно-правовой формы хозяйствования. *Leges et Viata. Revista stiintifico-practica*. Februarie 2019. С. 3-6.

Статті в інших наукових виданнях України

7. Аветисян М.Р. Щодо обрання організаційно-правової форми господарювання. *Правничий часопис Донецького університету*. 2016. № 1/2 (33). С.113–122.

Матеріали наукових конференцій

8. Аветисян М.Р. Законодавча основа організаційно-правової форми господарювання. *Від громадянського суспільства – до правової держави: XXII Міжнародна конференція молодих вчених та студентів*

(Харків, 22 квітня 2016 р.). Збірник тез доповідей. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна. 2016. С. 8-11.

9. Аветисян М.Р. Конституційні засади організаційно-правової форми господарювання. *Конституційні засади правотворення і правозастосування: стан та перспективи розвитку*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Вінниця, 22 квітня 2016 р.). Вінниця: Донецький національний університет. 2016. С. 90-94.

10. Аветисян М.Р. Суб'єкти екологічного підприємництва та їх організаційно-правові форми. *Екологія Донбасу: уроки історії та виклики сьогодення*: Збірник тез доповідей Першої міжнародної науково-практичної конференції (Вінниця, 10-11 жовтня 2017 р.). Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД». 2017. С. 147-150.

11. Аветисян М.Р. Співвідношення поняття «організаційно-правова форма господарювання» та суміжних понять. *Теоретичні та прикладні аспекти розвитку науки*: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 6-7 грудня 2017 р.). Київ: МЦНД. 2017. Ч. I. С. 7-9.

12. Аветисян М.Р. Щодо видів організаційно-правової форми господарювання. *Юридична наука і освіта у сучасних умовах: стан і перспектива розвитку*: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 35-річчю юридичного факультету Донецького національного університету Василя Стуса (Вінниця, 18 травня 2018 р.). Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД». 2018. С. 81-84.

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ I. Загально-теоретичні засади організаційно-правової форми господарювання	12
1.1. Поняття організаційно-правової форми господарювання	12
1.2. Види організаційно-правової форми господарювання	33
1.3. Обрання організаційно-правової форми господарювання	82
1.4. Законодавча основа організаційно-правової форми господарювання	93
Висновки до розділу I	100
Розділ II. Зміст організаційно-правової форми господарювання	104
2.1. Організаційні елементи змісту організаційно-правової форми господарювання	104
2.2. Майнові елементи змісту організаційно-правової форми господарювання	123
2.3. Забезпечення дотримання вимог до змісту організаційно-правової форми господарювання	149
Висновки до розділу II	163
Висновки	166
Список використаних джерел	170
Додатки	191

Перелік умовних позначень

ГК України	Господарський кодекс України
ЦК України	Цивільний кодекс України
КСУ	Конституційний суд України
ВГСУ	Вищий господарський суд України
ВСУ	Верховний суд України
ВССУ	Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ
КОПФГ	Державний класифікатор ДК 002-94 «Класифікація організаційно-правових форм господарювання», затверджений Наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання і споживчої політики України від 28.05.2004 № 97
СКОФ	Статистичний класифікатор організаційних форм суб'єктів економіки, затверджений Наказом Державної служби статистики України від 29.09.2014 № 271

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Більша частина питань, що виникають у процесі організації і здійснення господарської діяльності, серед яких, зокрема правовий статус суб'єктів господарських правовідносин, умови здійснення господарської діяльності, правовий режим майна у сфері господарювання, пов'язані з організаційно-правовою формою господарювання. Від вибору організаційно-правової форми залежать всі важливі аспекти господарювання, а саме: порядок управління суб'єктом господарювання, правовий режим майна, обсяг майнової відповідальності суб'єкта господарювання за своїми зобов'язаннями та майнової відповідальності учасників суб'єкта господарювання за його зобов'язаннями. Правова визначеність щодо змісту, видів, меж, критеріїв обрання організаційно-правової форми господарювання та обізнаність із цими положеннями учасників господарських відносин є важливою гарантією стабільності господарського обороту, зміцнення правового порядку у сфері економіки.

Правові норми, які регулюють широкий спектр питань, пов'язаних із організаційно-правовою формою господарювання, розгалужені по різних нормативно-правових актах. Вони містяться в Конституції України, Господарському кодексі України, Цивільному кодексі України, законах України «Про акціонерні товариства», «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», «Про кооперативи», «Про банки і банківську діяльність», «Про фермерське господарство» та інших нормативно-правових актах. У положеннях зазначених актів наявні термінологічні та змістовні недоліки, зокрема, в частині застосування поняття організаційно-правової форми господарювання, визначення її змісту, розмежування з суміжними поняттями, закріплення меж вибору

організаційно-правової форми, узгодженого визначення видів таких форм.

В юридичній науці проблематика організаційно-правової форми досліджувалась багатьма вченими, зокрема, у дисертаційних роботах І.М. Кучеренко «Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права» (2004 р.), К.О. Кочергіної «Зміст організаційно-правових форм підприємницьких товариств: інтереси, функції, правові засоби (2005 р.), І.С. Похиленко «Організаційно-правові форми суб'єктів малого підприємництва» (2009 р.), О.А. Черненко «Організаційно-правові форми державного підприємства» (2011 р.), І.В. Борисова «Організаційно-правова форма фінансових установ як правового механізму узгодження економіко-правових інтересів основних учасників ринку фінансових послуг» (2016 р.). Водночас напрацювання вчених стосовно організаційно-правових форм юридичних осіб лише частково відображають особливості змісту і видів організаційно-правової форми господарювання. При цьому дослідження організаційно-правової форми в науці господарського права присвячені здебільшого особливостям окремих організаційно-правових форм господарювання, проте процеси розвитку господарських відносин, необхідність якісної модернізації господарського законодавства зумовлюють доцільність подальших досліджень цієї категорії також і на більш загальному рівні, з розробкою визначення поняття організаційно-правової форми господарювання, її змісту, видів, правових засад дотримання вимог до змісту організаційно-правової форми господарювання.

Вищезазначене підтверджує актуальність дослідження питань організаційно-правової форми господарювання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.
Дисертаційна робота виконана згідно з планом науково-дослідної діяльності юридичного факультету Донецького національного

університету імені Василя Стуса в рамках тем «Розвиток правової системи України: стан та перспективи» (державна реєстрація № 0112U002868), «Правове забезпечення соціально-економічного розвитку: стан та перспективи» (державна реєстрація № 0118U003140), в межах яких авторкою проведено дослідження поняття і змісту організаційно-правових форм господарювання та запропоновано шляхи удосконалення відповідних законодавчих положень.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розробка та обґрунтування нових теоретичних положень щодо організаційно-правової форми господарювання та підготовка пропозицій, спрямованих на удосконалення національного законодавства з цих питань.

Для досягнення зазначеної мети поставлено та вирішено такі завдання:

дослідження і визначення поняття організаційно-правової форми господарювання та її змісту;

дослідження і конкретизація видів організаційно-правової форми господарювання;

дослідження питання обрання організаційно-правової форми господарювання та уточнення межі такого обрання;

аналіз законодавчої основи організаційно-правової форми господарювання та обґрунтування шляхів її подальшого розвитку і удосконалення;

аналіз та уточнення організаційних елементів змісту організаційно-правової форми господарювання;

розкриття та доопрацювання майнових елементів змісту організаційно-правової форми господарювання;

дослідження та визначення правових наслідків недотримання вимог до змісту організаційно-правової форми господарювання.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які складаються у процесі організації і здійснення господарської діяльності.

Предметом дослідження є організаційно-правова форма господарювання.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження склали загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. За допомогою методів аналізу та синтезу визначено зміст організаційно-правової форми господарювання. Діалектичний метод взято за основу при дослідженні та уточненні поняття організаційно-правової форми господарювання. Системно-структурний метод використано в процесі дослідження видів організаційно-правової форми господарювання. З використанням формально-юридичного методу проведено аналіз змісту законодавчої основи організаційно-правової форми господарювання і обґрунтовано пропозиції щодо подальшого вдосконалення законодавства з цих питань. Порівняльно-правовий метод застосовано при з'ясуванні відповідних норм законодавства України та зарубіжних держав, виявленні та порівнянні правових засад організаційно-правових форм господарювання у праві різних країн.

Теоретичну основу дослідження, крім робіт вищезазначених авторів, склали наукові праці вітчизняних та зарубіжних правознавців, зокрема: О.А. Беяневич, А.Г. Бобкової, О.М. Вінник, Н.О. Герасименко, А.М. Захарченка, Г.Л. Знаменського, І.Ф. Коваль, І.В. Лукач, В.К. Мамутова, В.С. Мілаш, В.В. Резнікової, Н.О. Саніахметової, І.А. Селіванової, Н.В. Щербакової, В.С. Щербини, О.С. Янкової та інших.

Емпіричну основу дослідження склали законодавство України та зарубіжних країн, міжнародні акти, матеріали судової практики, статистичні дані.

Наукова новизна полягає в тому, що на основі комплексного дослідження організаційно-правових форм господарювання

доопрацьовано раніше відомі та обґрунтовано нові наукові положення щодо організаційно-правової форми господарювання. Наукова новизна результатів дослідження конкретизується у науково-теоретичних положеннях, висновках та пропозиціях, основними серед яких є:

Вперше:

визначено право на вибір організаційно-правової форми господарювання як можливість обирати правову модель здійснення господарської діяльності серед передбачених законом організаційно-правових форм з урахуванням нормативно визначених організаційних і майнових елементів та інших факторів;

запропоновано встановлення у разі недотримання законодавчих вимог до змісту організаційно-правової форми господарювання обов'язку усунути протягом шести місяців невідповідності між передбаченим законом змістом та фактичним станом або здійснити реорганізацію шляхом зміни організаційно-правової форми господарювання;

запропоновано правові наслідки у вигляді ліквідації суб'єкта господарювання за рішенням суду на підставі звернення компетентного органу державної влади або заінтересованих осіб у разі невиконання суб'єктом господарювання у встановлених строк своїх обов'язків при недотриманні законодавчих вимог до змісту організаційно-правової форми господарювання.

Удосконалено положення щодо:

межі обрання організаційно-правової форми господарювання шляхом поєднання вільного волевиявлення учасника господарських відносин щодо вибору організаційно-правової форми господарювання та публічних інтересів у сфері господарювання з обмеженням такого вибору організаційно-правовими формами, визначеними законом;

господарсько-правових засад організаційно-правової форми господарювання шляхом віднесення виключно до предмета

господарсько-правового регулювання питань щодо поняття, видів, змісту, меж вибору організаційно-правової форми господарювання;

уточнення змісту організаційно-правової форми некомерційного господарювання шляхом закріплення за суб'єктами такого господарювання права на отримання прибутку без його розподілу між засновниками (учасниками), замість права на здійснення підприємницької діяльності.

Дістали подальший розвиток положення щодо:

змісту організаційно-правової форми господарювання з виокремленням: 1) організаційних елементів: мета господарської діяльності (одержання прибутку, досягнення економічних і соціальних результатів без одержання прибутку), порядок управління суб'єктом господарювання (система органів управління, їх компетенція та ін.); характер участі учасників в діяльності суб'єкта господарювання (трудова участь, підприємницька участь, інвестиційна участь); 2) майнових елементів: правовий режим майна суб'єкта господарювання; характер зв'язку між засновником (учасником)/засновниками (учасниками) і суб'єктом господарювання щодо майна суб'єкта господарювання; характер зв'язку між учасниками щодо майна суб'єкта господарювання; обсяг відповідальності суб'єкта господарювання за своїми зобов'язаннями та відповідальності (ризиків) учасників суб'єкта господарювання за його зобов'язаннями;

визначення поняття організаційно-правової форми господарювання як правової моделі здійснення господарської діяльності, зміст якої складають взаємопов'язані організаційні та майнові елементи;

видів організаційно-правової форми господарювання шляхом виокремлення:

1) переліку організаційно-правових форм підприємництва: фермерське господарство, приватне підприємство, державне комерційне

підприємство, комунальне комерційне підприємство, підприємство об'єднання громадян (релігійної організації, профспілки), підприємство споживчої кооперації, акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю, повне товариство, командитне товариство, виробничий кооператив, кооперативний банк, громадянин-підприємець;

2) переліку організаційно-правових форм некомерційного господарювання: казенне підприємство, комунальне некомерційне підприємство, споживчий кооператив, обслуговуючий кооператив, державна організація (установа, заклад), комунальна організація (установа, заклад), приватна організація (установа, заклад), організація (установа, заклад) об'єднання громадян (релігійної організації, профспілки, споживчої кооперації), асоціація, корпорація, консорціум, концерн, громадське об'єднання, благодійна організації, товарна біржа, фондова біржа, кредитна спілка, недержавний пенсійний фонд;

характеру залежності умов організації та здійснення господарської діяльності від обраної організаційно-правової форми господарювання:

1) здійснення будь-якого або виключного виду господарської діяльності (банківська діяльність – акціонерне товариство, кооперативний банк; страхова діяльність – акціонерне, повне, командитне товариство, товариство з додатковою відповідальністю), 2) наявність або відсутність обмеження щодо кола засновників/учасників суб'єкта господарювання (кредитна спілка, об'єднання громадян, релігійні та благодійні організації);

організаційного елементу змісту організаційно-правової форми господарювання щодо управління суб'єктом господарювання з конкретизацією, що таке управління здійснюється на основі поєднання майнових інтересів засновників (учасників), правового режиму майна суб'єкта господарювання і участі в управлінні трудового колективу у

випадках, передбачених законодавством;

майнового елементу змісту організаційно-правової форми господарювання «правовий режим майна суб'єкта господарювання» шляхом конкретизації наступного: для передання майна, яке є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, як внеску до статутного капіталу господарської організації, згода другого з подружжя має бути подана письмово; з моменту передання цього майна на нього не поширюється режим спільної сумісної власності подружжя; при поділі майна подружжя враховується вартість частки у статутному капіталі господарської організації, яка сформована за рахунок спільної сумісної власності подружжя;

майнового елементу змісту організаційно-правової форми господарювання «обсяг відповідальності (ризиків) учасників суб'єктів господарювання за зобов'язаннями суб'єкта господарювання» шляхом поширення на учасників (членів) суб'єктів господарювання правил щодо відповідальності засновників суб'єкта господарювання.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані в дослідженні теоретичні висновки та пропозиції можуть бути використані для вдосконалення національного законодавства щодо організаційно-правової форми господарювання. Положення дисертації можуть бути використані при підготовці підручників та навчальних посібників для студентів та аспірантів юридичних вищих навчальних закладів, науково-практичних коментарів до кодексів та інших нормативно-правових актів України. Наведені в дисертаційній роботі узагальнення і рекомендації можуть бути корисними у практичній діяльності суб'єктів господарювання. Окремі положення результатів дослідження рекомендовано до використання в практичній діяльності Товариства з обмеженою відповідальністю «Факторингова компанія «Вектор Плюс» (довідка № 14/05-06 від 05 червня 2019 року) та

Благодійної організації «Всеукраїнський благодійний фонд «Допомога і милосердя» (довідка № 118 від 03 червня 2019 року).

Деякі теоретичні напрацювання дискусійного характеру можуть бути основою для подальших наукових досліджень у галузі господарського права.

Особистий внесок здобувачки. Дисертація є самостійною роботою, результати якої отримані авторкою на основі власних досліджень на підставі аналізу наукової літератури, законодавства України та зарубіжних країн, матеріалів судової практики та статистичних даних.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідались та обговорювались на: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Конституційні засади правотворення і правозастосування: стан та перспективи розвитку» (м. Вінниця, 2016), Міжнародній конференції молодих вчених та студентів «Від громадянського суспільства – до правової держави» (м. Харків, 2016), Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретичні та прикладні аспекти розвитку науки» (м. Київ, 2017), Міжнародній науково-практичній конференції «Екологія Донбасу: уроки історії та виклики сьогодення» (м. Вінниця, 2017), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Юридична наука і освіта у сучасних умовах: стан і перспективи розвитку» (м. Вінниця, 2018).

Структура дисертації обумовлена метою, завданнями і предметом дослідження та складається із вступу, двох розділів, семи підрозділів, висновків. Загальний обсяг дисертації складає 197 сторінок. Робота містить також список використаних джерел із 196 найменувань та додатки.

РОЗДІЛ І. ЗАГАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ФОРМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ

1.1. Поняття організаційно-правової форми господарювання

Розкриття широкої проблематики щодо організаційно-правової форми господарювання доцільно розпочати з дослідження поняття «організаційно-правова форма господарювання».

В чинних законах України поняття «організаційно-правова форма господарювання» не визначено. З'ясування змісту цього поняття ускладнюється також тим, що поряд з терміном «організаційно-правова форма господарювання» застосовуються інші подібні за формулюванням терміни, зокрема, «організаційна форма підприємництва» [1, ст. 45], «організаційна форма здійснення некомерційної господарської діяльності» (ст. 53 ГК України), «організаційна форма підприємств» (ст. 63 ГК України), «організаційно-правова форма об'єднань підприємств» (ст. 120 ГК України), «організаційно-правова форма юридичної особи» [2, ст. 83], «організаційно-правова форма банку» [3, ст. 6], «організаційно-правова форма громадського об'єднання» [4, ст. 10].

Вживання в законодавстві такого різноманіття термінології без чіткого визначення кожного поняття та їх співвідношення між собою призводить до неоднакового закріплення видів організаційно-правової форми господарювання та, відповідно, різних тлумачень цих понять під час застосування правових норм на практиці.

В господарському та цивільному законодавстві України базовими є поняття «організаційно-правова форма господарювання» та відповідно «організаційно-правова форма юридичної особи». Разом з цим стосовно категорії юридичної особи слід зазначити, що в науці господарського права наявність статусу юридичної особи розглядається як одна із ознак

господарської організації [5]. Тому для розмежування вказаних понять доцільно, насамперед, проаналізувати поняття «господарська діяльність», «господарювання», «господарські відносини» та їх співвідношення між собою.

Відповідно до ч. 1. ст. 3 ГК України господарська діяльність - це діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність.

Господарські відносини, як зазначено у ч.ч. 5-7 ст. 3 ГК України, складають господарсько-виробничі (майнові та інші відносини, що виникають між суб'єктами господарювання при безпосередньому здійсненні господарської діяльності), організаційно-господарські (відносини, що складаються між суб'єктами господарювання та суб'єктами організаційно-господарських повноважень у процесі управління господарською діяльністю) та внутрішньогосподарські відносини (відносини, що складаються між структурними підрозділами суб'єкта господарювання, та відносини суб'єкта господарювання з його структурними підрозділами).

Г.Л. Знаменський стверджує, що поняття господарської діяльності та господарських відносин дуже близькі за змістом, вони позначають конкретні поведінкові акти різних суб'єктів у сфері господарювання. Науковець зазначає, що «можна вважати виправданим те, що при визначенні предмета господарського законодавства (права) у юридичній літературі і в правотворчості оперують цими поняттями як тотожними. Однак певний сенс в їх відмінності все ж є. В одних випадках підкреслюється внутрішній, самостійний аспект поведінки суб'єкта, в інших - аспект «комунікативний», який вказує на зовнішні зв'язки суб'єкта, на зв'язаність суб'єктів в процесі здійснення господарської діяльності. В останньому випадку поняття господарських відносин

розширюється, в ці відносини включаються певні «добавки». Це відбувається найчастіше тоді, коли суб'єкт господарської діяльності вступає у відносини з негосподарюючим суб'єктом» [5, с. 64].

Отже, учасниками господарських відносин, на відміну від суб'єктів господарської діяльності, можуть бути не лише суб'єкти господарювання, а й, інші, зокрема, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності (ст. 2 ГК України).

Поняття «господарювання» є синонімом поняття «господарська діяльність» (що закладено в преамбулі ГК України), тому здійснювати господарювання може лише суб'єкт господарювання, а не будь-який учасник господарських відносин. Так, органи державної влади та органи місцевого самоврядування не є суб'єктами господарювання (ч.1 ст.8 ГК України). Разом з цим вони визнаються юридичними особами [6, ч. 1 ст. 4; 7, ч. 1 ст. 16]. Їх організаційно-правовими формами є відповідно «орган державної влади», «орган місцевого самоврядування» [8], однак ці форми не належать до організаційно-правових форм господарювання, враховуючи, що зазначені юридичні особи не визнаються суб'єктами, що здійснюють господарську діяльність. Отже, не всі юридичні особи є суб'єктами господарювання.

Відповідно до ч.2 ст. 55 ГК України, суб'єктами господарювання визнаються: господарські організації - юридичні особи, створені відповідно до ЦК України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до цього Кодексу, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку; громадяни України, іноземці та особи без громадянства,

які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці. Таким чином, господарську діяльність можна здійснювати і без набуття суб'єктом статусу юридичної особи. Організаційно-правовою формою господарювання у цьому випадку виступає «підприємець-фізична особа» [8].

Отже, поняття «організаційно-правова форма юридичної особи» та «організаційно-правова форма господарювання» не можна вважати синонімами, а також зіставити як більш широке поняття та більш вузьке. Зазначені поняття перетинаються лише частиною свого змісту. Так, спільними є ті організаційно-правові форми, які одночасно стосуються юридичних осіб, які належать до суб'єктів господарювання. Щодо цих форм можна застосовувати як поняття «організаційно-правова форма юридичної особи», так і «організаційно-правова форма господарювання». Проте якщо суб'єкт господарювання не є юридичною особою, то організаційно-правова форма охоплюється лише поняттям «організаційно-правова форма господарювання». У разі, якщо особа не є суб'єктом господарювання, при цьому має статус юридичної особи, її організаційно-правова форма визначається в межах видів організаційно-правових форм юридичної особи [9, с. 9]. Враховуючи зазначене, ДК 002:2004 Класифікація організаційно-правових форм господарювання має некоректну назву, адже фактично містить не лише організаційно-правові форми господарювання а й організаційно-правові форми юридичних осіб, що не здійснюють господарську діяльність (наприклад, «орган державної влади», «орган місцевого самоврядування»).

Як було зазначено, окрім поняття «організаційно-правова форма господарювання» (ч.1 ст. 135) законодавство України містить й інші, зокрема «організаційна форма підприємництва» (ст. 45), «організаційна форма здійснення некомерційної господарської діяльності» (ст. 53), «організаційна форма підприємств» (ст. 63), «організаційно-правова

форма об'єднань підприємств» (ст. 120). Умовно зазначені формулювання можна поділити на дві групи: 1) які, застосовуються до відповідного суб'єкта, і 2) які застосовуються до діяльності. Це можна прослідкувати на прикладі конкретних організаційно-правових форм. Так, ч. 1 ст. 1 Закону України «Про фермерське господарство» визначає фермерське господарство як форму підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм у власність та/або користування, у тому числі в оренду, для ведення фермерського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства, відповідно до закону [10]. При цьому фермерське господарство може реєструватися як юридична особа або фізична особа-підприємець.

Відповідно до ст. 65 Закону України «Про господарські товариства» товариством з додатковою відповідальністю визнається товариство, статутний (складений) капітал якого поділений на частки визначених установчими документами розмірів. При цьому господарським товариством є юридична особа, статутний (складений) капітал якої поділений на частки між учасниками [11].

Отже, «фермерське господарство» визначається як форма господарської діяльності, натомість «товариство з додатковою відповідальністю» є суб'єктом господарювання. Проте, разом із наведеним визначенням фермерського господарства Закон України «Про фермерське господарство» містить посилення, що фермерське господарство є особою (ч. 4 ст.1 Закону України «Про фермерське господарство»), тобто суб'єктом.

З наведеного вбачається, що організаційно-правові форми «фермерське господарство», «акціонерне товариство» та інші

використовуються як для позначення організаційно-правової форми діяльності, так і для позначення організаційно-правової форми відповідного суб'єкта господарювання.

Що ж до формулювань організаційно-правової форми, які не містять позначки «господарювання» або «суб'єкт господарювання», коло таких форм є звуженим відповідно до визначального слова, яке вказано після слова «форма». Зокрема, організаційно-правова форма підприємництва – це форма здійснення саме підприємницької діяльності, організаційно-правова форма некомерційної господарської діяльності – це форма здійснення саме некомерційної господарської діяльності.

Нормативне визначення організаційно-правової форми господарювання закріплено лише в КОПФГ, як «форма здійснювання господарської (зокрема підприємницької) діяльності з відповідною правовою основою, яка визначає характер відносин між засновниками (учасниками), режим майнової відповідальності по зобов'язаннях підприємства (організації), порядок створення, реорганізації, ліквідації, управління, розподілу одержаних прибутків, можливі джерела фінансування діяльності тощо».

Наведене визначення не можна вважати універсальним, оскільки воно вказує на ознаки, які застосовуються не до всіх суб'єктів господарювання. При цьому в судовій практиці при застосуванні поняття організаційно-правової форми господарювання посилаються на його визначення у вказаному КОПФГ.

В юридичній науці попри наявність значної кількості тлумачень понять, пов'язаних з організаційно-правовою формою, одностайне розуміння змісту поняття організаційно-правової форми відсутнє. Так, І. Севрюкова стверджує, що організаційно-правова форма - це комплекс правових норм, що визначають відносини суб'єкта права з оточуючим світом та рештою юридичних і фізичних осіб [12, с. 7].

Погоджуючись із тим, що від організаційно-правової форми дійсно залежать зміст правовідносин, що складаються між суб'єктом господарювання та іншими особами, дискусійним є визначення цього поняття як «комплексу правових норм», адже в теорії права правовою нормою визнається загальнообов'язкове, формально визначене, встановлене чи санкціоноване державою правило поведінки, що забезпечує регулятивний вплив держави на суспільство шляхом надання суб'єктам певних прав та покладення обов'язків, охороняється та гарантується державою можливістю примусового впливу [13].

У науці поширеним є підхід до розгляду організаційно-правової форми як сукупності ознак або правових параметрів, що характеризують це поняття. Зокрема, О.С. Янкова і Н.В. Щербакова визначають організаційно-правову форму юридичної особи як певну сукупність організаційних і правових ознак, що виділяються в системі загальних ознак юридичної особи, і що відрізняють дану групу юридичних осіб від усіх інших [14, с. 38]. О.Р. Кібенко зазначає, що поняття організаційно-правової форми складається з підстав для класифікації, що носять формоутворювальний характер, поділені на види за ознаками. Такими підставами є: характер майнової відповідальності, вид корпоративних прав, правові підстави виникнення суб'єкта [15, с. 57]. На думку І.М. Кучеренко організаційно-правова форма - це визначена нормами права сукупність пов'язаних між собою елементів (ознак), яка дає підставу у зовнішньому прояві вирізнити юридичну особу як особливий вид юридичної особи. Іншими словами, це певна сукупність ознак, визначених в законах, включаючи й ті ознаки, які не є характерними тільки для конкретної організаційно-правової форми, але які дають загальне уявлення про певний вид юридичної особи як єдине ціле [16, с. 291].

У наведених визначеннях розкриваються змістовні характеристики організаційно-правової форми, проте саме поняття визначено як сукупність ознак, що відрізняють групи/види юридичних осіб, без позначення певного родового слова, через яке можна представити визначення організаційно-правової форми.

С.Е. Жилінський позначає організаційно-правову форму як «поняття, яке концентровано втілює сутнісні організаційні та правові ознаки, які є загальними для юридичних осіб, підприємницьких організацій різних видів». Ці ознаки віднесені до двох груп: перша відображає організаційний зв'язок будь-якої юридичної особи з правом, законодавством, друга – відображає головне в характеристиці юридичної особи як учасника економічних, підприємницьких відносин - його майновий статус [17, с. 157-159]. Отже, вказаний автор при визначенні організаційно-правової форми застосовує абстрактну категорію «поняття», але не позначає його певним чином.

В.М. Кравчук під організаційно-правовою формою юридичної особи розуміє закріплену нормами права модель організації, яка може бути визнана юридичною особою і виражає всі істотні правові ознаки юридичної особи певного виду [18, с. 31].

К.О. Кочергіна визначає організаційно-правову форму як систему урегульованих у законодавстві трьох типів відносин, а саме: відносин, що виникають в середині підсистеми «засновників/учасників» між її системно-структурними елементами - засновниками/учасниками з приводу створення, функціонування та припинення господарського товариства як організації; відносин, що виникають в середині підсистеми «юридична особа» з приводу взаємодії її структурних елементів – правоздатність, правовий режим майна, порядок управління; відносин, що виникають між названими підсистемами з приводу функціонування та припинення господарського товариства, як юридичної особи, включаючи

межі і порядок відповідальності [19, с. 12]. З цього приводу доцільно зауважити, що правовідносини є формою індивідуалізованого зв'язку конкретних осіб, тоді як організаційно-правова форма має відображати певні вихідні (типові) засади, відповідно до яких здійснюється діяльність, в процесі якої і складаються відповідні правовідносини.

Заслуговує на увагу позиція І.В. Мельникової, яка стверджує, що організаційно-правова форма господарювання – це сукупність методів організації виробництва, обміну результатами виробництва та праці, формування та експлуатації капіталу з метою розширеного відтворення в залежності від форм власності [20]. Наведене визначення розкриває погляд на організаційно-правову форму з точки зору її економічного значення для ефективності діяльності підприємницьких організацій.

Проведений аналіз свідчить, що існують різні підходи до визначення організаційно-правової форми, зокрема, це поняття розглядають як комплекс правових норм (І. Севрюкова), сукупність ознак або правових параметрів, що характеризують це поняття (О.С. Янкова, О.Р. Кібенко, І.М. Кучеренко), модель організації (В.М. Кравчук), як типи відносин (К.О. Кочергіна), сукупність методів організації виробництва (І.В. Мельникова).

Для формулювання визначення організаційно-правової форми господарювання важливо спиратись на загальноприйняте розуміння категорій «зміст» і «форма» та їх співвідношення. Відповідно до філософських уявлень, зміст - це сукупність елементів, процесів, зв'язків, які становлять даний предмет чи явище. Форма є вираженням змісту, його обумовленням, внутрішня і зовнішня організація змісту, спосіб його існування, який має певну визначеність, стабільність і самостійність. Зміст входить до форми як його об'єктивна основа, а форма виражає зміст як його організація. Немає безформного змісту, а форма не існує сама по собі. Зі зміною змісту змінюється й форма, будь-який зміст може

проявлятися в різноманітних формах [21]. Отже, існує тісний зв'язок змісту і форми будь-якого явища, форма виражає зміст, дозволяє певній комбінації ознак існувати в дійсності в якості конкретного явища.

За своєю суттю організаційно-правова форма є відображенням певного зразку, узагальненою конструкцією сукупності ознак, що встановлюють правила (порядок), відповідно до яких організується і здійснюється господарська діяльність. Це дає підстави розглядати організаційно-правову форму як певну модель, на підставі якої здійснюється господарська діяльність. Взагалі слово «модель» походить від латинського «modulus», що означає міра, мірило, зразок, норма [22, с. 8]. А.Ф. Черданцев зазначає, що модель є формою відображення дійсності [23, с. 12].

Окрім загального розуміння поняття моделі суттєвим для характеристики юридичного поняття організаційно-правової форми є визначення саме правової моделі, під якою розуміють ідеальний, відтворений в нормах права образ, що представляє завершену систему юридичних ознак і характеристик фізичного об'єкту або явища [24, с. 104], служить засобом відвернення і вираження внутрішньої структури складного правового явища (чи наочності в описі об'єктів матеріального світу), несе інформацію щодо об'єкту або виконує спеціальне описове (демонстраційне) завдання [25, с. 20].

Беручи за основу наведені філософські і теоретико-правові положення щодо моделі і правової моделі можна дійти висновку, що організаційно-правова форма господарювання, яка є вираженням змісту (сукупності ознак щодо організації і здійснення господарської діяльності), також виступає як правова модель. Організаційно-правова форма господарювання є моделлю здійснення господарської діяльності.

Стосовно визначення змісту організаційно-правової форми як моделі слід зазначити, що в науковій літературі щодо нього не склалось

одноставне бачення. В.С. Мартемьянов визначав, що організаційно-правова форма підприємницької діяльності – це сукупність майнових та організаційних відмінностей, способів формування майнової бази, особливостей взаємодії власників, підприємців і трудового колективу підприємства, їх відповідальність один перед одним і контрагентами [26, с. 76].

На думку Н.О. Саніахметової, організаційно-правова форма визначає особливості правового режиму діяльності суб'єкта, що має важливе значення і безпосередньо впливає на інтереси його контрагентів, оскільки визначає можливість стягнення за боргами суб'єктів, звернення вимог до його учасників [27, с. 185].

Як зазначає Н.І. Козлова стосовно організаційно-правових форм юридичних осіб, одна організаційно-правова форма відрізняється від іншої створенням, обсягом правоздатності, порядком управління, характером і змістом прав і обов'язків засновників (учасників) по відношенню один до одного та юридичної особи [28, с. 289].

О.І. Зозуляк серед критеріїв, що ідентифікують організаційно-правову форму, виділяє особливості мети діяльності, специфіку формування майна, спосіб реалізації цивільної дієздатності, специфіку цивільної відповідальності за власними зобов'язаннями, особливості формування органів управління та інші ознаки [29, с. 21].

О.Р. Кібенко вказує, що організаційно-правові форми відрізняються своїми правовими ознаками (відповідальність учасників, вид корпоративних прав, наявність або відсутність статутного фонду), а також такими параметрами, як: порядок створення, режим майна, структура, правовий статус учасників, порядок ліквідації тощо, а обрання конкретної форми залежить від цілей засновників [15, с. 60-61].

Узагальнення наведених підходів дає підстави для наступних висновків. По-перше, науковці характеризують зміст організаційно-

правової форми під різним кутом зору, зокрема в контексті відокремлення видів організаційно-правових форм (Н.І. Козлова, О.І. Зозуляк, В.С. Мартемьянов, О.Р. Кибенко); або вказують на те, що саме організаційно-правова форма визначає (Н.О. Саніахметова); по-друге, автори перелічують різні критерії (ознаки, параметри, відмінності), які характеризують і відрізняють організаційно-правові форми господарювання.

Розкриваючи ознаки, що становлять зміст організаційно-правової форми, слід зазначити, що І.М. Кучеренко виокремлює ознаки організаційно-правової форми, до яких належать ті, які не є характерними тільки для конкретної організаційно-правової форми, але які дають загальне уявлення про певний вид юридичної особи, як єдине ціле. Так, для таких видів приватних юридичних осіб, як акціонерне товариство і товариство з обмеженою відповідальністю спільними ознаками є структура органів управління (загальні збори, правління) та майже схожий перелік питань, які віднесені до виключної компетенції вищого органу управління, створення таких товариств на підставі договору, визнання установчим документом тільки статуту, надання права їх учасникам на управління, отримання прибутку, а також майна після ліквідації. Але для кожного виду організаційно-правової форми існує певна сукупність ознак, яка характерна тільки для неї і зміна яких веде до зміни організаційно-правової форми [16, с. 19-20].

Також І.М. Кучеренко застосовує таку характеристику, як «суттєві ознаки» (це ті ознаки, що необхідні для розмежування однієї організаційно-правової форми від іншої). Так, наприклад, за метою створення об'єднання громадян поділяються на громадські організації та партії, проте мета створення не є суттєвою ознакою [16, с. 24-25].

Поділ ознак організаційно-правової форми на такі, що властиві конкретній організаційно-правовій формі, і так звані групові; на ті, що

необхідні для розмежування однієї організаційно-правової форми від іншої, та ті, які на це не впливають, має важливе значення задля характеристики системи організаційно-правових форм господарювання. Разом з тим загальноприйнятим в логіці є розуміння, що ознаки, які характеризують декілька предметів, називають загальними, а ті, які характеризують окремий предмет – одиничними; необхідні ознаки, які виражають найбільш важливе в предметі, що складає його поняття, – істотні ознаки. При цьому, істотні ознаки можуть бути як загальними, так і одиничними [30, с. 32]. Наприклад, і товариству з обмеженою відповідальністю, і товариству з додатковою відповідальністю майно може належати на праві приватної власності. Це характерно для декількох організаційно-правових форм господарювання, є істотною загальною ознакою. Разом з цим учасники товариства з додатковою відповідальністю солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за його зобов'язаннями своїм майном, а учасники товариства з обмеженою відповідальністю – ні. Таким чином, обсяг відповідальності є неоднаковим для учасників різних організаційно-правових форм господарювання, отже він є істотною одиничною ознакою.

Найбільш детально ознаки організаційно-правової форми аналізує С.Е. Жилінський. На відміну від інших науковців він окремо виділяє критерії обрання організаційно-правової форми (середовище діяльності, фінансові можливості господарюючих суб'єктів, порівняльні переваги тієї чи іншої форми) та ознаки, які втілює організаційно-правова форма. Автор зазначає, що поняття організаційно-правової форми концентровано втілює сутнісні організаційні та правові ознаки, які є загальними для юридичних осіб, підприємницьких організацій різних видів. Ці ознаки С.Е. Жилінський поділяє на дві групи:

1) ознаки, що відображають організаційний зв'язок будь-якої юридичної особи з правом, законодавством: юридична особа може створюватись лише в порядку, встановленому законодавством; будь-яка юридична особа може створюватись лише в тих організаційно-правових формах, які встановлені законом; юридична особа правоздатна діяти лише в тих межах, які встановлені законом для того виду організаційно-правової форми, до якої належить ця юридична особа; на всіх юридичних осіб, до якої б організаційно-правової форми вони не відносились, розповсюджується вимога дотримуватись в своїй діяльності законності;

2) ознаки, що відображають майновий статус: походження майна, на базі якого створена і діє ця юридична особа, а також підстава володіння цим майном; організаційно-правова форма розкриває внутрішні майнові відносини юридичних осіб: склад майна, яке відношення до нього мають засновники (учасники) юридичної особи, яким чином здійснюється розпорядження майном; організаційно-правова форма чітко визначає яким майном відповідає юридична особа за своїми зобов'язаннями [17, с. 80-83].

З наведеного слідує, що перша група ознак фактично пов'язується з дотриманням вимог законодавства. Такий поділ і характеристика ознак є нелогічною, оскільки, по-перше, ознаки і другої групи (і взагалі будь-які ознаки) є такими, що встановлені в нормативно-правових актах, по-друге, - дотримання вимог законодавства – це обов'язок всіх учасників господарських відносин, а не лише створених в окремих організаційно-правових формах. Безумовно, є спеціальні вимоги, проте, є й загальні обов'язки. Також некоректним виглядає формулювання першої групи ознак «організаційний зв'язок з правом», адже всі ознаки (як організаційні, так і майнові) пов'язані із правом. Серед майнових ознак, запропонованих С.Е. Жилінським, відсутня, зокрема, така ознака, як

обсяг майнової відповідальності учасників господарської організації за її зобов'язаннями.

При характеристиці ознак, що становлять зміст організаційно-правової форми господарювання, важливо враховувати власне ознаки суб'єкта права, який діє у цій організаційно-правовій формі. К.О. Кочергіна, розглядаючи це питання в контексті юридичних осіб, зазначає, що стан сучасного ринкового середовища і розмаїття секторів світового ринку не залишає сумнівів про тісний зв'язок поняття юридичної особи та її ознак з поняттям організаційно-правової форми юридичних осіб. Свідченням цього є те, що визначення як юридичної особи, так і її організаційно-правової форми здійснюється шляхом відображення найбільш важливих ознак чи правових параметрів цих правових конструкцій у теорії цивільного та підприємницького права [19, с. 110].

При цьому К.О. Кочергіна вірно підкреслює, що конструкція юридичної особи і організаційно-правової форми не поглинаються одна одною, як зміст і форма, а знаходяться у більш складних відносинах – взаємозалежності і взаємопроникнення, але які є достатньо автономними і не співпадаючими за змістом правовими характеристиками однієї і тієї ж субстанції підприємницького товариства, як організації [19, с. 111].

З огляду на зазначене, доцільно розглянути ознаки суб'єкта господарювання та їх вплив на зміст організаційно-правової форми господарювання. Відповідно до ч. 1 ст. 55 ГК України суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством. Отже, з цього визначення можна виділити такі ознаки суб'єкта господарювання:

здійснення господарської діяльності, реалізація господарської компетенції, наявність відокремленого майна, відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах відокремленого майна.

В доктрині господарського права до ознак суб'єкта господарювання відносять: визначеність організаційно-правової форми господарювання, майнова відокремленість, легітимність існування в якості суб'єкта господарювання, наявність господарських прав та обов'язків, відповідальність за результати господарювання [5, с. 277-281].

Ознака суб'єкта господарювання у вигляді майнової відокремленості пов'язана, із наявністю у нього відокремленого майна, яке має певний правовий режим. Зокрема, майно державного комерційного підприємства закріплюється за ним на праві господарського відання (ч.2 ст. 74 ГК України), а майно кооперативу є його власністю [31, ст. 19]. Поряд із цією майновою ознакою суб'єкта господарювання у змісті організаційно-правової форми господарювання мають значення ще й додаткові аспекти, зокрема, характер зв'язку між засновником/засновниками і суб'єктом господарювання щодо майна суб'єкта господарювання; характер зв'язку між учасниками щодо майна суб'єкта господарювання. Так, наприклад, виплата дивідендів в товаристві з обмеженою відповідальністю та в товаристві з додатковою відповідальністю здійснюється за рахунок чистого прибутку товариства особам, які були учасниками товариства на день прийняття рішення про виплату дивідендів, пропорційно до розміру їхніх часток [32, ч.1 ст. 26]. Характер взаємовідносин між учасниками обумовлений належністю суб'єкта господарювання до корпоративного підприємства (ч.3 ст. 63 ГК України).

Така ознака суб'єкта господарювання, як легітимність не знаходить свого відображення в характеристиці змісту організаційно-правової форми господарювання. Потенційний учасник господарських відносин,

обравши певну організаційно-правову форму господарювання, для того, щоб стати суб'єктом господарювання звертається до уповноваженого органу для здійснення державної реєстрації юридичної особи чи фізичної особи-підприємця. В результаті цієї реєстрації з'являється новий суб'єкт господарювання, і сам факт державної реєстрації не впливає на зміст організаційно-правової форми господарювання.

Щодо ознаки суб'єкта господарювання «наявність господарських прав та обов'язків» слід зазначити, що існують права та обов'язки, які є загальними для всіх організаційно-правових форм господарювання або властиві лише для окремих форм. Проте безпосередньо права і обов'язки (їх перелік, зміст, особливості реалізації тощо) не входять до змісту організаційно-правової форми господарювання, а є тим, що ця форма визначає, на що впливає.

Ознака суб'єкта господарювання «відповідальність за результати господарювання» знаходить своє відображення в змісті організаційно-правової форми господарювання, зокрема, в обсязі майнової відповідальності суб'єкта господарювання за своїми зобов'язаннями та майнової відповідальності учасників суб'єкта господарювання за його зобов'язаннями. Наприклад, казенне підприємство відповідає за своїми зобов'язаннями лише коштами, що перебувають у його розпорядженні, у разі недостатності зазначених коштів держава, в особі органу, до сфери управління якого входить підприємство, несе повну субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями казенного підприємства (ч.7 ст. 77 ГК України). За зобов'язаннями повного товариства, якщо при його ліквідації виявиться, що наявного майна не вистачає для сплати всіх боргів, у недостатній частині несуть солідарну відповідальність його учасники усім своїм майном, на яке відповідно до законодавства України може бути звернено стягнення (ст. 74 Закону України «Про господарські товариства»).

Для визначення змісту організаційно-правової форми господарювання важливим є також те, яку господарську діяльність здійснює суб'єкт господарювання: підприємницьку або некомерційну господарську діяльність. Критерієм поділу господарської діяльності на зазначені види є мета її здійснення (господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, без мети одержання прибутку – некомерційною господарською діяльністю) (ч. 2 ст. 3 ГК України). Потенційний учасник господарських відносин, обираючи певну організаційно-правову форму господарювання, насамперед, орієнтується на те, з якою метою він бажає стати суб'єктом господарювання: або організація діяльності побудована для отримання прибутку, або ні. Отже, у змісті організаційно-правової форми господарювання одним із організаційних елементів слід визнавати мету діяльності суб'єкта господарювання.

Зміст організаційно-правової форми господарювання також залежить від того, до якого типу належить суб'єкт господарювання (господарське товариство) - об'єднання капіталів або об'єднання осіб. Поділ колективних організацій за цим критерієм обумовлений тим, що їх організаційно-правові форми використовуються засновниками для досягнення виключно мети отримання прибутку або отримання прибутку і здійснення також трудової діяльності, або задоволення власних потреб учасників. З огляду саме на це, конструкція юридичної особи пов'язувалась спочатку із формою об'єднання капіталів, адже поява суб'єкта права у формі юридичної особи була зумовлена, насамперед, економічними інтересами учасників ринку в об'єднанні великих капіталів, що як правило, не обіцяло швидкої віддачі і тому було пов'язано з ризиком, непомірним для одного і навіть кількох підприємців (наприклад, в епоху великих географічних відкриттів - для організації

морських експедицій і заморської торгівлі, пізніше - для будівництва судноплавних каналів і залізниць і т.д.). Конструкція юридичної особи дала можливість створювати такі об'єднання капіталів (майна) за рахунок вкладів багатьох осіб, ризикували при цьому за спільними зобов'язаннями лише деякою, заздалегідь відомою частиною свого майна (і отримували частину загальних доходів пропорційно до вкладених коштів). Згодом категорія юридичної особи отримала набагато більш широке поширення і стала використовуватися по відношенню до будь-якої самостійної організації, яка допущена державою до участі в майновому обороті, адже створення юридичної особи може переслідувати не тільки мету отримання прибутку (в тому числі особами, які не є підприємцями), а й матеріальне забезпечення управлінської, науково-освітньої, культурно-виховної, благодійної чи іншої суспільно корисної діяльності (яка не передбачає отримання прямих доходів від неї) [33, с. 15].

Спираючись на зазначений поділ господарських організацій, О.М. Вінник звертає увагу на той факт, що законодавство передбачає застосування різних принципів правового регулювання щодо товариств, які належать до об'єднань капіталів та персональних товариств. Подібний поділ господарських товариств, широко відомий в комерційному праві (як зарубіжному, так і вітчизняному - дореволюційному, періоду непу, сучасному), здійснюється за ознакою домінування в них майнових чи персональних елементів [34, с. 129].

Залежно від домінування майнового чи персонального елементу організаційно-правовій формі притаманний різний зміст. Так, О.А. Пушкін обґрунтовує відсутність необхідності особистої участі засновників та учасників акціонерного товариства в справах цього товариства саме його належністю до осіб об'єднання капіталів. Також, за словами науковця, це обумовлює необхідність публічного ведення справ акціонерного товариства (оголошення розміру його статутного капіталу,

публікації відомостей про прибутки та збитки, про зміну статутного капіталу та ін.), що повинно слугувати гарантією інтересів покупців акцій (майбутніх акціонерів) та кредиторів акціонерного товариства. Для такої організаційно-правової форми, що належить до об'єднання осіб, як повне товариство, характерно те, що засновники не лише об'єднують своє майно, але й особистою працею беруть участь в його діяльності. З огляду на те, що учасники такого товариства при відсутності в нього майна відповідають за його боргами всім своїм майном, вони не можуть брати участь в інших повних товариствах [35, с. 126].

Є.А. Суханов зазначає, що в товариствах об'єднання капіталів виключаються будь-які довірчі відносини учасників, тому в них більш широкі можливості зміни їх складу. В свою чергу, це робить необхідним створення спеціальних виконавчих органів товариства. Ці товариства не передбачають (хоча і не виключають) обов'язкової особистої участі засновників (учасників) у своїх справах. Звідси принципова можливість участі в них будь-яких осіб, а не тільки професійних комерсантів (підприємців). У товариствах об'єднання капіталів відсутня особиста відповідальність їх учасників за боргами компанії (за винятком товариств з додатковою відповідальністю). Тому одна особа цілком може одночасно бути учасником декількох товариств [33, с. 143].

Отже, вирішальним фактором при визначенні змісту організаційно-правової форми господарювання є належність суб'єкта господарювання (зокрема, господарського товариства) до об'єднань капіталів чи об'єднань осіб, оскільки, від цього, зокрема, залежить порядок управління суб'єктом господарювання, характер участі учасників в його діяльності, відповідальність учасників за боргами юридичної особи. Наприклад, в повному товаристві ведення справ повного товариства здійснюється за загальною згодою всіх учасників (ч.1 ст. 68 Закону України «Про

господарські товариства»), а в виробничому кооперативі обов'язковою є особиста трудова участь членів (ст. 2 Закону України «Про кооперацію»).

На визначення змісту організаційно-правової форми господарювання, окрім ознак суб'єкта господарювання, також впливають і ознаки юридичної особи, адже всі організаційно-правові форми, окрім фізичної особи-підприємця, в свою чергу характеризуються наявністю статусу юридичної особи.

Поняття юридичної особи закріплено в ЦК України – це організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку (ч. 1 ст. 80 ЦК України). Зазначене визначення вказує лише на організаційний аспект юридичної особи, проте останній притаманні й інші - майнові ознаки. Зокрема, у ч.ч.1-2 ст. 96 ЦК України вказано, що юридична особа самостійно відповідає за своїми зобов'язаннями; юридична особа відповідає за своїми зобов'язаннями усім належним їй майном. Отже, юридичній особі притаманні такі майнові ознаки, як: майнова відокремленість та самостійна майнова відповідальність.

Не маючи за мету окреме дослідження ознак юридичної особи, які ґрунтовно розкриваються в юридичній науці, наведемо ті ознаки, які є загальновизнаними в цивілістиці. Так, Є.О. Суханов [33, с. 122], О.А. Пушкін [33, с. 117-118] до ознак юридичної особи відносять організаційну єдність, наявність відокремленого майна, участь в цивільному обігу від власного імені, самостійну майнову відповідальність.

Отже, ознаки юридичної особи, враховуючи наведене, умовно можна поділити на дві групи: організаційні (організаційна єдність та виступ в обороті від свого імені) та майнові (наявність відокремленого майна та самостійна майнова відповідальність). Зазначена характеристика ознак юридичної особи, з огляду на її зв'язок із

організаційно-правовою формою, може бути застосований і до змісту останньої.

Таким чином, на підставі вище зазначеного, можна дійти висновку, що зміст організаційно-правової форми господарювання складають дві групи елементів:

1) організаційні елементи: мета господарської діяльності (одержання прибутку, досягнення економічних і соціальних результатів без одержання прибутку); порядок управління суб'єктом господарювання (система органів управління, їх компетенція та ін.); характер участі учасників в діяльності суб'єкта господарювання (трудова участь, підприємницька участь, інвестиційна участь);

2) майнові елементи: правовий режим майна суб'єкта господарювання; характер зв'язку між засновником (учасником)/засновниками (учасниками) і суб'єктом господарювання щодо майна суб'єкта господарювання; характер зв'язку між учасниками щодо майна суб'єкта господарювання; обсяг відповідальності суб'єкта господарювання за своїми зобов'язаннями та відповідальності (ризиків) учасників суб'єкта господарювання за його зобов'язаннями [36, с.187].

При цьому організаційно-правову форму господарювання пропонується визначати як правову модель здійснення господарської діяльності, зміст якої складають взаємопов'язані організаційні та майнові елементи.

1.2. Види організаційно-правової форми господарювання

Будь-яка господарська діяльність здійснюється у певній організаційно-правовій формі. З огляду на це встановлення видів організаційно-правової форми має важливе значення для обрання того чи іншого виду господарської діяльності задля її ефективного провадження,

задоволення публічних інтересів та інтересів осіб, що мають намір створити відповідного суб'єкта господарської діяльності.

Стаття 63 ГК України, виходячи з її назви – «Види та організаційні форми підприємств», має визначати як види, так і організаційні форми. У ч. 1 цієї статті зазначено, що залежно від форм власності, передбачених законом, в Україні можуть діяти підприємства таких видів:

приватне підприємство, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи);

підприємство, що діє на основі колективної власності (підприємство колективної власності);

комунальне підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади;

державне підприємство, що діє на основі державної власності;

підприємство, засноване на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних форм власності);

спільне комунальне підприємство, що діє на договірних засадах спільного фінансування (утримання) відповідними територіальними громадами - суб'єктами співробітництва.

Крім того, у ст. 63 ГК зазначено, що в Україні можуть діяти також інші види підприємств, передбачені законом.

Отже, в ч.1 зазначеної статті наведено саме види підприємств (залежно від форми власності). В той же час такі види підприємств, як приватне підприємство, комунальне підприємство, в КОПФГ визначені як організаційно-правові форми господарювання. Далі, у ч. 2 аналізованої статті вказано, що у разі, якщо в статутному капіталі підприємства іноземна інвестиція становить не менш як десять відсотків, воно визнається підприємством з іноземними інвестиціями. Підприємство, в статутному капіталі якого іноземна інвестиція становить сто відсотків, вважається іноземним підприємством. Статті 116, 117 ГК України, в яких

надано визначення та особливості зазначених підприємств, розташовані в главі «Приватні підприємства. Інші види підприємств». Відтак мова має йти саме про види підприємств, а не про організаційно-правові форми, проте в КОПФГ, наприклад, іноземне підприємство визначено як організаційно-правова форма господарювання під кодом 170. Тому не зрозуміло, чи є приватне підприємство, комунальне підприємство, підприємство з іноземними інвестиціями, іноземне підприємство видами підприємств чи видами організаційно-правової форми господарювання.

Відповідно до ч. 3 ст. 63 ГК України залежно від способу утворення (заснування) та формування статутного капіталу в Україні діють підприємства унітарні та корпоративні. Частина 4-5 цієї статті надають визначення таким підприємствам та містять перелік підприємств, які належать до унітарних (підприємства державні, комунальні, підприємства, засновані на власності об'єднання громадян, релігійної організації або на приватній власності засновника) та корпоративних (кооперативні підприємства, підприємства, що створюються у формі господарського товариства, а також інші підприємства, в тому числі засновані на приватній власності двох або більше осіб).

Вказана норма не сприяє однозначному розумінню питання, чи є унітарні та корпоративні підприємства видами підприємств або організаційно-правовими формами; чи є кооперативні та інші підприємства видами підприємств, організаційно-правовими формами підприємств або організаційно-правовими формами відповідно унітарних/корпоративних підприємств (особливо з огляду на словосполучення «створюються у формі господарського товариства»).

В.С. Щербина зазначену статтю коментує як таку, що виділяє організаційні форми підприємств: унітарні та корпоративні [37, с. 58]. І.В. Спасибо-Фатеєва та В.В. Спасибо стверджують, що зміст ст.63 фактично складає опис видів підприємств, і лише у ч. 9 є вказівка про

організаційно-правові форми [38, с. 74]. І.Ф. Коваль та Н.В. Щербакова також зазначають, що поділ підприємств за способом утворення (заснування) та формування статутного капіталу не охоплює всіх ознак (елементів), які характеризують організаційно-правову форму господарської організації, а тому в даному випадку все ж таки мова йде не про організаційно-правові форми підприємств, а про види [39, с. 119]. Л.Ю. Снісаренко, коментуючи зазначену статтю, вказує на те, що незрозуміло, де ж у ст. 63 ГК України визначено згадані в заголовку «організаційні форми». У статті йдеться про унітарні й корпоративні підприємства, дочірні підприємства, але вони не ідентифікуються ні як види, ні як організаційні форми [40, с. 373].

У ч. 8 ст. 63 ГК України зазначено, що у випадках існування залежності від іншого підприємства, передбачених статтею 126 цього Кодексу, підприємство визнається дочірнім, без позначення як виду чи форми, при цьому КОПФГ визначає дочірнє підприємство як окрему організаційно-правову форму господарювання під кодом 160.

Відповідно до ч. 9 ст. 63 ГК України для підприємств певного виду та організаційних форм законами можуть встановлюватися особливості господарювання. З цього можна зробити висновок, що у ч.ч.1-8 містяться як види підприємств, так і організаційно-правові форми, проте ці поняття не розмежовано.

Інші норми ГК України також чітко не розмежовують види підприємств та організаційно-правові форми господарювання, а деякі з них додають ще більшої плутанини. Так, у ч. 2 ст. 93 ГК України зазначено, що підприємствами колективної власності є виробничі кооперативи, підприємства споживчої кооперації, підприємства громадських та релігійних організацій, інші підприємства, передбачені законом, уникаючи позначки «вид» чи «форма».

Глава 11 «Приватні підприємства. Інші види підприємств», про яку вище йшла мова, містить положення щодо, зокрема, фермерського господарства, яке в КОПФГ визначено як організаційно-правова форма господарювання.

У ч.9 ст. 73 ГК України зазначено, що державні унітарні підприємства діють як державні комерційні підприємства або казенні підприємства, при цьому державне комерційне підприємство в КОПФГ відсутнє, а казенне підприємство віднесене до організаційно-правової форми господарювання (код 145).

В ч. 10 ст. 65 ГК України встановлено, що особливості управління підприємствами окремих видів (організаційних форм підприємств) встановлюються цим Кодексом та законами про такі підприємства, що не сприяє їх розмежуванню.

Стаття 55 ГК України, яка має назву «Поняття суб'єкта господарювання» містить визначення суб'єкта господарювання (ч. 1), осіб, що належать до суб'єктів господарювання (ч. 2), класифікацію суб'єктів господарювання залежно від кількості працюючих та доходів (ч. 3). Якщо щодо ч. 3 можна стверджувати, що перелічені види (суб'єкти мікропідприємництва, середнього або великого підприємництва) є видами суб'єктів господарювання, то відповідно до положення ч. 2 відсутнє однозначне розуміння щодо закріплення видів чи організаційно-правових форм господарювання.

В науковій літературі обґрунтовується, що організаційно-правовими формами господарювання виступають дві: із створенням юридичної особи – господарської організації та без створення юридичної особи – фізична особа-підприємець [39, с.111]. На прикладі спільної господарської діяльності В.В. Резнікова зазначає, що ця діяльність також може здійснюватись у двох організаційно-правових формах (як зі створенням, так і без створення юридичної особи) [41, с.169].

Л.Ю. Снісаренко, аналізуючи ГК України на предмет розмежування видів суб'єктів та організаційно-правових форм, зазначає, що в тексті ГК України зміст понять «вид» і «організаційна форма» не є зрозумілим, оскільки «види» поділяються на інші «види», наприклад, ГК України виділяє види господарських товариств (які у ЦК названі «формами»), види кооперативів та ін. Так, підприємства колективної власності поділяються на: виробничі кооперативи, підприємства споживчої кооперації, підприємства громадських та релігійних організацій, інші підприємства, передбачені законом. При цьому зазначені в переліку підприємства не ідентифіковані як «організаційні форми» або «види», проте відповідні статті глави 10 ГК України встановлюють, що і вони, в свою чергу, можуть поділятися на «види». Досить часто законодавець уникає вживання термінів «форма» або «вид». Так, ч. 8 ст. 73 ГК України просто встановлює, що державні унітарні підприємства діють як державні комерційні підприємства або казенні підприємства, не уточнюючи, є останні «видами» чи «організаційно-правовими формами». При цьому ч. 4 ст. 73 ГК України встановлює, що найменування державного унітарного підприємства має містити слова «державне підприємство», а ч. 6 ст. 76 ГК України зобов'язує зазначати в найменуванні казенного підприємства слова «казенне підприємство». Якщо тлумачити буквально, то, оскільки казенні підприємства є, на думку науковця, підвидом державних унітарних підприємств, у їх назвах мають бути зазначені й слова «державне підприємство», і слова «казенне підприємство». З іншого боку, виходить, що державне комерційне підприємство не зобов'язане у назві ідентифікувати себе як «комерційне». Це свідчить про відсутність єдиного підходу та низький рівень юридичної техніки законодавця [40, с. 373-374]

ЦК України застосовує інші підходи до закріплення видів організаційно-правових форм. У ст. 83 ЦК України, що має назву

«Організаційно-правові форми юридичних осіб», зазначено, що юридичні особи можуть створюватися у формі товариств, установ та в інших формах, встановлених законом. У ч.2 цієї статті вказано, що товариства поділяються на підприємницькі та непідприємницькі. Стаття 84 ЦК України встановлює перелік підприємницьких товариств, зокрема господарські товариства (повне товариство, командитне товариство, товариство з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерне товариство) або виробничі кооперативи.

Отже, ЦК України не закріплює повного і вичерпного переліку видів організаційно-правових форм юридичних осіб, а також не створює чіткого уявлення про те, що саме є організаційно-правовими формами: товариство та установа; підприємницьке товариство та непідприємницьке товариство; господарське товариство та виробничий кооператив; повне товариство, командитне товариство, товариство з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерне товариство. На думку І. М. Кучеренко поняття «товариство», як і «господарське товариство», «є організаційно-правовою формою, яка реально не існує, а об'єднує такі організаційно-правові форми, як акціонерні товариства, повні й командитні товариства, товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю, тобто які існують реально» [16, с. 22]. При цьому форма, яка реально не існує є системоутворюючою. Так, до системоутворюючих організаційно-правових форм науковець відносить: товариство, господарське товариство, кооператив [16, с. 23].

Організаційно-правові форми, які включають в себе інші організаційно-правові форми господарювання, для вироблення системи видів організаційно-правової форми господарювання цілком логічно згрупувати та назвати системоутворюючими. А.В. Смітюх, наприклад, також використовує термін «системоутворююча організаційно-правова форма господарювання», зазначаючи, що корпоративна господарська

організація - це системоутворююча організаційно-правова форма господарювання, що охоплює усі господарські організації, до складу яких не входять інші господарські організації і які можуть (акціонерні товариства, товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю, фермерські господарства) або повинні (повні, командитні товариства, виробничі кооперативи) створюватися більше ніж однією особою на засадах внесення (об'єднання) майна (акціонерні товариства, товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю), а також спорідненості (фермерські господарства), або об'єднання підприємницької (повні, командитні товариства) чи трудової (виробничі кооперативи) діяльності таких осіб [42, с. 22-23].

Спеціальні закони містять положення, що вказують на види та організаційно-правові форми відповідних суб'єктів. Зокрема, Закон України «Про банки і банківську діяльність» вказує на дві організаційно-правові форми банку - публічне акціонерне товариство та кооперативний банк (ст. 6), Закон України «Про громадські об'єднання» закріплює дві організаційно-правові форми громадського об'єднання - громадська організація та громадська спілка (ч. 2 ст. 1), Закон України «Про страхування» передбачає чотири форми фінансових установ, які мають право здійснювати страхову діяльність, – акціонерні, командитні, повні товариства та товариства з додатковою відповідальністю [43, ст. 2] та ін. При цьому не всі організаційно-правові форми, закріплені в спеціальному законодавстві, передбачені в ГК України.

Таким чином, проведений аналіз свідчить, що в законодавстві відсутній єдиний узгоджений перелік видів організаційно-правової форми господарювання, розмежування видів цих форм і видів суб'єктів господарювання.

Єдиним документом, який визначає узагальнений перелік організаційно-правових форм господарювання, є КОПФГ. Подібні

класифікатори відносять в науковій літературі до нормативно-технічних документів, а не нормативно-правових [40, с. 376]. Цей класифікатор містить найбільший перелік всього різноманіття організаційно-правових форм, визначених різними законодавчими актами, без застосування єдиного підходу до виділення груп і видів організаційно-правових форм господарювання. При цьому у КОПФГ застосовуються як системоутворюючі організаційно-правові форми господарювання (підприємства, господарські товариства), так і конкретні види (фермерське господарство, товариство з обмеженою відповідальністю) [44, с. 82].

Певні положення щодо видів юридичних осіб передбачені Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, а саме: юридична особа означає будь-яку юридичну особу, яку належним чином засновано або створено згідно з відповідним законодавством з метою отримання прибутку або з іншою метою та яка перебуває у приватній чи державній власності, зокрема будь-яку корпорацію, траст, підприємство, спільне підприємство, індивідуальне приватне підприємство або асоціацію [45, ч. 4 ст. 86]. У наведеному положенні для позначення прикладів юридичних осіб застосовуються різні поняття (наприклад, підприємство та індивідуальне приватне підприємство), а також не зрозуміло однозначно це види чи форми юридичної особи.

У (п. б) ч. 9 ст. 86 зазначено, що заснування підприємницької діяльності означає, зокрема, право фізичної особи розпочинати та здійснювати економічну діяльність у якості самозайнятих осіб, а також створювати підприємства, зокрема акціонерні товариства, діяльність яких вони в належний спосіб контролюють. Отже, акціонерні товариства належать до підприємств, однак, аналогічно, неможливо зробити

висновок щодо віднесення їх до форми чи виду. Окрім цього, в тексті Угоди містяться такі формулювання без зазначення форма/вид, як «державні, приватні підприємства» (ч. 2 ст. 107), «суб'єкти господарювання такі як державні підприємства та приватні суб'єкти господарювання» (ч. 2 ст. 149), «суб'єкти господарювання, зокрема малі та середні підприємства» (п. 1 f) ч.1 ст. 76), а також словосполучення «акції підприємства» (п. е) ч. 7 ст. 135), начебто у будь-якому підприємстві є акції.

В юридичній доктрині не сформовано одностайного підходу до визначення видів організаційно-правових форм господарювання і критеріїв їх поділу. Наявні напрацювання стосуються здебільшого видів організаційно-правових форм юридичних осіб або окремих форм суб'єктів господарювання (зокрема, господарських товариств). Так, І.С. Похиленко здійснила класифікацію організаційно-правових форм малого підприємництва за певними критеріями: залежно від сфери діяльності (у промисловості та будівництві, в науці і науковому обслуговуванні, в галузях невиробничої сфери тощо), залежно від законодавства, на підставі якого була створена певна організаційно-правова форма (резиденти, нерезиденти) та ін [46, с. 9-10].

О.Р. Кібенко зазначає, що господарські товариства можуть бути класифіковані за різними підставами: за складом та ступенем майнової відповідальності учасників, за складом засновницьких документів, за змістом правоздатності та ін. При цьому є підстави для класифікації, що мають формотворчий характер, які в сукупності складають поняття організаційно-правової форми. Науковець на підставі певних ознак виділяє види форм господарських товариств: акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю, повне товариство, командитне товариство [15, с. 57-59].

Дійсно, саме поєднання набору ознак дає підстави виділяти окремі види організаційно-правової форми господарювання. Як слушно зазначає І.М. Кучеренко, на відміну від інших класифікуючих критеріїв видів юридичних осіб організаційно-правова форма характеризується сукупністю взаємопов'язаних і встановлених у законі ознак [16, с. 18].

У попередньому підрозділі було обґрунтовано, що розмежування організаційно-правових форм господарювання має здійснюватись залежно від їх змісту. З огляду на це необхідно розглянути наявність чи відсутність своєрідного комплексу майнових та організаційних елементів змісту кожної потенційної організаційно-правової форми господарювання (серед передбачених в КОПФГ) з метою уточнення доцільності виокремлення самостійної форми.

В КОПФГ зібрано перелік майже всіх форм, які містяться в чинному законодавстві України, не враховуючи початкові коди серій та їхні назви, які, як зазначено в КОПФГ, використовують для узагальнення об'єктів класифікації і не призначені для безпосереднього кодування суб'єктів господарської та іншої діяльності.

Так відповідно до КОПФГ організаційно-правовою формою є фермерське господарство. Аналіз Закону України «Про фермерське господарство» дає підстави виокремити наступні майнові елементи змісту цієї форми: 1) майно фермерського господарства належить йому на праві власності (ч. 1 ст. 20 Закону); 2) член фермерського господарства має право на отримання частки майна фермерського господарства при його ліквідації або у разі припинення членства у фермерському господарстві (ч.6 ст.20 Закону); 3) фермерське господарство несе відповідальність за своїми зобов'язаннями у межах майна, яке є власністю фермерського господарства (ч.ч.1-2 ст. 21 Закону). Організаційними елементами змісту, відповідно, є: 1) метою господарської діяльності є отримання прибутку (ст. 1 Закону); 2) управління фермерським

господарством здійснюється головою, який є його засновником або інша визначена в Статуті особа (ст. 4 Закону); 3) наявність трудових відносин у фермерському господарстві, які базуються на основі праці його членів (ч.1 ст. 27 Закону). Разом з цим, у ч. 4 ст. 1 Закону України «Про фермерське господарство» зазначено, що фермерське господарство підлягає державній реєстрації як юридична особа або фізична особа - підприємець. Однак, зміст такої організаційно-правової форми як фізична особа-підприємець відрізняється від змісту фермерського господарства, зокрема, на відміну від фермерського господарства громадянин-підприємець відповідає за своїми зобов'язаннями усім своїм майном, на яке відповідно до закону може бути звернено стягнення (ч. 2 ст. 128 ГК України). З урахуванням виокремлених майнових та організаційних елементів змісту фермерське господарство слід віднести до самостійної організаційно-правової форми господарювання.

Наступна форма – приватне підприємство. Нормативні положення щодо приватного підприємства з втратою чинності Закону України «Про підприємства в Україні» [47] закріплені тільки в ГК України, зокрема, встановлено, що приватним підприємством визнається підприємство, що діє на основі приватної власності одного або кількох громадян, іноземців, осіб без громадянства та його (їх) праці чи з використанням найманої праці. Приватним є також підприємство, що діє на основі приватної власності суб'єкта господарювання - юридичної особи (ч.1 ст. 113 ГК України). У ч. 2 цієї статті зазначено, що порядок організації та діяльності приватних підприємств визначається цим Кодексом та іншими законами, проте, інші спеціальні норми в законодавстві відсутні, з огляду на що при визначенні правового статусу приватного товариства необхідно застосовувати загальні положення про підприємства та юридичних осіб. При цьому, навіть твердження ч.1 ст. 113 ГК України, що приватне підприємство діє на основі приватної власності, не дає однозначного

трактування, чи належить майно приватному підприємству на праві власності, чи може йому передаватись, наприклад, на праві господарського відання. Як зазначає О.М. Вінник ГК України не містить положень щодо правового титулу майна такого підприємства, а отже - й не виключає застосування таких правових титулів, як право господарського відання чи право оперативного управління) [48]. Як слушно зазначають Н.М. Корчак та І.М. Вертузаєва, приватні підприємства на сьогодні для багатьох є зручною формою господарювання, а отже потребують детальної регламентації їх діяльності з метою уникнення багатьох проблем, викликаних відсутністю законодавчої бази для здійснення такої діяльності [49, с. 58]. Дійсно, для визначеності правового статусу приватного підприємства є необхідність наповнити ГК України відповідними змістовними положеннями, зокрема, щодо майнових елементів змісту цієї форми: відповідальність приватного підприємства за своїми зобов'язаннями; правовий режим майна; щодо організаційних елементів змісту: метою господарської діяльності є отримання прибутку.

Далі, в КОПФГ визначені дві організаційно-правові форми господарювання: державне підприємство та казенне підприємство. В ГК України містяться такі терміни, як «державне підприємство», «державне унітарне підприємство», при цьому термін «державне підприємство» вказується в ч. 1 ст. 63 ГК України для позначення одного із різновидів підприємств в залежності від форм власності. У свою чергу в ст. 79 ГК України використовується термін «державне унітарне підприємство», як узагальнююча назва щодо державного комерційного підприємства та казенного підприємства.

З огляду на зазначене доцільно розглянути елементи змісту державного унітарного підприємства, що притаманні і державному комерційному підприємству і казенному. До майнових елементів змісту

слід віднести: таке підприємство не несе відповідальності за зобов'язаннями власника і органу влади, до сфери управління якого воно входить (ч.5 ст. 73 ГК України). До організаційних елементів змісту належать: особливий порядок управління, який полягає у тому, що орган державної влади, до сфери управління якого входить підприємство, є представником власника і виконує його функції у межах, визначених цим Кодексом та іншими законодавчими актами (ч. 2 ст. 73 ГК України); органами управління державного унітарного підприємства є: керівник підприємства, який призначається (обирається) суб'єктом управління об'єктами державної власності, що здійснює функції з управління підприємством, або наглядовою радою такого підприємства (у разі її утворення) і є підзвітним органу, який його призначив (обрав). До майнових елементів змісту державного комерційного підприємства належать: 1. майно державного комерційного підприємства закріплюється за ним на праві господарського відання (ч. 2 ст. 74 ГК України); 2. державне комерційне підприємство несе відповідальність за наслідки своєї діяльності усім належним йому на праві господарського відання майном (ч.1 ст. 74 ГК України). До організаційних елементів змісту державного комерційного підприємства належить: метою є отримання прибутку (ч. 2 ст. 74 ГК України). До майнових елементів змісту казенного підприємства належать: 1) майно казенного підприємства закріплюється за ним на праві оперативного управління (ч.3 ст.75 ГК України); 2) казенне підприємство відповідає за своїми зобов'язаннями лише коштами, що перебувають у його розпорядженні, у разі недостатності зазначених коштів держава, в особі органу, до сфери управління якого входить підприємство, несе повну субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями казенного підприємства (ч.7 ст.75 ГК України). До організаційних елементів змісту казенного підприємства належить: метою господарської діяльності не є одержання прибутку.

Таким чином, слід виокремлювати в КОФПГ як самостійні організаційно-правові форми господарювання державне комерційне підприємство та казенне підприємство. В Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань через відсутність відповідної організаційно-правової форми господарювання зазначається «державне підприємство» (наприклад, підприємство «Документ» (ідентифікаційний код юридичної особи 32735236) фактично є державним комерційним підприємством, а в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань зазначено «державне підприємство») [50].

Наступна організаційно-правова форма господарювання, що вказана у КОПФГ, це комунальне підприємство. Аналіз законодавства дає підстави виокремити наступні майнові елементи змісту цієї форми: 1) майно комунального унітарного підприємства перебуває у комунальній власності і закріплюється за таким підприємством на праві господарського відання (комунальне комерційне підприємство) або на праві оперативного управління (комунальне некомерційне підприємство) (ч. 3 ст. 78 ГК України); 2) комунальне унітарне підприємство не несе відповідальності за зобов'язаннями власника та органу місцевого самоврядування, до сфери управління якого воно входить (ч. 6 ст. 78 ГК України). До організаційних елементів змісту слід віднести: 1) метою господарської діяльності є одержання прибутку (комунальне комерційне підприємство) або господарська діяльність здійснюється без мети одержання прибутку (комунальне некомерційне підприємство); 2) органами управління комунального унітарного підприємства є: керівник підприємства, який призначається (обирається) органом, до сфери управління якого належить підприємство, або наглядовою радою цього підприємства (у разі її утворення) і є підзвітним органу, який його призначив (обрав); наглядова рада підприємства (у разі її утворення), яка

в межах компетенції, визначеної статутом підприємства та законом, контролює і спрямовує діяльність керівника підприємства (ч.ч.1,2,7 ст. 78 ГК України).

На підставі викладеного щодо комунального підприємства можна стверджувати, що слід розмежовувати дві самостійні організаційно-правові форми: комунальне комерційне підприємство та комунальне некомерційне підприємство. Наразі з огляду на відсутність окремої форми «комунальне некомерційне підприємство» на практиці державна реєстрація таких підприємств здійснюється у формі «комунальне підприємство», а вказівка на те, що це підприємство є некомерційним, зазначається у назві, наприклад Комунальне некомерційне підприємство «Перша Черкаська міська лікарня» Черкаської міської ради (ідентифікаційний код юридичної особи 02004947) [50].

Наступна організаційно-правова форма господарювання – дочірнє підприємство. Як зазначено у ч. 3 ст. 126 ГК України вирішальна залежність між асоційованими підприємствами виникає у разі, якщо між підприємствами встановлюються відносини контролю-підпорядкування за рахунок переважної участі контролюючого підприємства в статутному капіталі та/або загальних зборах чи інших органах управління іншого (дочірнього) підприємства, зокрема володіння контрольним пакетом акцій. Ознаки дочірнього підприємства регламентовані і в Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, а саме: дочірнє підприємство юридичної особи Сторони означає юридичну особу, діяльність якої належним чином контролюється іншою юридичною особою тієї Сторони; юридична особа перебуває під контролем іншої юридичної особи, якщо остання має право призначати більшість її директорів або іншим чином законно спрямовувати її діяльність (ч. 7 ст. 86).

Таким чином, особливістю дочірніх підприємств є лише наявність такої ознаки, як залежність від іншої юридичної особи. На думку Л.О. Переверзевої організаційно-правова форма дочірнього підприємства здатна сполучати у собі інші організаційно-правові форми, до дочірнього підприємства застосовуються як норми, передбачені законодавством безпосередньо стосовно дочірніх підприємств, так і норми, встановлені щодо організаційно-правових форм інших видів підприємств, які використані при визначенні статусу дочірнього підприємства. Науковець поділяє дочірні підприємства за організаційно-правовою формою на акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, приватні підприємства тощо [51, с. 748]. М.Г. Ісаков, розглядаючи особливості правового становища дочірнього підприємства, констатує, що останнє не є особливою організаційно-правовою формою підприємства. Як зазначає автор підприємство може як набувати статусу дочірнього, так і втрачати його (навіть декілька разів) протягом свого життя [52, с. 233].

Слід погодитись із точкою зору М.Г. Ісакова, що дочірнє підприємство не є самостійною організаційно-правовою формою господарювання, оскільки таке підприємство не має власних елементів змісту, прикметник «дочірнє» виражає особливість відносин між цим підприємством і його засновником. Якщо визнати дочірнє підприємство самостійною організаційно-правовою формою, можна стверджувати, що будь-яке підприємство, що діє на основі приватної власності одного суб'єкта господарювання - господарської організації, повинно створюватись не як приватне підприємство, а як дочірнє, що є нелогічним і повністю нівелює ч.1 ст. 113 ГК України.

Наступна організаційно-правова форма господарювання за КОПФГ – іноземне підприємство. Відповідно до ч. 1 ст. 117 ГК України іноземним підприємством є унітарне або корпоративне підприємство, створене за

законодавством України, що діє виключно на основі власності іноземців або іноземних юридичних осіб, або діюче підприємство, придбане повністю у власність цих осіб. Отже, іноземне підприємство відрізняється від інших підприємств тим, що діє виключно на основі власності іноземців або іноземних юридичних осіб, жодних інших особливостей в майновому та організаційному елементах змісту немає. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про режим іноземного інвестування» підприємство з іноземними інвестиціями - підприємство (організація) будь-якої організаційно-правової форми, створене відповідно до законодавства України, іноземна інвестиція в статутному капіталі якого, за його наявності, становить не менше 10 відсотків [53]. Як зазначає Є.О. Липницька, під поняттям «підприємство з іноземними інвестиціями» слід розуміти створене за законодавством України підприємство, у якому єдиним засновником (учасником) чи одним із засновників (учасників) є іноземний інвестор незалежно від розміру його частки у статутному(складеному капіталі); підприємством з іноземними інвестиціями є, зокрема, іноземне підприємство [54, с. 14]. Отже, іноземне підприємство – це вид підприємства з іноземними інвестиціями. Згідно із ст. 16 «Про режим іноземного інвестування» на території України підприємства з іноземними інвестиціями створюються і діють у формах, передбачених законодавством України. Є.О. Липницька також стверджує, що у підприємства з іноземними інвестиціями є організаційно-правова форма (акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю тощо) [54, с. 8]. Таким чином, іноземне підприємство – це вид підприємства, яке виділяється за таким критерієм, як наявність іноземного капіталу, а не самостійна організаційно-правова форма господарювання.

КОПФГ визначає також як організаційно-правову форму підприємства об'єднання громадян (релігійної організації, профспілки).

Аналіз законодавства України, що регулює правовий статус таких підприємств, дає підстави виокремити наступні майнові елементи змісту цієї форми: майно належить підприємству на праві господарського відання або оперативного управління (ч.5 ст. 112 ГК України). До організаційних елементів змісту належить: 1) управління здійснюється статутними органами управління (ч. 2 ст. 112 ГК України); 2) метою діяльності є виконання статутних завдань (ч. 1 ст. 112 ГК України), для підприємств релігійних організацій - видавнича, поліграфічна, виробнича, реставраційно-будівельна сільськогосподарська та інша діяльність, необхідна для забезпечення діяльності релігійних організацій (ч. 4 ст. 112 ГК України). Таким чином, характеристика наведених елементів (правовий режим майна, мета здійснення господарської діяльності) свідчить, що підприємства об'єднання громадян (релігійної організації, профспілки) становить окрему організаційно-правову форму господарювання.

Наступною КОПФГ визначає таку організаційно-правову форму, як підприємства споживчої кооперації. З аналізу законодавства про ці підприємства слідує, що до організаційних елементів змісту цієї форми належить те, що вони утворюються споживчим товариством (товариствами) або спілкою (об'єднанням) споживчих товариств з метою здійснення статутних цілей цих товариств, спілок (об'єднань) (ч. 8 ст. 111 ГК України). Зважаючи на особливу мету здійснення господарської діяльності та утворення цього підприємства споживчим товариством (товариствами) або спілкою (об'єднанням) споживчих товариств, підприємства об'єднання громадян (релігійної організації, профспілки) є організаційно-правовою формою господарювання.

Наступними організаційно-правовими формами КОПФГ зазначає акціонерне товариство, державна акціонерна компанія (товариство), товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою

відповідальністю, повне товариство, командитне товариство. Метою господарської діяльності суб'єктів господарювання всіх зазначених організаційно-правових форм є отримання прибутку (ст. 84 ЦК України). Спільними елементами змісту, які притаманні зазначеним формам є також те, що товариство є власником: майна, переданого йому у власність засновниками і учасниками як внески; продукції, виробленої в результаті господарської діяльності товариства; доходів, одержаних від господарської діяльності товариства; іншого майна, набутого товариством на підставах, не заборонених законом (ст. 85 ГК України).

Відповідно до положень Закону України «Про акціонерні товариства» до майнових елементів змісту організаційно-правової форми «акціонерне товариство» належать наступні: 1) акціонери мають право на отримання дивідендів, отримання у разі ліквідації товариства частини його майна або вартості частини майна товариства [55, п.п. 2,3 ст. 25]; 2) акціонерне товариство не відповідає за зобов'язаннями акціонерів, акціонери не відповідають за зобов'язаннями товариства і несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, тільки в межах належних їм акцій (ч. 2 ст.3 Закону). До організаційних елементів змісту належить: 1) вищим органом управління є загальні збори (розд. 7 Закону), управління поточною діяльністю здійснює виконавчий орган (розд. 9 Закону); 2) кожною простою акцією акціонерного товариства її власнику - акціонеру надається однакова сукупність прав, включаючи права на участь в управлінні акціонерним товариством (ст. 25 Закону).

Щодо державної акціонерної компанії (товариства), її визначення містить лише КОПФГ, зокрема, зазначено, що це акціонерне товариство, державна частка у статутному фонді якого перевищує п'ятдесят відсотків чи становить величину, яка забезпечує державі право вирішального впливу на господарську діяльність цієї компанії. Отже, відмінністю цієї форми є належність більшої частини акцій державі. А.М. Захарченко,

досліджуючи визначення і застосування поняття «державне акціонерне товариство», стверджує, що розглядати державне акціонерне товариство як окремий тип акціонерного товариства чи як окрему організаційно-правову форму немає підстав, адже за своєю сутністю державне акціонерне товариство не може бути протиставлене публічному або приватному акціонерному товариству, і на практиці всі акціонерні товариства, акціонерами яких є держава, функціонують як публічні та приватні [56, с. 306]. Так, наприклад, товариство «Українська залізниця» (ідентифікаційний код юридичної особи 40075815) утворене як акціонерне товариство, 100 відсотків акцій якого закріплюються в державній власності [50]. А.М. Захарченко також зазначає, що з метою впорядкування існуючої практики щодо формулювання найменувань державних акціонерних товариств можливо встановити вимоги, згідно з якими таке найменування має містити слово «державне», зазначення типу (публічне чи приватне), організаційно-правової форми (акціонерне товариство) та власної назви цього товариства [56, с. 307]. Слід повністю погодитись із думкою науковця, адже власних організаційних та майнових елементів змісту державна акціонерна компанія (товариство) не має, отже її не можна віднести до окремої організаційно-правової форми господарювання.

Згідно з положеннями Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» до майнових елементів змісту організаційно-правової форми «товариство з обмеженою відповідальністю» та «товариство з додатковою відповідальністю», які не належать до інших господарських товариств, належать: учасники товариства мають право брати участь у розподілі прибутку товариства, отримати у разі ліквідації товариства частину майна, що залишилася після розрахунків з кредиторами, або його вартість (п.п. 3,4 ч. 1 ст. Закону). До організаційних елементів змісту цих форм відносяться наступні:

1) органами товариства є загальні збори учасників, наглядова рада (у разі утворення) та виконавчий орган (ч. 1 ст. 28 Закону); 2) учасники товариства мають право брати участь в управлінні товариством у порядку, передбаченому цим Законом та статутом товариства (п.1 ч.1 ст. 5 Закону); 3) кожен учасник товариства на загальних зборах учасників має кількість голосів, пропорційну до розміру його частки у статутному капіталі товариства, якщо інше не передбачено статутом (ч.3. ст. 29 Закону). Відмінністю між зазначеними організаційно-правовими формами є такий майновий елемент змісту, як обсяг відповідальності, а саме: товариство з обмеженою відповідальністю несе відповідальність за своїми зобов'язаннями всім належним йому майном та не відповідає за зобов'язаннями своїх учасників (ст. 3 Закону), В той же час учасники товариства з додатковою відповідальністю солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за його зобов'язаннями своїм майном у розмірі, який встановлюється статутом товариства з додатковою відповідальністю і є однаково кратним для всіх учасників до вартості внесеного кожним з них вкладу (ч.1 ст.56 Закону).

До майнових елементів змісту повного товариства відповідно до Закону України «Про господарські товариства» належить: 1) якщо при виході учасника з повного товариства це товариство зберігається, то учаснику виплачується вартість його внеску відповідно до балансу, складеного на день виходу, учаснику, який вибув, виплачується належна йому частина прибутку, одержаного товариством у даному році (ч. 3,4 ст. 71 Закону); 2) учасники несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном (ст. 66 Закону). До організаційних елементів змісту цієї форми належать: 1) всі учасники займаються спільною підприємницькою діяльністю (ст. 66 Закону); 2) ведення справ повного товариства здійснюється за загальною згодою всіх учасників, ведення справ товариства може здійснюватися або всіма

учасниками, або одним чи кількома з них, які виступають від імені товариства (ст. 68 Закону).

До майнових елементів змісту організаційно-правової форми «командитне товариство» відповідно до Закону України «Про господарські товариства» належать: 1) вкладник командитного товариства має право: одержувати частину прибутку товариства відповідно до його частки у складеному капіталі товариства в порядку, встановленому засновницьким договором (меморандумом), вимагати першочергового повернення вкладу в разі ліквідації товариства (ст. 79 Закону); 2) є учасники, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність, несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства всім своїм майном, та є один або більше учасників, відповідальність яких обмежується вкладом у майні товариства (вкладників) (ст. 75 Закону). Організаційними елементами змісту цієї форми є: 1) учасники здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність, вкладники не беруть участі в діяльності товариства (ст. 75 Закону); 2) управління справами командитного товариства здійснюється тільки учасниками з повною відповідальністю, вкладники не вправі перешкоджати діям учасників з повною відповідальністю по управлінню справами командитного товариства (ст. 81 Закону).

Таким чином, акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю, повне товариство, командитне товариство виступають самостійними організаційно-правовими формами господарювання, які характеризуються своєрідним комплексом майнових і організаційних елементів змісту цих форм.

Наступні організаційно-правові форми господарювання, які зазначені в КОПФГ, це адвокатське об'єднання та адвокатське бюро. Адвокатське об'єднання є юридичною особою, створеною шляхом

об'єднання двох або більше адвокатів (учасників), яка діє на підставі статуту, а адвокатське бюро є юридичною особою, створеною одним адвокатом, яке діє на підставі статуту [57, ч.1 ст.15, ч.1 ст.14]. Адвокатська діяльність є незалежною професійною діяльністю адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту (п.2 ч.1 ст. 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»). Не зважаючи на те, що правова допомога є наданням послуг та вона має цінову визначеність [58, с. 13], адвокатська діяльність не є господарською. Відповідне роз'яснення було надано і Вищою кваліфікаційною комісією адвокатури при Кабінеті Міністрів України від 21.03.2008 року, згідно з яким адвокатська діяльність не є господарською і зокрема підприємницькою у сенсі ст. 3 Господарського Кодексу України, а адвокат не є суб'єктом господарювання, який здійснює підприємницьку діяльність [59]. Таким чином, адвокатське об'єднання та адвокатське бюро не можуть бути віднесені до організаційно-правових форм господарювання.

Наступні організаційно-правові форми господарювання за КОПФГ – це кооперативи, до яких належать: виробничий кооператив, обслуговуючий кооператив, споживчий кооператив, сільськогосподарський виробничий кооператив, сільськогосподарський обслуговуючий кооператив, кооперативний банк. Для проведення аналізу цих організаційно-правових форм слід згрупувати такі форми, як виробничий кооператив, обслуговуючий кооператив, споживчий кооператив. Аналіз Закону України «Про кооперацію» дає підстави виокремити наступні майнові елементи змісту цих форм: 1) кооператив набуває та використовує майно, фінансові та інші ресурси, джерелами формування майна кооперативу є: вступні, членські та цільові внески його членів, паї та додаткові паї, майно, добровільно передане кооперативу його членами, кошти, що надходять від провадження

господарської діяльності тощо (ст. 19 Закону); 2) член кооперативу має право на одержання кооперативних виплат та виплат на паї, одержання паю у разі виходу (ст. 12 Закону); 3) кооператив відповідає за своїми зобов'язаннями всім належним йому майном, члени кооперативу відповідають за зобов'язаннями кооперативу в межах внесеного ними паю, якщо інше не передбачено статутом кооперативу або законом, кооператив не несе відповідальності за зобов'язаннями своїх членів (ст. 27 Закону). Організаційними елементами змісту є: 1) управління здійснюється вищим органом управління кооперативу - загальними зборами членів кооперативу (ст. 15 Закону); виконавчим органом кооперативу є правління, яке очолює голова кооперативу, у кооперативі, до складу якого входить менше ніж 10 членів, обирається лише голова кооперативу (ст. 16 Закону); один член кооперативу - один голос під час прийняття рішення (ст. 4 Закону); 2) фізичні та/або юридичні особи добровільно об'єдналися на основі членства для ведення спільної господарської та іншої діяльності (ст. 1 Закону).

Щодо організаційних елементів змісту, які притаманні суто виробничому кооперативу, до них належать мета господарської діяльності, зокрема, отримання прибутку (ст. 84 ЦК України) та особиста трудова участь членів кооперативу (ст. 95 ЦК України). До майнового елемента змісту належить розподіл доходу між членами кооперативу відповідно до їх участі у його діяльності (ст. 95 ГК України).

Організаційні елементи змісту організаційно-правових форм споживчого та обслуговуючого кооперативів характеризуються непідприємницькою метою їх діяльності (вони є непідприємницькими товариствами) (ст. 86 ЦК України): обслуговуючий кооператив утворюється для надання послуг переважно членам кооперативу, а також іншим особам з метою провадження їх господарської діяльності, споживчий - для організації торговельного обслуговування, заготівель

сільськогосподарської продукції, сировини, виробництва продукції та надання інших послуг з метою задоволення споживчих потреб його членів (ст. 2 Закону України «Про кооперацію»); окрім цього в обслуговуючому та споживчому кооперативах відсутня умова особистої трудової участі.

З урахуванням виокремлених організаційних елементів (мета господарської діяльності, характер участі учасників в діяльності кооперативу) та майнових елементів (розподіл доходу між членами кооперативу) змісту організаційно-правовими формами господарювання є виробничий кооператив, споживчий кооператив та обслуговуючий кооператив.

Характеризуючи особливості змісту організаційно-правових форм сільськогосподарського виробничого кооперативу та сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу слід зазначити, що на діяльність зазначених кооперативів поширюється дія закону «Про кооперацію», отже наведені вище майнові та організаційні елементи змісту виробничого кооперативу також притаманні і сільськогосподарському виробничому кооперативу, майнові та організаційні елементи змісту обслуговуючого кооперативу - сільськогосподарському обслуговуючому кооперативу. Особливості встановлює Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію», зокрема у ст. 1 зазначено, що сільськогосподарський виробничий кооператив - сільськогосподарський кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних осіб, які є виробниками сільськогосподарської продукції, для провадження спільної виробничої або іншої господарської діяльності на засадах їх обов'язкової трудової участі з метою одержання прибутку; сільськогосподарський обслуговуючий кооператив - сільськогосподарський кооператив, що утворюється шляхом об'єднання фізичних та/або юридичних осіб -

виробників сільськогосподарської продукції для організації обслуговування, спрямованого на зменшення витрат та/або збільшення доходів членів цього кооперативу під час провадження ними сільськогосподарської діяльності та на захист їхніх економічних інтересів [60].

Аналіз положень Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» дозволяє стверджувати, що особливість сільськогосподарських кооперативів полягає в тому, що їх учасники є виробниками сільськогосподарської продукції і діяльність цих кооперативів пов'язана виключно із сільським господарством. Натомість ці ознаки не належать ні до майнових, ні до організаційних елементів змісту організаційно-правової форми господарювання. З огляду на це не є вбачається доцільним виділення окремих організаційно-правових форм господарювання «сільськогосподарський виробничий кооператив» та «сільськогосподарський обслуговуючий кооператив», а їх видову приналежність можливо забезпечити вимогою щодо найменування, яке має містити вказівку «сільськогосподарський».

Також до кооперативів КОПФГ відносить кооперативний банк. Кооперативний банк – це банк, створений суб'єктами господарювання, а також іншими особами за принципом територіальності на засадах добровільного членства та об'єднання пайових внесків для спільної грошово-кредитної діяльності (ст. 338 ГК України). Як зазначено у ст. 8 Закону України «Про банки та банківську діяльність» законодавство про кооперацію поширюється на кооперативні банки в частині, що не суперечить цьому Закону. Отже, наведені вище елементи змісту кооперативів стосуються і кооперативного банку. Серед особливостей майнових та організаційних елементів змісту даної форми, слід зазначити те, що учасник (члени) одночасно є власниками і клієнтами [61, с. 34]; прибутки або збитки кооперативного банку за результатами фінансового

року розподіляються між учасниками пропорційно розміру їх паю (ст. 8 Закону України «Про банки та банківську діяльність»), тоді як, наприклад, у виробничому кооперативі прибуток виробничого кооперативу розподіляється між його членами відповідно до їхньої трудової участі (ч.4 ст. 165 ЦК України).

КОПФГ визначає також такі організаційно-правові форми господарювання, як державна організація (установа, заклад), комунальна організація (установа, заклад), приватна організація (установа, заклад), організація (установа, заклад), організація об'єднання громадян (релігійної організації, профспілки, споживчої кооперації тощо). До майнових елементів змісту, які притаманні всім формам, належить те, що: засновники об'єднують (виділяють) своє майно (ч.3 ст. 83 ЦК України). До організаційних елементів змісту, який притаманний всім формам, належить те, що: 1) засновники не беруть участь в управлінні (ч.3 ст. 83 ЦК України); 2) мета діяльності не пов'язана із отриманням прибутку. При цьому відмінність у організаційних елементах змісту зазначених організаційно-правових форм господарювання полягає, наприклад, у тому, що державна організація (установа, заклад) входить до сфери управління компетентного органу державної влади; комунальна організація (установа, заклад) – до сфери управління компетентного органу місцевого самоврядування. Відмінними також є майнові елементи змісту, а саме: державна організація (установа, заклад) утворюється на базі відокремленої частини державної власності; комунальна організація (установа, заклад) - на базі відокремленої частини комунальної власності; приватна організація (установа, заклад) - на основі приватної власності одного або кількох громадян, іноземців, осіб без громадянства або на основі приватної власності суб'єкта господарювання - юридичної особи, організація (установа, заклад) об'єднання громадян (релігійної організації, профспілки, споживчої кооперації тощо) - на власності

об'єднання громадян, релігійної організації, профспілки, товариств, їх спілок чи об'єднань. З урахуванням наведених організаційних та майнових елементів змісту державна організація (установа, заклад), комунальна організація (установа, заклад), приватна організація (установа, заклад), організація (установа, заклад), організація об'єднання громадян (релігійної організації, профспілки, споживчої кооперації тощо) є самостійними організаційно-правовими формами господарювання.

Наступні організаційно-правові форми господарювання, що зазначені в КОПФГ, це об'єднання підприємств (юридичних осіб), до яких належать асоціація, корпорація, консорціум, концерн, холдингова компанія, інші об'єднання юридичних осіб. Стаття 120 ГК України, яка має назву «Організаційно-правові форми об'єднань підприємств», визначає, що господарські об'єднання утворюються як асоціації, корпорації, консорціуми, концерни, інші об'єднання підприємств, передбачені законом. Отже, з цих положень слідує, що асоціації, корпорації, консорціуми, концерни це окремі організаційно-правові форми. Це підтверджується і аналізом майнових та організаційних елементів їх змісту. Так, до майнових елементів змісту наведених організаційно-правових форм слід віднести: 1) майно передається об'єднанню його учасниками у господарське відання або в оперативне управління на основі установчого договору чи рішення про утворення об'єднання (ч. 2 ст. 123 ГК України); 2) об'єднання підприємств не відповідає за зобов'язаннями його учасників, а підприємства-учасники не відповідають за зобов'язаннями об'єднання, якщо інше не передбачено установчим договором або статутом об'єднання (ч. 4 ст. 123 ГК України); 3) підприємство - учасник господарського об'єднання має право, зокрема, одержувати частину прибутку від діяльності господарського об'єднання відповідно до його статуту (ч. 2 ст. 121 ГК України). До організаційних елементів змісту наведених організаційно-правових форм належать:

1) підприємства - учасники об'єднання підприємств зберігають статус юридичної особи незалежно від організаційно-правової форми об'єднання (ч. 1 ст. 121 ГК України); 2) господарські об'єднання мають вищі органи управління (загальні збори учасників) та утворюють виконавчі органи, передбачені статутом господарського об'єднання (ч. 1 ст. 122 ГК України).

Разом з цим у ч.ч. 2-5 ст. 120 ГК України встановлені особливості організаційних елементів змісту окремих організаційно-правових форм, зокрема, для асоціації (договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності підприємств, шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації), корпорації (договірне об'єднання, з делегуванням окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації, для досягнення певної спільної господарської мети); консорціуму (тимчасове статутне об'єднання); концерну (статутне об'єднання, фінансова залежності від одного або групи учасників об'єднання, централізація функцій науково-технічного і виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності). Наведене дає підстави вважати асоціацію, корпорацію, консорціум, концерн самостійними організаційно-правовими формами господарювання.

В КОПФГ виділяється як організаційно правова форм холдингова компанія. У ч. 5 ст. 126 ГК України зазначено, що холдингова компанія - публічне акціонерне товариство, яке володіє, користується, а також розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств (крім пакетів акцій, що перебувають у державній власності), у ст. 1 Закону України «Про холдингові компанії в Україні» - акціонерне товариство, яке володіє,

користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств [62]. Отже, визначальним для холдингової компанії є саме володіння, користування та розпорядження холдинговими корпоративними пакетами акцій двох або більше корпоративних підприємств. Натомість особливих майнових та організаційних елементів змісту, на підставі чого можна виділити холдингову компанію як самостійну організаційно-правову форму, законодавство України не містить. Н.В. Ібрагімова також поділяє точку зору, що холдингова компанія не є окремою організаційно-правовою формою господарювання, зокрема, автор розуміє холдингову компанію як господарську організацію незалежно від організаційно-правової форми господарювання, якщо вона володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток) не менше двох корпоративних підприємств [63, с. 3].

В КОПФГ окремою організаційно-правовою формою господарювання зазначено «інші об'єднання юридичних осіб». Статтею 120 ГК України застосовується аналогічне формулювання – «інші об'єднання підприємств, передбачені законом». З огляду на обґрунтування доцільності вичерпного переліку організаційно-правових форм господарювання, така форма як «інші об'єднання юридичних осіб» не має міститись в КОПФГ [64, с. 115]. У випадку законодавчого закріплення та існування організаційно-правової форми, яка за змістом буде відрізнятись від об'єднання підприємств – необхідно закріплювати нову організаційно-правову форму господарювання, якщо відмінностей не буде – реєструвати як відповідне об'єднання підприємств (асоціація, корпорація, консорціум, концерн).

Наступними організаційно-правовими формами господарювання, які зазначені в КОПФГ, є відокремлені підрозділи без статусу юридичної особи, до яких належать філія (інший відокремлений підрозділ) та

представництво. Відповідно до ч.ч. 1-2 ст. 95 ЦК України філією є відокремлений підрозділ юридичної особи, що розташований поза її місцезнаходженням та здійснює всі або частину її функцій, представництвом є відокремлений підрозділ юридичної особи, що розташований поза її місцезнаходженням та здійснює представництво і захист інтересів юридичної особи. Відокремлені підрозділи не мають статусу юридичної особи (ч.4 ст. 64 ГК України) та не є суб'єктами господарювання (ст. 55 ГК України), тому вони не можуть вважатись організаційно-правовими формами господарювання.

Наступними формами в КОПФГ названі органи адвокатського самоврядування. Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокатське самоврядування – гарантоване державою право адвокатів самостійно вирішувати питання організації та діяльності адвокатури в порядку, встановленому цим Законом. Організаційними формами адвокатського самоврядування є конференція адвокатів регіону (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва, міста Севастополя), рада адвокатів регіону (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва, міста Севастополя), Рада адвокатів України, з'їзд адвокатів України (ст. 46 Закону). З огляду на компетенцію органів адвокатського самоврядування та завдання адвокатського самоврядування, визначені вищевказаним Законом, органи адвокатського самоврядування не здійснюють господарську діяльність, отже їх не можна віднести до організаційно-правових форм господарювання.

Аналогічно і наступні організаційно-правові форми, зазначені в КОПФГ, а саме органи суддівського самоврядування (правовий статус визначено у розд. 8 Закону України «Про судоустрій і статус суддів») [65], Вища кваліфікаційна комісія суддів України (правовий статус визначено у гл. 3 розд. 5 Закону України «Про судоустрій і статус

суддів») не здійснюють господарську діяльність, тому не належать до організаційно-правових форм господарювання.

У КОПФГ закріплена організаційно-правова форма «громадські об'єднання, профспілки, благодійні організації та інші подібні організації», яка включає: політична партія, громадська організація, громадська спілка, релігійна організація, профспілка, об'єднання профспілок, творча спілка (інша професійна організація), благодійна організація, організація роботодавців, об'єднання співвласників багатоквартирного будинку, органи самоорганізація населення.

Зазначені форми, в тому числі, згруповані в КОПФГ за ознакою відсутності отримання прибутку в якості мети. Нормативно-правовим актом, який містить перелік неприбуткових організацій є ПК України. Так, у ст. 133.4.6 зазначено, що до неприбуткових організацій належать бюджетні установи, громадські об'єднання, політичні партії, творчі спілки, релігійні організації, благодійні організації, пенсійні фонди, спілки, асоціації та інші об'єднання юридичних осіб, житлово-будівельні кооперативи (з першого числа місяця, наступного за місяцем, в якому відповідно до закону здійснено прийняття в експлуатацію закінченого будівництвом житлового будинку і такий житловий будинок споруджувався або придбався житлово-будівельним (житловим) кооперативом), дачні (дачно-будівельні), садівничі та гаражні (гаражно-будівельні) кооперативи (товариства), об'єднання співвласників багатоквартирного будинку, асоціації власників жилих будинків, професійні спілки, їх об'єднання та організації профспілок, а також організації роботодавців та їх об'єднання, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, кооперативні об'єднання сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів інші юридичні особи [66].

Проте, не є доцільним брати за основу саме зазначений перелік з огляду на наступне. Так, в ПК України міститься не чітка термінологія: у ст. 133.4.6 «неприбуткові організації», у ст. 133.4 «неприбуткові підприємства», при цьому не можна дійти однозначного висновку, що вони належать до суб'єктів непідприємницького господарювання, адже цей перелік виділено з точки зору саме податкового, а не господарського права. Окрім цього, одні «організації» є самостійними організаційно-правовими формами, а інші – ні (наприклад, садівничі та гаражні кооперативи, які розрізняються напрямом діяльності, а не змістом).

Як зазначено у ч.2 ст. 14 Закону України «Про політичні партії в Україні» політичні партії є неприбутковими організаціями [67], проте навряд чи це поняття можна ототожнити із суб'єктом некомерційної господарської діяльності, який здійснює цю діяльність без мети одержання прибутку (ч. 2 ст. 3 ГК України). При цьому в науковій літературі політичні партії називають не неприбутковими організаціями, а саме негосподарюючими [5]. Так, Закон України «Про політичні партії в Україні» не надає політичним партіям права займатись господарською (некомерційною) діяльністю. Політична партія може створювати підприємства, об'єднання громадян для здійснення господарської діяльності з метою виконання статутних завдань (ч. 1 ст. 112 ГК України), проте це не є господарською діяльністю.

Громадські об'єднання мають статус непідприємницьких товариств (ч. 5 ст. 1 Закону України «Про громадські об'єднання») та навіть можуть здійснювати підприємницьку діяльність безпосередньо, якщо це передбачено статутом громадського об'єднання (п. 2 ч. 2 ст. 21 Закону України «Про громадські об'єднання»). Вказаний закон не поширюється на суспільні відносини щодо діяльності політичних партій, релігійних організацій тощо (ч. 2 ст. 2 Закону України «Про громадські об'єднання»).

Щодо релігійних організацій, ст.19 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», яка має назву «Виробнича і господарська діяльність релігійних організацій» передбачає, що релігійні організації у порядку, визначеному чинним законодавством, мають право для виконання своїх статутних завдань засновувати видавничі, поліграфічні, виробничі, реставраційно-будівельні, сільськогосподарські та інші підприємства, а також добродійні заклади (притулки, інтернати, лікарні тощо), які мають право юридичної особи [68]. Отже, релігійні організації не мають право здійснювати господарську діяльність, а лише можуть засновувати підприємства.

Професійним спілкам та об'єднанням професійних спілок законодавець надав право здійснювати господарську діяльність, зокрема з метою реалізації їх статутних завдань вони можуть здійснювати необхідну господарську та фінансову діяльність шляхом надання безоплатних послуг, робіт [69, ст. 35].

Творчі спілки також мають право здійснювати господарську діяльність у передбаченому законодавством порядку для виконання своїх статутних завдань [70, ст. 9].

Стосовно благодійних організацій, і їм законодавець надав можливість здійснювати господарську діяльність без мети одержання прибутку, що сприяє досягненню їх статутних цілей [71, ч. 4 ст. 16].

Відповідно до ч. 1 ст. 33 Закону України «Про організації роботодавців» організації роботодавців, їх об'єднання з метою виконання статутних цілей та завдань мають право здійснювати необхідну господарську та фінансову діяльність шляхом створення в установленому законом порядку підприємств, установ або організацій із статусом юридичної особи, участі в їх діяльності або в інший, не заборонений законом спосіб [72]. Однак, перелічені дії не можна вважати господарською діяльністю, оскільки вони не пов'язані безпосередньо з

виробництвом товарів, виконанням робіт, наданням послуг вартісного характеру.

Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку має право, зокрема, здійснювати для виконання статутних завдань господарче забезпечення діяльності об'єднання в порядку, визначеному законом [73, ст. 16], отже об'єднання співвласників багатоквартирного будинку є негосподарюючим суб'єктом (ч.3 ст. 3 ГК України).

Органи самоорганізації населення, відповідно до ст. 2 Закону України «Про органи самоорганізації населення», - представницькі органи, що створюються жителями, які на законних підставах проживають на території села, селища, міста або їх частин, для вирішення завдань, передбачених цим Законом [74]. Як зазначено у ч. 1 ст. 5 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» система місцевого самоврядування включає, зокрема, органи самоорганізації населення [75]. З огляду на те, що органи місцевого самоврядування не є суб'єктами господарювання (ч. 1 ст. 8 ГК України), органи самоорганізації населення не можна віднести до організаційно-правової форми господарювання.

Таким чином, господарську діяльність можуть здійснювати громадські організації та громадські спілки, професійні спілки та їх об'єднання, творчі спілки, благодійні організації. При цьому в науковій літературі існує точка зору, що господарська діяльність повинна здійснюватися тільки суб'єктами, які самостійно й систематично з метою досягнення економічних і соціальних результатів виробляють та реалізують товароздатний суспільний продукт. Як зазначає В.С. Мілаш останнім часом можна спостерігати тенденцію переходу окремих соціальних інститутів до сфери товарного виробництва (ідеться насамперед про створення комерційних клінік, закладів освіти тощо). Однак є й такі соціальні інститути, які об'єктивно не можуть увійти до інфраструктури товарного виробництва, інакше кажучи, «перетворитися»

на суб'єктів господарювання (наприклад, релігійні установи, благодійні організації, об'єднання громадян тощо). Втім, чинне законодавство має велику кількість суперечностей щодо цього. З одного боку, діяльність негосподарюючих суб'єктів, спрямована на створення й підтримання необхідних матеріально-технічних умов їх функціонування, що здійснюється за участю або без участі суб'єктів господарювання, за чинним законодавством кваліфікується як господарче забезпечення діяльності негосподарюючих суб'єктів. У той же час в окремих нормативних актах зазначене питання розглядається по-іншому. Так, за ст. 20 Закону України «Про благодійництво та благодійні організації» благодійна організація має право здійснювати господарську діяльність, спрямовану на виконання своїх статутних цілей і завдань [76, с. 59].

Не вдаючись до дискусії доцільності здійснення такими суб'єктами господарської діяльності, а беручи за основу те, що згідно чинного законодавства вони таку діяльність можуть здійснювати, розглянемо зміст цих, як зазначено у КОПФГ, організаційно-правових форм господарювання (громадські організації та громадські спілки, професійні спілки та їх об'єднання, творчі спілки, благодійні організації.)

Відповідно до ч. 2 ст. 1 Закону України «Про громадські об'єднання» громадська організація та громадська спілка є організаційно-правовими формами громадського об'єднання. Аналіз положень вказаного Закону дає підстави виокремити наступні майнові елементи змісту форми «громадське об'єднання»: 1) об'єднання має право володіти, користуватися і розпоряджатися коштами та іншим майном, яке відповідно до закону передане такому громадському об'єднанню його членами (учасниками) або державою, набуте як членські внески, пожертвуване громадянами, підприємствами, установами та організаціями, набуте в результаті підприємницької діяльності такого об'єднання, підприємницької діяльності створених ним юридичних осіб

(товариств, підприємств), а також майном, придбаним за рахунок власних коштів, тимчасово наданим у користування (крім розпорядження) чи на інших підставах, не заборонених законом (ч. 1 ст. 24 Закону); 2) члени (учасники) громадського об'єднання не мають права на частку майна громадського об'єднання та не відповідають за його зобов'язаннями (ч. 6 ст. 3 Закону); 3) у разі саморозпуску громадського об'єднання його майно та кошти після задоволення вимог кредиторів передаються за рішенням такого об'єднання на статутні або благодійні цілі іншому (кільком іншим) громадському об'єднанню, а в разі неприйняття такого рішення - зараховуються відповідно до закону до державного або місцевого бюджету ч. 3 ст. 24 Закону). Організаційні елементи змісту характеризуються тим, що: 1) громадське об'єднання не має на меті отримання прибутку (ч. 5 ст. 1 Закону); 2. члени (учасники) громадського об'єднання мають право самостійно здійснювати управління діяльністю громадського об'єднання відповідно до його мети (цілей), визначати напрями діяльності (ч. 3 ст. 3 Закону), хоча певні повноваження органів передбачені законом: найменування громадського об'єднання визначається рішенням установчих зборів під час його утворення (ч. 1 ст. 10 Закону), право власності громадського об'єднання зі статусом юридичної особи реалізовує його вищий орган управління (ч. 2 ст. 24 Закону). Громадські організації та громадські спілки відрізняються лише складом засновників (учасників): засновниками та членами (учасниками) громадської організації є фізичні особи (ч. 3 ст. 1 Закону), а громадської спілки - юридичні особи приватного права (засновниками) і юридичні особи приватного права та фізичні особи (членами (учасниками)) (ч. 4 ст. 1 Закону). Проте наведені відмінності не належать до майнових та організаційних елементів змісту організаційно-правової форми господарювання, тому відсутні підстави виділяти ці дві окремі організаційно-правові форми.

Відповідно до ч. 1 ст. 4 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» законодавство про профспілки складається, зокрема, з Закону України «Про об'єднання громадян». Цей закон втратив чинність у зв'язку з прийняттям Закону України «Про громадські об'єднання», проте відповідної зміни зазначена норма Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» не зазнала. Виходячи із сутності професійних спілок, прагнення законодавця поширити на їх правове регулювання законодавство про об'єднання громадян, відсутності положення в Законі України «Про громадські об'єднання» про непоширення цього закону на суспільні відносини у сфері утворення, реєстрації, діяльності та припинення професійних спілок (наприклад, щодо політичних партій та релігійних організацій в законі прямо вказано, що він не застосовується до цих суб'єктів (ч. 2 ст. 2 Закону України «Про громадські об'єднання»)), можна дійти висновку, що цей закон слід застосовувати щодо професійних спілок.

Разом з тим, Державна реєстраційна служба України надала роз'яснення щодо незастосування Закону України «Про громадські об'єднання» на діяльність профспілок, зазначивши, що Закон України «Про громадські об'єднання» не містить положень, які б визначали, що сфера його діяльності поширюється на правовідносини у сфері утворення, реєстрації діяльності та припинення професійних спілок [77]. З огляду на зазначене ці правовідносини регулюються Законом України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності». У ст. 1 цього Закону вказано, що це добровільна неприбуткова громадська організація, що об'єднує громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної (трудової) діяльності (навчання). Отже, професійна спілка є за своєю суттю громадським об'єднанням і було б доцільно застосовувати до їх діяльності Закон України «Про громадські об'єднання» з

урахуванням спеціальних норм, закріплених в Законі України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності».

На підставі положень Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» можна визначити наступні майнові елементи змісту цієї форми: 1) право власності профспілок, їх об'єднань виникає на підставі придбання майна за рахунок членських внесків, інших власних коштів, пожертвувань громадян, підприємств, установ та організацій або на інших підставах, не заборонених законодавством; передачі їм у власність коштів та іншого майна засновниками, членами профспілки, державними органами або органами місцевого самоврядування (ст. 34 Закону); 2) члени профспілок не відповідають своїми коштами та іншим майном за зобов'язаннями профспілки та її органів, як і профспілка та її органи не відповідають своїми коштами та іншим майном за зобов'язаннями членів профспілки (ст. 34 Закону). До організаційних елементів змісту належать: 1) профспілки самостійно організовують свою діяльність, проводять збори, конференції, з'їзди, засідання утворених ними органів, інші заходи, які не суперечать законодавству (ст. 12 Закону); 2) свої повноваження первинні профспілкові організації здійснюють через утворені відповідно до статуту (положення) виборні органи, а в організаціях, де виборні органи не створюються, - через профспілкового представника, уповноваженого згідно із статутом на представництво інтересів членів профспілки, який діє в межах прав, наданих цим Законом та статутом профспілки. (ст. 37 Закону). Наведені положення свідчать, що майнові та організаційні елементи змісту професійних спілок та громадських об'єднань не розрізняються, а існують лише певні особливості діяльності професійних спілок та їх об'єднань, враховуючи те, що громадяни в професійних спілках об'єднуються спільними інтересами за родом їх професійної (трудової) діяльності (навчання).

Аналогічно і майнові та організаційні елементи змісту творчих спілок і організацій роботодавців не відрізняються від змісту громадських об'єднань, а мають свої особливості з урахуванням характеру об'єднання: відповідно до ст. 1 Закону України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» об'єднуються професійні творчі працівники відповідного фахового напрямку в галузі культури та мистецтва.

Отже, слід виокремлювати організаційно-правову форму господарювання «громадське об'єднання», а щодо найменування громадського об'єднання доцільно встановити вимогу обов'язкового позначення його виду – «громадська організація», «громадська спілка», «професійна спілка», «творча спілка».

Благодійні організації, з урахуванням Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», характеризуються наступними майновими елементами змісту: 1) мають право власності та інші речові права на кошти, цінні папери, земельні ділянки, інше нерухоме та рухоме майно, а також нематеріальні активи, якщо інше не встановлено законом або установчими документами (ч. 1 ст. 16 Закону); 2) у випадках, визначених законами України, та за умови відсутності благодійних організацій, зазначених у частині п'ятій цієї статті, активи благодійної організації, що ліквідується, спрямовуються до Державного бюджету України (ч. 6 ст. 18 Закону). Організаційні елементи змісту проявляються в тому, що благодійна організація: 1) не має на меті отримання прибутку; 2) органами управління благодійних товариств та благодійних фондів є загальні збори учасників, виконавчий орган і наглядова рада, вищим органом управління благодійних товариств та благодійних фондів є загальні збори учасників, органами управління благодійних установ є виконавчий орган і наглядова рада, вищим органом управління благодійних установ є наглядова рада (ст. 19 Закону). Таким

чином благодійна організація є самостійною організаційно-правовою формою господарювання.

Наступні організаційно-правові форми, зазначені в КОПФГ, належать до «інших організаційно-правових форм». Серед них зазначено підприємець-фізична особа. Норми ГК України містить положення про цю форму, проте вона названа як «громадянин-підприємець». Так майновими елементами змісту цієї форми: 1) громадянин-підприємець відповідає за своїми зобов'язаннями усім своїм майном, на яке відповідно до закону може бути звернено стягнення (ч. 2 ст. 128); 2) громадянин-підприємець отримує весь прибуток від господарської діяльності; а також організаційні елементи: 1) метою діяльності є отримання прибутку; 2) громадянин здійснює управління заснованим ним суб'єктом безпосередньо або через керівника, який наймається за контрактом (ч. 4 ст. 128). Таким чином, характеристика наведених елементів свідчить, що громадянин-підприємець становить окрему організаційно-правовою форму господарювання.

В КОПФГ передбачена організаційно-правова форма господарювання «товарна біржа». Товарна біржа визнається особливим суб'єктом господарювання, який надає послуги в укладенні біржових угод, виявленні попиту і пропозицій на товари, товарних цін, вивчає, упорядковує товарообіг і сприяє пов'язаним з ним торговельним операціям (ч.1 ст. 279 ГК України). Майнові елементи змісту цієї форми полягають в тому, що майно товарної біржі складається з фондів, які утворюються біржею, також біржі належить інше майно, набуто на підставах, не заборонених законом, майно біржі належить їй на праві власності [78, ст. 13]. До організаційних елементів змісту належать: 1) товарна біржа не займається комерційним посередництвом і не має на меті одержання прибутку (ч. 7 ст. 219 ГК України); 2) вищим органом управління виступають загальні збори членів, у період між загальними

зборами членів управління здійснює біржовий комітет (рада біржі), контролюючим органом товарної біржі є контрольна (ревізійна) комісія (ст. 11 Закону України «Про товарну біржу»); 3) товарна біржа створюється на основі добровільного об'єднання заінтересованих суб'єктів господарювання, заснування товарної біржі здійснюється шляхом укладення засновниками угоди, яка визначає порядок її створення, склад засновників тощо (ч.ч. 3,4 ст. 279 ГК України). Наведені особливості майнових і організаційних елементів дають підстави вважати товарну біржу самостійною організаційно-правовою формою господарювання.

Організаційно-правова форма «фондова біржа» характеризується наступними майновими елементами змісту: прибуток фондової біржі спрямовується на її розвиток та не підлягає розподілу між її засновниками (учасниками) (абз. 2 ч. 1 ст. 21 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок») [79]. Організаційні елементи проявляються в наступному: 1) фондова біржа створюється засновниками - торговцями цінними паперами (ч. 2 ст. 360 ГК України); 2) кожний член фондової біржі має рівні права щодо організації діяльності фондової біржі як професійного учасника фондового ринку (ч. 6 ст. 21 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок»). При цьому у ч. 1 ст. 21 вказаного Закону передбачає, що фондова біржа утворюється та діє в організаційно-правовій формі акціонерного товариства або товариства з обмеженою відповідальністю. Л. Січко з аналізу цих норм робить висновок, що фондова біржа є прибутковою організацією, проте із встановленням обмежень щодо використання прибутку [80, с. 109]. Не дивлячись на те, що така форма міститься в КОПФГ, проте, на даний час не створено жодного суб'єкта господарювання у формі фондової біржи [81]. Так, наприклад «Українська фондова біржа» (ідентифікаційний код 14281095)

та «Українська біржа» (ідентифікаційний код 36184092) створені у формі акціонерних товариств [50].

В зарубіжних країнах немає одностайного підходу до того в якій формі повинна бути створена фондова біржа. Так, Л.А. Жук зазначає, що у міжнародній практиці існують різні організаційно-правові форми бірж, серед них: неприбуткова корпорація (Нью-Йоркська біржа), неприбуткова членська організація (Токійська біржа), товариство з обмеженою відповідальністю (Лондонська і Сіднейська біржі), напівдержавна організація (Франкфуртська біржа) [82, с. 285].

Відповідно до українського законодавства особливістю змісту форми «фондова біржа» є нерозподілення прибутку між учасниками, тоді як в акціонерному товаристві та товаристві з обмеженою відповідальністю до майнових елементів змісту належить можливість розподілення прибутку між учасниками. Зазначене унеможлиблює віднесення фондової біржі до акціонерного товариства чи товариства з обмеженою відповідальністю і дає підстави виокремлювати фондову біржу як самостійну організаційно-правову форму господарювання.

Наступною організаційно-правовою формою господарювання відповідно до КОПФГ є кредитна спілка. Кредитна спілка – це неприбуткова організація, заснована громадянами у встановленому законом порядку на засадах добровільного об'єднання грошових внесків з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні інших фінансових послуг (ч. 2 ст. 130 ГК України). Правовий статус кредитних спілок визначається ГК України і Законом України «Про кредитні спілки», норми якого передбачають наступні положення щодо майнових елементів змісту цієї форми: 1) майно кредитної спілки є її власністю і складається з фондів кредитної спілки, коштів доходу та іншого майна (ч. 4 ст. 130 ГК України); 2) члени кредитної спілки мають право одержувати дохід на свій пайовий внесок, якщо інше не

передбачено статутом кредитної спілки [83, ст. 11]; 3) кредитна спілка несе відповідальність за своїми зобов'язаннями у межах вартості майна, яке належить їй на праві власності (ч. 6 ст. 3 Закону); члени кредитної спілки несуть відповідальність за зобов'язаннями кредитної спілки лише у межах їх пайових внесків (ч. 8 ст. 10 Закону України «Про кредитні спілки»). До організаційних елементів змісту належать: 1) метою є задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні інших фінансових послуг (ч. 2 ст. 130 ГК України); 2) усі члени кредитної спілки мають рівні права, в тому числі у разі голосування на загальних зборах, незалежно від розміру пайового та інших внесків (ст. 2 Закону); 3) органами управління кредитної спілки є загальні збори членів кредитної спілки, спостережна рада, ревізійна комісія, кредитний комітет та правління (ст. 13 Закону);

Наведені елементи змісту даної форми свідчать про їх схожість з відповідними елементами кооперативу, проте не тотожність. Так, зокрема, при ліквідації спілки залишок коштів резервного капіталу зараховується до Державного бюджету України (ч. 3 ст. 20 Закону України «Про кредитні спілки»), метою є задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні інших фінансових послуг (ч. 2 ст. 130 ГК України), що дає підстави вважати кредитну спілку окремою організаційно-правовою формою господарювання.

Наступною формою є споживче товариство. В законодавстві вживаються декілька термінів, зокрема, «споживча кооперація», «споживче товариство», «споживчий кооператив». Відповідно до ч. 1 ст. 111 ГК України споживча кооперація в Україні - система самоврядних організацій громадян (споживчих товариств, їх спілок, об'єднань), а також підприємств та установ цих організацій, яка є самостійною організаційною формою кооперативного руху. Отже, споживча кооперація – це збірне поняття, а не окрема організаційно-правова форма

господарювання. Як зазначено у ч. 1 ст. 5 Закону України «Про споживчу кооперацію» первинною ланкою споживчої кооперації є споживче товариство - самостійна, демократична організація громадян, які на основі добровільності членства і взаємодопомоги за місцем проживання або роботи об'єднуються для спільного господарювання з метою поліпшення свого економічного і соціального стану [84]. В Законі України «Про кооперацію» між споживчим товариством та споживчим кооперативом фактично поставлено знак рівності, адже зазначено, що споживчий кооператив (споживче товариство) - кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних та/або юридичних осіб для організації торговельного обслуговування, заготівель сільськогосподарської продукції, сировини, виробництва продукції та надання інших послуг з метою задоволення споживчих потреб його членів (ст. 2 Закону). В науковій літературі також немає однозначної відповіді щодо співвідношення зазначених понять. Так, І.М. Кучеренко вказує, що у визначенні споживчої кооперації немає навіть нагадування на те, що споживче товариство є одним із видів кооперативів [85, с. 54]. Також науковець зазначає, що товариства поділяються, зокрема, на споживчі кооперативи, споживчі товариства [16, с. 27]. Далі, автор вказує, що законодавство про кооперацію розвивалося шляхом прийняття законодавчих актів, які врегульовували діяльність окремих видів кооперативів, Закон «Про споживчу кооперацію» визначив правове положення споживчих товариств та їх спілок [16, с. 125], отже, споживче товариство є видом кооперативу. Окрім цього, І.М. Кучеренко зазначає, що кооператив є системоутворюючою організаційно-правовою формою, яка у свою чергу, включає в себе окремі види організаційно-правової форми: підприємницькі кооперативи (видами яких є виробничі, банківські); споживчі кооперативи (видами яких є споживчі товариства та обслуговуючі кооперативи, створені для спільної експлуатації жилих

будинків, дач, гаражів тощо) [16, с. 129], тобто споживче товариство розглядається як вид споживчого кооперативу. Інші вчені – О.О. Старицька, А.Р. Ацикян – також звертають увагу що, вітчизняне законодавство не дає відповіді на питання: у чому полягає реальна відмінність споживчого товариства від споживчого кооперативу [86, с. 125]. При цьому на практиці споживчі товариства та споживчі кооперативи визнаються як окремі форми. Так, в Україні станом на 1 жовтня 2018 року кількість споживчих кооперативів складає 751, а споживчих товариств – 4435 [81]. Однак, з огляду на те, що зміст споживчого товариства є ідентичним із змістом споживчого кооперативу (зокрема, і на споживче товариство, і на споживчий кооператив розповсюджується дія закону «Про кооперацію»), виділяти їх як різні організаційно-правові форми господарювання не є доцільним.

Наступна організаційно-правова форма господарювання відповідно до КОПФГ це недержавний пенсійний фонд. З аналізу норм Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» до майнових елементів змісту цієї форми можна віднести: 1) пенсійні кошти, що обліковуються на індивідуальному пенсійному рахунку учасника фонду, є власністю такого учасника та використовуються на цілі, визначені цим Законом [87, ст. 7]; 2) у разі ліквідації пенсійного фонду пенсійні кошти учасників фонду відповідно до їх письмових заяв переводяться до інших пенсійних фондів або на пенсійні депозитні рахунки, або до страхових організацій відповідно до договору страхування довічної пенсії (ч. 3 ст. 18 Закону); 3) пенсійний фонд не несе відповідальності за зобов'язаннями держави, а держава не несе відповідальності за зобов'язаннями недержавного пенсійного фонду, що зазначається у кожному пенсійному контракті (ч. 10 ст. 6 Закону). До організаційних елементів змісту належать: 1) метою діяльності не є отримання прибутку (ст. 1 Закону); 2) органами управління пенсійного фонду є збори засновників та рада

пенсійного фонду (рада фонду), створення інших органів управління пенсійного фонду заборонено (ч. 7 ст. 6 Закону). З урахуванням унікальної комбінації організаційних (виключний перелік органів управління) та майнових (положення щодо коштів учасників пенсійного фонду при його ліквідації) елементів змісту недержавного пенсійного фонду він є самостійною організаційно-правовою формою господарювання.

В КОПФГ вказано також, що можуть існувати інші організаційно-правові форми як виняток, тільки у разі неможливості віднесення суб'єкта до будь-якої із визначених у класифікації організаційних форм. Як було обґрунтовано вище, в законодавстві має бути передбачено вичерпний перелік організаційно-правових форм господарювання. У разі виникнення потреби в існуванні іншої за змістом організаційно-правової форми господарювання вона має бути закріплена в законодавстві.

Завершуючи аналіз видів організаційно-правових форм слід зазначити, що нерідко в законодавстві передбачені «форми», які на перший погляд є унікальними з точки зору ознак організаційно-правової форми господарювання, проте, насправді, належать до певної організаційно-правової форми. Так, наприклад, організація колективного управління авторськими і суміжними правами не є окремою організаційно-правовою формою господарювання, а створюється у формі громадського об'єднання (ст. 5 Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав»). Для набуття громадським об'єднанням статусу організації колективного управління авторськими і суміжними правами, воно має відповідати таким ознакам: 1) засновниками організації виступають виключно правовласники; 2) не має на меті отримання прибутку; 3) видом діяльності організації є колективне управління майновими правами суб'єктів авторського права і (або)

суміжних прав; 4) статут, інші установчі документи та внутрішні правила організації відповідають вимогам цього Закону та інших нормативно-правових актів України; 5) має не менше одного штатного працівника з не менш як дворічним досвідом роботи у сфері авторського права чи суміжних прав, необхідним для виконання функцій організації колективного управління; 6) має письмові заяви від правовласників про намір доручити організації управління належними їм правами; 7) має поточний рахунок в установах банку; 8. має власний веб-сайт, що містить інформацію відповідно до вимог цього Закону (так і виписати необхідно ці ознаки, як ознаки, щоб вони могли читатися – кваліфікуючі ознаки не є узгодженими із загальним реченням) (ст. 15 вказаного Закону). Натомість, слід зазначити, що наведені ознаки не стосуються безпосередньо майнових та організаційних елементів змісту будь-якої іншої організаційно-правової форми господарювання, тому організація колективного управління авторськими і суміжними правами є за організаційно-правовою формою громадським об'єднанням.

Проведений вище аналіз організаційно-правових форм, передбачених національним законодавством і закріплених в КОПФГ, дає підстави виокремити наступні організаційно-правові форми господарювання:

1) організаційно-правові форми підприємництва: фермерське господарство, приватне підприємство, державне комерційне підприємство, комунальне комерційне підприємство, підприємство об'єднання громадян (релігійної організації, профспілки), підприємство споживчої кооперації, акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю, повне товариство, командитне товариство, виробничий кооператив, кооперативний банк, громадянин-підприємець;

2) організаційно-правові форми некомерційного господарювання: казенне підприємство, комунальне некомерційне підприємство, споживчий кооператив, обслуговуючий кооператив, державна організація (установа, заклад), комунальна організація (установа, заклад), приватна організація (установа, заклад), організація (установа, заклад) об'єднання громадян (релігійної організації, профспілки, споживчої кооперації), асоціація, корпорація, консорціум, концерн, громадське об'єднання, благодійна організація, товарна біржа, фондова біржа, кредитна спілка, недержавний пенсійний фонд.

1.3. Обрання організаційно-правової форми господарювання

Обрання засновниками суб'єкта господарювання певної організаційно-правової форми господарювання залежить від багатьох факторів. Серед них в науковій літературі називають цілі і задачі, які ставляться засновниками/учасниками [88, с. 42], середовище діяльності та фінансові можливості господарюючих суб'єктів [17, с. 80], мету створення юридичної особи та інші. На думку Н.В. Козлової при виборі форми юридичної особи враховується специфіка її діяльності, кількість можливих засновників, межі обмеження їх відповідальності, ступінь ризику, труднощі управління, особливості оподаткування та подання звітності [28, с. 224].

Серед названих факторів важливими при обранні організаційно-правової форми господарювання, дійсно, є правила оподаткування. Так, наприклад, до складу доходу платника єдиного податку фізичної особи-підприємця, на відміну від юридичної особи, не включаються пасивні доходи у вигляді процентів, дивідендів, роялті, страхові виплати і відшкодування (ст. 292 ПКУ України). Проте слід зауважити, що особливості оподаткування виходять за межі змісту організаційно-

правової форми господарювання. Тому при обранні організаційно-правової форми господарювання мають значення як зміст організаційно-правової форми господарювання, так і інші чинники, які впливають на рішення засновників.

І.В. Мельникова з метою оцінки ефективності організаційно-правових форм господарювання підприємницьких структур розробила методику, яка здатна, на думку її автора, забезпечити вибір найефективнішої організаційно-правової форми. Зазначена методика складається з трьох етапів: 1) аналіз організаційно-правових аспектів, який передбачає оцінку можливостей та обмежень по створенню підприємницької структури, та вибір можливих потенційних організаційно-правових форм господарювання; 2) оцінка фінансової вигідності та імовірності банкрутства організаційно-правових форм, що були обрані на першому етапі; 3) за допомогою методу порівняльної переваги здійснюється вибір ефективної організаційно-правової форми господарювання [89, с. 230].

Зазначений вибір є суб'єктивним правом потенційного учасника господарських відносин. Слід зазначити, що в теорії права під суб'єктивним юридичним правом розуміють передбачену нормами права міру можливої поведінки учасника правовідносин [90]. Разом з тим окрім цих суб'єктивних факторів є об'єктивні правила, передбачені в нормативних приписах, які встановлюють імперативні вимоги до різних видів організаційно-правової форми господарювання.

Основний закон держави визначає вихідний принцип свободи вибору видів підприємницької діяльності, не заборонених законом [91, ч. 1 ст. 42]. Однак питання меж вибору організаційно-правової форми господарювання для здійснення такої діяльності цією нормою не регламентується.

Вимоги до обрання організаційно-правової форми закріплені,

насамперед, в нормах основного акту господарського законодавства. Так, відповідно до ч. 1 ст. 45 ГК України підприємництво в Україні здійснюється в будь-яких організаційних формах, передбачених законом, на вибір підприємця. Разом з тим існує норма ч. 1 ст. 135 ГК України, яка в контексті меж реалізації засновницьких прав власника майна по-іншому регламентує зазначене питання, а саме: власник майна має право одноосібно або спільно з іншими власниками на основі належного йому (їм) майна засновувати господарські організації або здійснювати господарську діяльність в інших організаційно-правових формах господарювання, не заборонених законом.

Таким чином, у нормах ГК України не визначено однозначного підходу стосовно меж обрання засновником форми здійснення господарської діяльності. Одночасно закріплено два формулювання: «в будь-яких організаційних формах, передбачених законом, на вибір підприємця» та «в організаційно-правових формах господарювання, не заборонених законом». Тобто у першому випадку законодавець застосовує принцип «дозволено тільки те, що прямо передбачено законом», а у другому – «дозволено те, що не заборонено законом».

Не зупиняючись на питанні щодо визначення в ст. 63 ГК організаційних форм підприємств, варто зазначити, що положення цієї статті стосовно обрання організаційно-правової форми побудовані в розвиток підходу, закладеного ст. 45 ГК України, а не ст. 135 ГК України. Так, в абз. 2 ч. 1 ст. 63 ГК України зазначено, що в Україні можуть діяти також інші види підприємств, передбачені законом.

В ЦК України також передбачені положення щодо обрання організаційно-правової форми, але стосовно лише юридичних осіб. Відповідно до ч. 1 ст. 83 ЦК України юридичні особи можуть створюватися у формі товариств, установ та в інших формах, встановлених законом. Отже, в ЦК України свобода обрання

організаційно-правової форми обмежена колом форм, встановлених законом.

Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» встановлює, що організаційно-правова форма юридичної особи визначається відповідно до класифікації організаційно-правових форм господарювання, затвердженої центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері технічного регулювання [92, ч. 2 ст. 16]. Така класифікація закріплена в КОПФГ, згідно із положеннями якого суб'єкти господарювання можуть здійснювати свою діяльність в «інших організаційно-правових формах» (підприємець-фізична особа, товарна біржа, фондова біржа, кредитна спілка, споживче товариство, спілка споживчих товариств, недержавний пенсійний фонд та інші організаційно-правові форми). Визначений КОПФГ перелік організаційно-правових форм не є вичерпним, а вказівка на те, що форма повинна бути передбачена законодавством чи бути такою, що не заборонена законодавством, у КОПФГ відсутня.

Аналіз практики застосування вищенаведених нормативних положень, свідчить, що Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань містить інформацію про тих суб'єктів, організаційно-правова форма яких передбачена законодавством [50]. Також відповідно до статистичних даних, наведених Державною службою статистики України, станом на 1 квітня 2019 року кількість юридичних осіб за організаційними формами господарювання без врахування тимчасово окупованої території, Автономної Республіки Крим і м. Севастополя становить 1312302 юридичних осіб [50], при цьому всі організаційно-правові форми співпадають із тими, що містяться в КОПФГ [81].

Отже, слід констатувати, що в законодавстві закріплено різні

підходи до меж обрання організаційно-правової форми господарювання взагалі, при цьому вказані підходи поширюються як на підприємницьку (комерційну), так і на некомерційну діяльність. Разом з цим практика розвивається відповідно до положень ч. 1 ст. 45 ГК України.

При вирішенні питання визначення меж обрання організаційно-правової форми господарювання важливо враховувати особливості методу господарсько-правового регулювання, який передбачає рівне підпорядкування усіх учасників господарських відносин суспільному господарському порядку [5, с. 7]. На думку В.С. Мілаш для узгодження всього комплексу інтересів, що виникають у сфері господарювання, та забезпечення їх гармонійної реалізації господарським правом використовується метод рівного підпорядкування усіх суб'єктів господарського права суспільному господарському порядку. Означений господарсько-правовий метод становить сукупність прийомів та заходів впливу господарського права на господарські відносини для найбільш оптимального їх впорядкування. З одного боку, використання господарським правом прийомів заборон та позитивних зобов'язань об'єктивно призводить до звуження сфери диспозитивності суб'єктів господарювання, з іншого, – без використання таких прийомів неможливим стане попередження, подолання злоякісних форм вияву сучасних тенденцій економічного розвитку (одностороннього розвитку ринку, застою, монополізації окремих видів товарів і послуг тощо). Отже, для попередження «заглушення» підприємницької мотивації господарське право органічно поєднує заходи впливу, які містять елементи «адміністрування», з рекомендаційними заходами (нормативним диспозитивним регулюванням) та розширенням меж свободи у прийнятті автономних рішень суб'єктами господарських відносин (індивідуальним регулюванням (саморегулюванням) [93, с. 95].

На думку академіка В.К. Мамутова надійне забезпечення поєднання

ринкової саморегуляції та державного регулювання економіки є головним завданням модернізації господарського законодавства [94, с. 11].

О.А. Беляневич зазначає, що в ряді випадків державне регулювання здійснюється шляхом встановлення нормативних заборон та обмежень, тому актуалізується і істотно зростає значення принципу пропорційності для оцінки обґрунтованості тих обмежень свободи підприємницької діяльності, що запроваджується державою [95, с. 11].

Також в науковій літературі зазначається, що для належного господарсько-правового регулювання важливим є поєднання приватноправового і публічноправового інтересів [96, с. 52] та віднайдення оптимальних правових механізмів забезпечення їх балансу [97, с. 1].

Зазначені наукові висновки спільні в розумінні того, що господарсько-правове регулювання має гармонійно сполучати елементи диспозитивності поведінки суб'єктів господарювання і державного регулювання для забезпечення балансу приватних і публічних інтересів у сфері господарювання.

Ці вихідні положення мають бути повною мірою застосовані для визначення правил обрання організаційно-правової форми господарювання. Підхід до обрання організаційно-правової форми господарювання доцільно визначати з урахуванням з одного боку конституційного права на свободу підприємницької діяльності, а з іншого – потреби забезпечення публічних інтересів держави і суспільства, які опосередковуються у зазначеній сфері з метою утвердження правопорядку в економічних відносинах. Публічні інтереси, пов'язані з межами свободи вибору засновниками організаційно-правових форм господарювання, полягають в тому, що суб'єкти господарювання здійснюють діяльність у сфері суспільного виробництва, що зачіпає

інтереси широкого кола учасників господарських відносин (контрагентів, партнерів, держави), у т. ч. споживачів. Конструкція організаційно-правової форми, яка втілює певний набір елементів змісту, прямим чином впливає на майже всі аспекти діяльності суб'єкта господарювання, його взаємовідносини з іншими суб'єктами в процесі здійснення цієї діяльності (зокрема, дійсність угод, що укладаються суб'єктом господарювання, обсяг відповідальності за зобов'язаннями і т.д.). Нормативна визначеність змісту організаційно-правових форм господарювання, обізнаність суб'єктів господарських правовідносин з переліком і змістом таких форм є гарантією стабільності та передбачуваності взаємовідносин в господарському обігу.

В більшості європейських країн (Німеччина, Франція та ін.) існує закритий перелік форм юридичних осіб (*numerus clausus*), в межах якого можлива свобода вибору форми юридичної особи і деяка, як правило, обмежена законом, свобода внесення змін до їх типової структури; засновники мають право обрати тільки правову форму, яка прямо дозволена законом. Як зазначає Н.В. Козлова визначеність організаційної форми захищає стабільність і передбачуваність торгового обороту, а також інтереси потенційних контрагентів юридичної особи, які вступатимуть з ним в правовідносини, знаючи і враховуючи специфіку правового статусу [28, с. 224].

В Україні деякий час основним був підхід щодо відкритого переліку організаційно-правових форм. Зокрема, Закон України «Про підприємства в Україні» (ст. 2) встановлював невичерпний перелік видів підприємств, що зобов'язувало реєструючий орган зареєструвати певну юридичну особу навіть за відсутності в законодавстві відповідних положень щодо її організаційно-правової форми. За такого підходу створювалися трастові компанії, будинки Селенга і т.п. Це завдало шкоди українській економіці внаслідок недовіри громадян до діяльності цих

суб'єктів та їх відмови від інвестування. З огляду на це, О.С. Янкова та Н.В. Щербакова стверджують, що положення ст. 45 ГК України про те, що види підприємств повинні бути передбачені законодавством, можна визнати одним з найважливіших результатів господарської кодифікації [98, с. 89].

Разом з тим ст. 135 ГК України певним чином нівелює значення вказаного положення, надаючи можливість здійснення господарської діяльності в будь-яких організаційно-правових формах господарювання, не заборонених законом.

Для уникнення неоднозначності у правозастосуванні та забезпечення стабільності і передбачуваності розвитку господарських відносин потрібно уточнити в законодавстві підхід до меж обрання організаційно-правової форми господарювання. Він має враховувати взаємозв'язок вільного волевиявлення учасника господарських відносин щодо вибору організаційно-правової форми господарювання і дотримання публічних інтересів у сфері господарювання шляхом обмеження такого вибору колом форм, визначених законом. На підставі зазначеного доцільно внести зміни до ч. 1 ст. 135 ГК України, а саме, змінити формулювання «в організаційно-правових формах господарювання, не заборонених законом» на «в інших організаційно-правових формах господарювання, передбачених законом» [114, с. 114].

З урахуванням наведеного право на вибір організаційно-правової форми господарювання доцільно визначати як можливість обирати правову модель здійснення господарської діяльності серед передбачених законом організаційно-правових форм з урахуванням нормативно визначених організаційних та майнових елементів та інших факторів.

Окрім загальних положень ГК України, вимоги до обрання організаційно-правової форми визначаються і в спеціальному законодавстві щодо конкретного виду діяльності, складу засновників

конкретного суб'єкта тощо, адже здатність до набуття господарських прав та обов'язків завжди визначається щодо конкретного суб'єкта, конкретних господарських правовідносин, на момент вступу суб'єкта у ці правовідносини [93, с. 124]. Так, кредитній спілці заборонено бути засновником, співзасновником або учасником суб'єкта (суб'єктів) підприємницької діяльності, крім місцевого кооперативного банку, як на території України, так і за її межами (ч. 4 ст. 3 Закону України «Про кредитні спілки»); банки в Україні створюються виключно у формі публічного акціонерного товариства або кооперативного банку (ст. 6 Закону України «Про банки і банківську діяльність»); учасниками банку не можуть бути юридичні особи, в яких банк має істотну участь, об'єднання громадян, релігійні та благодійні організації (ч. 4 ст. 12 Закону України «Про банки і банківську діяльність»); учасниками повного товариства, повними учасниками командитного товариства можуть бути лише особи, зареєстровані як суб'єкти підприємництва (ч. 7 ст. 81 ГК України), а іноземні підприємства не можуть створюватися в галузях, визначених законом, що мають стратегічне значення для безпеки держави (ч. 2 ст. 117 ГК України); громадське об'єднання за організаційно-правовою формою утворюється як громадська організація або громадська спілка (ч. 2 ст. 1 «Про громадські об'єднання»); страховиками, які мають право здійснювати страхову діяльність на території України, є, зокрема, фінансові установи, які створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю (ст. 2 Закону України «Про страхування»).

В науковій літературі Н.О. Герасименко на прикладі кооперативних банків зазначає, що вони засновується лише спеціальними суб'єктами - споживчими товариствами та їх спілками [99, с. 54].

Спеціальні вимоги до обрання організаційно-правової форми передбачені також і в законодавстві зарубіжних країн. Так, наприклад, у

Великобританії партнерства не можуть створюватись для здійснення благодійної діяльності. До 2002 р. існувало обмеження максимальної кількості учасників партнерств 20 особами (на кшталт обмеження в законодавстві України стосовно товариства з обмеженою відповідальністю і кількості учасників 100 осіб, яке було встановлено до 2018 року) [100, с. 55].

Разом з цим для деяких видів діяльності вимоги до організаційно-правової форми господарювання не встановлені законодавством. Це можна проілюструвати на прикладі екологічного підприємництва. Так, в ГК України, Законах України «Про охорону навколишнього природного середовища» [101], «Про відходи» [102] та ін., не окреслено організаційно-правові форми, в яких можна здійснювати екологічне підприємництво.

На думку Г.І. Купалової суб'єктами екологічного підприємництва є юридичні особи незалежно від організаційно-правових форм власності, фізичні особи, які здійснюють підприємницьку (господарську) діяльність без створення юридичної особи та інші, передбачені законодавством України суб'єкти діяльності, які здійснюють виробництво продукції, виконання робіт та послуг природоохоронного призначення. При цьому автор зазначає, що ні на міжнародному, ні на вітчизняному рівні не визначено чіткі єдині критерії, склад продукції, робіт, послуг природоохоронного призначення за видами, а також не розроблена їхня класифікація. Вони не виділяються окремими позиціями в статистиці як екологічне підприємництво [103, с. 38].

О.О. Корчинська та В.М. Маховка, досліджуючи такий вид екологічного підприємництва, як сільський зелений туризм, також розглядають питання організаційно-правової форми. О.О. Корчинська стверджує, що організаційно-правовою формою агрооселі може бути юридична особа, фізична особа-підприємець та особисте селянське

господарство [104, с. 82]. В.М. Маховка зазначає, що організаційно-правовими формами підприємницької діяльності в сфері сільського зеленого туризму є господарські об'єднання, до яких належать підприємства корпоративного типу (товариство з обмеженою відповідальністю, акціонерне товариство) формальні об'єднання (асоціація, громадські організації, кластери) та неформальні об'єднання (самодільна співпраця «за домовленістю»), а також індивідуальні форми (суб'єкт підприємницької діяльності фізична особа, особисте селянське господарство, незареєстровані приватні фізичні особи) [105, с. 1218].

З огляду на зазначене, в тому числі на відсутність в законодавстві вимог до організаційно-правової форми господарювання у сфері екологічного підприємництва, доцільним є запровадження вимог до змістовних характеристик діяльності суб'єкта господарювання (вироблення екологічної продукції, обсяг виробленої і реалізованої екологічної продукції та ін.), на підставі яких його можна віднести до суб'єкта екологічного підприємництва, не встановлюючи при цьому додаткові обмеження щодо кола організаційно-правових форм такого підприємництва [106, с. 148].

На підставі вище викладеного можна конкретизувати характер залежності умов організації та здійснення господарської діяльності від обраної організаційно-правової форми господарювання: 1) здійснення будь-якого або виключного виду господарської діяльності (банківська діяльність – акціонерне товариство, кооперативний банк; страхова діяльність – акціонерне, повне, командитне товариство, товариство з додатковою відповідальністю), 2) наявність або відсутність обмеження щодо кола засновників/учасників суб'єкта господарювання (кредитна спілка, об'єднання громадян, релігійні та благодійні організації) [107, с. 120].

1.4. Законодавча основа організаційно-правової форми господарювання

Види, зміст, межі вибору організаційно-правової форми господарювання визначаються нормами законодавства, яке має адекватно відображати реальні потреби учасників господарських відносин, забезпечувати найбільш оптимальний розвиток цих відносин. Тому доцільно окремо проаналізувати відповідне законодавство про організаційно-правові форми господарювання, визначити його стан, а також обґрунтувати пропозиції щодо його подальшого удосконалення.

Конституція України як Основний закон держави, що має вищу юридичну силу, є базою всього українського законодавства. Значна частина норм Конституції України присвячена регламентації прав і свобод людини, однак, цей нормативно-правовий акт містить і низку важливих приписів щодо діяльності суб'єктів господарської діяльності. Аналіз цих приписів, в тому числі щодо правового статусу таких суб'єктів, організаційно-правової форми їх діяльності, має важливе значення з точки зору послідовності їх розвитку і закріплення в нормах господарського законодавства.

Вихідним положенням щодо діяльності суб'єктів господарювання є норма ч. 4 ст. 13 Конституції, в якій зазначено, що держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки; усі суб'єкти права власності рівні перед законом. Отже, права суб'єктів господарювання всіх організаційно-правових форм мають бути однаково забезпеченими державою.

Конституція України встановлює важливий принцип свободи вибору видів підприємницької діяльності, не заборонених законом (ч. 1 ст. 42). Разом з тим ця норма не регламентує межі вибору організаційно-

правової форми господарювання для здійснення такої діяльності. Ці положення містяться в нормах ГК України (ст.ст. 45, 135 ГК України).

Відповідно до п. 8 ст. 92 Конституції України виключно законами України визначаються, зокрема, правові засади і гарантії підприємництва. В ГК України передбачені види гарантій прав підприємців та державної підтримки підприємництва, а саме: підприємці мають право укладати з громадянами договори щодо використання їх праці; держава гарантує усім підприємцям, незалежно від обраних ними організаційних форм підприємницької діяльності, рівні права та рівні можливості для залучення і використання матеріально-технічних, фінансових, трудових, інформаційних, природних та інших ресурсів; забезпечення підприємця матеріально-технічними та іншими ресурсами, що централізовано розподіляються державою, здійснюється з метою виконання підприємцем поставок, робіт чи послуг для пріоритетних державних потреб; держава гарантує недоторканність майна і забезпечує захист майнових прав підприємця.

Вилучення державою або органами місцевого самоврядування у підприємця основних і оборотних фондів, іншого майна допускається відповідно до статті 41 Конституції України на підставах і в порядку, передбачених законом.

Збитки, завдані підприємцю внаслідок порушення громадянами чи юридичними особами, органами державної влади чи органами місцевого самоврядування його майнових прав, відшкодовуються підприємцю відповідно до цього Кодексу та інших законів; підприємець або громадянин, який працює у підприємця по найму, у передбачених законом випадках може бути залучений до виконання в робочий час державних або громадських обов'язків, з відшкодуванням підприємцю відповідних збитків органом, який приймає таке рішення (ст.ст. 46-47 ГК України).

Щодо правових засад підприємництва, нормативно-правові акти не містять їх легального визначення або переліку, хоча цей термін має широке застосування. Зокрема, в ч. 6 ст. 111 ГК України передбачено, що правові засади організації та діяльності споживчої кооперації визначаються законом; у назві глави 24 ГК України застосовується формулювання «загальні засади відповідальності учасників господарських відносин»; ч. 2 ст. 14 оперує таким формулюванням, як «правові засади ліцензування, патентування певних видів господарської діяльності та квотування». У преамбулі Закону України «Про засади функціонування ринку електричної енергії України» зазначено, що цей закон визначає правові, економічні та організаційні засади діяльності ринку електричної енергії України [108].

Положення Конституції України щодо визначення виключно законом правових засад і гарантій підприємництва знайшли своє закріплення в нормах ГК України у вигляді однієї зі складових конституційної основи правового господарського порядку в Україні (ч.2 ст.5). В преамбулі ГК України зазначено, що цей Кодекс встановлює відповідно до Конституції України правові основи господарської діяльності (господарювання), ст. 6 встановлює «загальні принципи господарювання» (забезпечення економічної багатоманітності та рівний захист державою усіх суб'єктів господарювання; свобода підприємницької діяльності у межах, визначених законом; вільний рух капіталів, товарів та послуг на території України; обмеження державного регулювання економічних процесів у зв'язку з необхідністю забезпечення соціальної спрямованості економіки, добросовісної конкуренції у підприємстві, екологічного захисту населення, захисту прав споживачів та безпеки суспільства і держави; захист національного товаровиробника; заборона незаконного втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у

господарські відносини), а у ст. 1 вказано, що ГК України визначає «основні засади господарювання». Отже, ГК України застосовує цілу низку понять щодо позначення базових основ регулювання господарської діяльності, які становлять його предмет («основи правового господарського порядку», «правові основи господарської діяльності», «загальні принципи господарювання» та «основні засади господарювання»), які тісно пов'язані між собою [109, с. 92].

Разом з тим ГК України чітко не розмежовує зазначені поняття. Так, правові засади господарювання визнаються складовою основ правового господарського порядку (ч.2 ст. 5); основи правового господарського порядку та загальні принципи господарювання є частиною основних засад господарської діяльності, адже норми, які їх визначають, містяться в розділі під назвою «основні засади господарської діяльності» (ст.ст. 5, 6); принцип свободи підприємницької діяльності одночасно називається засадою свободи підприємництва (п. 2 ч. 1 ст.6, ч. 5 ст. 128). ГК України встановлює і правові основи господарської діяльності (господарювання), і основні засади господарювання, що дає підстави застосовувати їх як синоніми (преамбула, ч.1 ст.1).

В науковій літературі поняття “принципи” та “засади” розглядаються зазвичай як синоніми, одне поняття подається через інше, зокрема, під принципами підприємницької діяльності розуміють основні засади, на яких базується підприємництво [37, с. 16]; а положення ст. 6 ГК України, яка має назву «загальні принципи господарювання» коментують як такі, які визначають перелік загальних засад господарювання [110, с. 8].

Враховуючи, що ГК України визначає основні засади господарювання (ч. 1 ст. 1), отже визначає і основні засади підприємництва як виду господарської діяльності. Застосовуючи дедуктивний метод, можна дійти висновку, що і питання організаційно-

правової форми господарювання є одним із таких засад, адже формою визначається правовий режим майна суб'єкта господарювання, характер зв'язку між засновником (учасником) /засновниками (учасниками) і суб'єктом господарювання щодо майна суб'єкта господарювання та ін.

Як зазначалось вище, в ГК України відсутній єдиний підхід до термінології у цій сфері та її застосування до відповідного суб'єкта чи діяльності. Вживаються різні поняття: організаційні форми підприємництва (ст. 45), організаційні форми здійснення некомерційної господарської діяльності (ст. 53), підприємство як організаційна форма господарювання (ст. 62), види та організаційні форми підприємств (ст. 63), організаційно-правові форми об'єднань підприємств (ст. 120) та інші. Не містить ГК України чітких положень і щодо видів організаційно-правових форм. Останнім в ньому присвячена, зокрема, ст. 63, яка хоча і має назву «види та організаційні форми підприємств», але лише наводить поділ підприємств залежно від форми власності (приватне підприємство, підприємство колективної власності, комунальне підприємство, державне підприємство, підприємство, засноване на змішаній формі власності, спільне комунальне підприємство) та способу утворення (унітарне та корпоративне підприємство).

Як було встановлено в попередньому підрозділі дисертаційної роботи, у нормах ГК України також не визначені однозначно межі вибору форм здійснення господарської діяльності: в одному випадку застосовується імперативний підхід (ст. 45 ГК України), в іншому – диспозитивний (ст. 135 ГК України).

ЦК України також містить відповідні положення щодо організаційно-правової форми, застосовуючи це поняття виключно для юридичних осіб. Так, ст. 83 цього Кодексу встановлює дві організаційно-правові форми юридичних осіб – товариство та установа. При цьому в ній закріплено припис про те, що юридичні особи можуть створюватись в

інших формах, встановлених законом. Проте ЦК України не містить повної і вичерпної регламентації видів організаційно-правових форм юридичних осіб.

Окрім кодифікованих актів, існують спеціальні закони, які регламентують види організаційно-правової форми господарювання суб'єктів, що здійснюють господарську діяльність в різних сферах. Так, наприклад, Закон України «Про банки і банківську діяльність» вказує дві організаційно-правові форми банку - публічне акціонерне товариство та кооперативний банк (ст. 6), Закон України «Про громадські об'єднання» закріплює такі організаційно-правові форми громадського об'єднання - громадська організація та громадська спілка (ч. 2 ст. 1), Закон України «Про страхування» передбачає чотири форми фінансових установ, які мають право здійснювати страхову діяльність, – акціонерні, командитні, повні товариства та товариства з додатковою відповідальністю (ст. 2).

Низка нормативно-правових актів закріплюють норми щодо змісту (майнового та організаційного елементів) конкретних організаційно-правових форм, а саме: закони України «Про фермерське господарство», «Про акціонерні товариства», Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», «Про кооперацію», «Про товарну біржу», «Про кредитні спілки» та інші.

Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» регулює відносини, що виникають у сфері державної реєстрації суб'єктів господарювання. Зазначений закон закріплює, що в Єдиному державному реєстрі містяться такі відомості про юридичну особу, крім державних органів і органів місцевого самоврядування, зокрема, організаційно-правова форма (п. 3 ч. 2 ст. 9 Закону). Також організаційно-правова форма разом із назвою юридичної особи складають її найменування (ч. 1 ст. 16 Закону). Як зазначено у ч. 2 ст. 16 цього закону організаційно-правова

форма юридичної особи визначається відповідно до класифікації організаційно-правових форм господарювання, затвердженої центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері технічного регулювання.

Систематизований перелік організаційно-правових форм господарювання КОПФГ.

Стосовно КОПФГ виникають щонайменше два проблемні моменти щодо його правового значення і легітимності. По-перше, як підкреслюється у літературі, він не був зареєстрований в Міністерстві юстиції України, проте це не було перешкодою для його застосування на практиці [38, с. 108-109]. По-друге, неоднозначною певний проміжок часу була чинність цього акту з огляду на введення в дію 01.01.2015 року СКОФ [111], в якому зазначено, що він прийнятий на заміну КОПФГ, тоді як до КОПФГ були внесені зміни також і після введення в дію СКОФ (19.06.2015 року). Згодом СКОФ втратив чинність на підставі Наказу Державної служби статистики № 88 від 09.06.2016.

СКОФ визначав поняття організаційної форми юридичної особи, фактори, що впливають на вибір форми господарювання, перелік організаційних форм суб'єктів економіки. Отже, в одному документі вживались різні поняття: «організаційні форми юридичної особи», «форми господарювання», «організаційні форми суб'єктів економіки», без визначення характеру їх співвідношення.

Наразі систематизований перелік організаційно-правових форм господарювання міститься в КОПФГ. Цей перелік було проаналізовано в попередньому підрозділі та доведено, що не всі закріплені в КОПФГ форми є самостійними організаційно-правовими формами господарювання. Також виникає закономірне питання щодо легітимності встановлення переліку організаційно-правових форм підзаконним нормативно-правовим актом з огляду на положення п. 8 ст. 92

Конституції України про те, що виключно законами України визначаються, зокрема, правові засади підприємництва. Як зазначено у вступній частині КОПФГ він призначений для використання органами державного управління та іншими користувачами для обліку, збирання й оброблення статистичної та адміністративної інформації щодо державної реєстрації, аналізування та узагальнювання результатів економічної діяльності суб'єктів господарської (зокрема підприємницької) діяльності, ведення державних реєстрів: Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України, Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, Реєстру корпоративних прав держави та інших. Отже, такий документ важливий для використання в певних цілях, проте він не може вирішити питання закріплення переліку організаційно-правових форм, що має бути здійснено саме на рівні закону.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1:

1. Обґрунтовано, що організаційно-правова форма господарювання це правова модель здійснення господарської діяльності, зміст якої складають взаємопов'язані організаційні та майнові елементи [112, с. 3].

2. Визначено зміст організаційно-правової форми господарювання з виокремленням організаційних і майнових елементів:

1) організаційні елементи: мета господарської діяльності (одержання прибутку, досягнення економічних і соціальних результатів без одержання прибутку); порядок управління суб'єктом господарювання (система органів управління, їх компетенція та ін.); характер участі учасників в діяльності суб'єкта господарювання (трудова участь, підприємницька участь, інвестиційна участь);

2) майнові елементи: правовий режим майна суб'єкта господарювання; характер зв'язку між засновником (учасником)/засновниками (учасниками) і суб'єктом господарювання щодо майна суб'єкта господарювання; характер зв'язку між учасниками щодо майна суб'єкта господарювання; обсяг відповідальності суб'єкта господарювання за своїми зобов'язаннями та відповідальності (ризиків) учасників суб'єкта господарювання за його зобов'язаннями [113, с. 187].

3. Уточнено види організаційно-правової форми господарювання шляхом виокремлення:

1) організаційно-правових форм підприємництва: фермерське господарство, приватне підприємство, державне комерційне підприємство, комунальне комерційне підприємство, підприємство об'єднання громадян (релігійної організації, профспілки), підприємство споживчої кооперації, акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю, повне товариство, командитне товариство, виробничий кооператив, кооперативний банк, громадянин-підприємець;

2) організаційно-правових форм некомерційного господарювання: казенне підприємство, комунальне некомерційне підприємство, споживчий кооператив, обслуговуючий кооператив, державна організація (установа, заклад), комунальна організація (установа, заклад), приватна організація (установа, заклад), організація (установа, заклад) об'єднання громадян (релігійної організації, профспілки, споживчої кооперації), асоціація, корпорація, консорціум, концерн, громадське об'єднання, благодійна організації, товарна біржа, фондова біржа, кредитна спілка, недержавний пенсійний фонд.

4. Уточнено межу обрання організаційно-правової форми господарювання, яка має враховувати вільне волевиявлення учасника господарських відносин щодо вибору організаційно-правової форми

господарювання та публічні інтереси у сфері господарювання, що впливає на обмеження такого вибору організаційно-правовими формами, визначеними законом. Для реалізації наведеного підходу пропонується уточнити частину 1 ст. 135 ГК України, а саме: змінити формулювання «в організаційно-правових формах господарювання, не заборонених законом» на «в інших організаційно-правових формах господарювання, передбачених законом» [114, с. 114].

5. Обґрунтовано визначення права на вибір організаційно-правової форми господарювання як можливість обирати правову модель здійснення господарської діяльності серед передбачених законом організаційно-правових форм з урахуванням нормативно визначених організаційних та майнових елементів та інших факторів.

6. Конкретизовано характер залежності умов організації та здійснення господарської діяльності від обраної організаційно-правової форми господарювання: 1) здійснення будь-якого або виключного виду господарської діяльності (банківська діяльність – акціонерне товариство, кооперативний банк; страхова діяльність – акціонерне, повне, командитне товариство, товариство з додатковою відповідальністю), 2) наявність або відсутність обмеження щодо кола засновників/учасників суб'єкта господарювання (кредитна спілка, об'єднання громадян, релігійні та благодійні організації).

7. Запропоновано напрями удосконалення законодавства, яке регулює питання, пов'язані із організаційно-правовою формою господарювання: усунення термінологічних та змістовних невідповідностей стосовно поняття і видів організаційно-правової форми господарювання, узгоджене та системне закріплення видів організаційно-правової форми господарювання, правил вибору організаційно-правової форми господарювання, забезпечення дотримання вимог до змісту організаційно-правової форми господарювання [115, с. 11].

8. Обґрунтовано, що поняття, види, зміст, межа вибору організаційно-правової форми господарювання належать виключно до предмету господарсько-правового регулювання.

РОЗДІЛ 2. ЗМІСТ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ФОРМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ

2.1. Організаційні елементи змісту організаційно-правової форми господарювання

Організаційні елементи змісту організаційно-правової форми господарювання, як обґрунтовано в попередньому розділі, складають: порядок управління суб'єктом господарювання, характер участі учасників в діяльності суб'єкта господарювання, мету господарської діяльності.

Дослідження управління та системи управління підприємством широко представлено в економічній науці у працях, зокрема, Н.Г. Калюжної [116], Н.М. Яркіної [117], А.О. Устенко [118]. Економісти стверджують, що управління підприємством як економічна категорія має об'єктивний характер, зумовлений диференціацією й поділом праці, виділенням відповідних видів господарської та трудової діяльності, що потребують їх організації й узгодження (координації) у просторі та у часі; об'єктивність управління гармонійно поєднується із суб'єктивністю управлінських дій, що визначають сутність управлінської діяльності, які здійснюються суб'єктом управління (системою управління) щодо об'єкта управління (комплексу соціально-технічних елементів підприємства) [117, с. 135]. Під системою управління підприємством розуміють комплекс, що включає цільову, забезпечувальну, функціональну, керуючу, керовану, науково-методичну та зовнішню підсистеми, які сприяють ухваленню та реалізації конкурентоспроможних управлінських рішень, спрямованих на задоволення заданої ринкової потреби [118, с. 103].

В юридичній літературі виділяють різні форми управління. Так, О.М. Вінник зазначає, що до форм управління будь-якою господарською системою належить: 1) нормативне регулювання (тобто встановлення правил здійснення господарської діяльності конкретної системи), 2) планування (визначення з фіксацією у відповідному правовому документі основних напрямів і конкретних результатів діяльності господарської системи певного рівня), 3) управління поточними справами (вирішення конкретних організаційних питань), 4) контроль (встановлення ступеня відповідності фактичних напрямів і результатів діяльності учасників господарської системи певного рівня встановленим правилам, виявлення порушень, вжиття заходів щодо їх усунення) [119, с. 15].

О.Р. Кібенко на прикладі підприємницьких корпорацій вказує на такі принципи управління: 1) підпорядкування меншості більшості, 2) загальне керівництво і контроль учасників корпорації по її діяльності, 3) пряма залежність ступеня впливу учасника на управління корпорацією від розміру (частки) його вкладу в капітал корпорації, 4) централізація управління та розмежування компетенції органів корпорації (вищий орган - контролюючому органу - виконавчий орган), 5) можливість залучення до управління корпорацією осіб, а не є її учасниками [15, с. 154].

Разом з цим в юридичній науці в переважній більшості предметом дослідження виступають особливості управління на прикладі окремих організаційно-правових форм господарювання (І.М. Волік [120], Г.Попадинець [121] та ін.).

ГК України містить окрему статтю «Управління підприємством», що розміщена у главі 7 «Підприємство» розділу II «Суб'єкти господарювання» (ст. 65 ГК України). Отже, положення цієї статті, з огляду на її розташування, поширюються не на всі господарські

організації, а лише на підприємства. Разом з тим в ч. 5 ст. 63 ГК України зазначено, що, наприклад, корпоративним підприємством є підприємство, що утворюється у формі господарського товариства. Відтак, поняття «підприємство» в главі 7 застосовано в широкому значенні, що слід враховувати при тлумаченні передбачених в ст. 65 ГК України положень про управління підприємством.

Цей висновок підтверджується судовою практикою, яка свідчить, що судові органи при здійсненні правосуддя трактують положення ст. 65 ГК України в широкому розумінні, застосовуючи їх, зокрема, до товариств з обмеженою відповідальністю (зокрема, у судових справах №910/7471/16 [122] та №910/18667/16 [123]).

У ч. 1 ст. 65 ГК України зазначено, що управління підприємством здійснюється відповідно до його установчих документів на основі поєднання прав власника щодо господарського використання свого майна і участі в управлінні трудового колективу.

Наведена норма встановлює вихідні засади управління, які мають застосовуватися до всіх суб'єктів господарювання. Проте з огляду на чинне законодавство з питань управління, її зміст вимагає певного уточнення, оскільки не лише установчими документами встановлюється порядок управління суб'єктом, система органів управління, їх компетенція. Для значної більшості організаційно-правових форм господарювання зазначені положення встановлюються законодавством (з можливістю їх конкретизації і доповнення в установчих документах). Так, наприклад, для комунальних підприємств ГК України закріплює, що органами управління є: керівник підприємства, який призначається (обирається) органом, до сфери управління якого належить підприємство, або наглядовою радою цього підприємства (у разі її утворення) і є підзвітним органу, який його призначив (обрав); наглядова рада підприємства (у разі її утворення), яка в межах компетенції, визначеної

статутом підприємства та законом, контролює і спрямовує діяльність керівника підприємства (ч. 7 ст. 78 ГК України).

Також слід звернути увагу на словосполучення «права власника щодо господарського використання свого майна», яке застосовується в нормі, що аналізується. Поняття господарського використання не розкривається ні в ГК України, ні в інших законах. Більш доцільним буде вживання формулювання «на основі поєднання майнових інтересів», адже права власника можуть стосуватись не лише використання майна. Також не завжди виключно власник майна здійснює управління підприємством. Він має право одноосібно або спільно з іншими власниками на основі належного йому (їм) майна засновувати господарські організації або здійснювати господарську діяльність в інших організаційно-правових формах господарювання, не заборонених законом, на свій розсуд визначати мету, структуру утвореного ним підприємства, склад і компетенцію органів управління, порядок використання майна, інші питання управління діяльністю суб'єкта господарювання, а також приймати рішення про припинення заснованих ним суб'єктів господарювання відповідно до законодавства (ст. 135 ГК України). Проте при створенні суб'єктів господарювання у певних організаційно-правових формах власник (засновник) передає своє майно цьому суб'єкту у власність (наприклад, засновники господарських товариств передають майно до статутного капіталу товариства і власником майна стає товариство, засновники (учасники) ж набувають корпоративних прав). Як зазначає Н. Вінтоняк речові права засновників трансформуються у зобов'язальні права [124, с. 13]. У такому разі фраза «господарське використання свого майна» буде юридично некоректною. В законодавстві Республіки Казахстан міститься з цього приводу більш вдала норма, яка чітко розкриває характер прав, які мають засновники стосовно майна різних юридичних осіб. Так, встановлено, що по

відношенню до відособленого майна юридичної особи його засновники можуть мати зобов'язальні або речові права, а також конкретизовано, що юридичними особами, на майно яких їх учасники мають зобов'язальні права, є господарські товариства, акціонерні товариства та кооперативи; юридичними особами, на майно яких засновники зберігають право власності чи інше речове право, є організації, що володіють майном на праві господарського відання або оперативного управління; юридичними особами, на майно яких учасники не зберігають майнові права, є господарські об'єднання, фонди та релігійні об'єднання [125, ч. ч. 1-4 ст. 37].

Господарські організації можуть використовувати в господарській діяльності майно, які вони орендують (ч. 2 ст. 133 ГК України), а орендодавці (власники цього майна), вочевидь, не приймають участь в управлінні цим суб'єктом.

Окрім цього, участь в управлінні трудового колективу відбувається не на всіх підприємствах, наприклад, у випадку, коли взагалі відсутні особи, пов'язані із підприємством трудовими відносинами.

Таким чином, зміст ч. 1 ст. 65 ГК України потребує суттєвих уточнень. Доцільно зазначену статтю виключити із глави 7 «Підприємство» розділу II ГК України, і перемістити її до глави 6 «Загальні положення» розділу II ГК України як ст. 56-1 «Управління суб'єктом господарювання» в такій редакції: «Управління суб'єктом господарювання здійснюється на основі поєднання майнових інтересів засновників (учасників), правового режиму майна суб'єкта господарювання і участі в управлінні трудового колективу у випадках, передбачених законодавством».

В ч. 2 ст. 65 ГК України передбачено, що «власник здійснює свої права щодо управління підприємством безпосередньо або через уповноважені ним органи відповідно до статуту підприємства чи інших

установчих документів”. Наведені вище зауваження стосовно змісту ч. 1 ст. 65 ГК України повною мірою поширюються і на ч. 2 – стосовно некоректності терміну «власник» у контексті управління підприємством, а також посилання лише на установчі документи. Окрім цього, відповідно до зазначеної норми управління здійснюється безпосередньо або через уповноважені органи. Це положення не узгоджується з ч. 1 ст. 89 ГК України, яка визначає, що управління діяльністю господарського товариства здійснюють його органи та посадові особи, склад і порядок обрання (призначення) яких визначається залежно від виду товариства, а лише у випадках, визначених законом - учасники товариства. У ч.1 ст. 99 ЦК України вказано, що управління товариством здійснюють його органи.

Органи управління різних суб'єктів господарювання визначаються законодавством. Це можуть бути як одноосібні органи (наприклад, директор), так і колегіальні (наприклад, загальні збори учасників). Як зазначає Є.О. Суханов колегіальні органи обов'язково створюються в корпоративних юридичних особах, побудованих на засадах членства, (кооперативах, громадських організаціях, асоціаціях і спілках). Втім, вони можуть створюватися і в фондах (підклубальні ради), і в установах (наприклад, в наукових і освітніх), що не відносяться до корпоративних організацій [33, с. 125].

Органи управління юридичної особи можуть створюватися для формування її волі і для одночасного вираження її волі зовні. До перших відносяться загальні збори і інші колегіальні органи, волю яких як волю юридичної особи реалізують відповідні виконавчі органи. Разом з тим виконавчі органи одночасно й формують волю юридичної особи, оскільки їх діяльність не обмежується тільки суворим виконанням волі, яка сформована іншими органами юридичної особи. Більш того, в унітарних

підприємствах, а також у багатьох видах установ одноосібний керівник (директор) одночасно і формує волю, і виражає цю волю [33, с. 126].

Наступні частини ст. 65 ГК України, зокрема, ч.ч. 7, 8, визначають, що на всіх підприємствах, які використовують найману працю, між власником або уповноваженим ним органом і трудовим колективом або уповноваженим ним органом повинен укладатися колективний договір, яким регулюються виробничі, трудові та соціальні відносини трудового колективу з адміністрацією підприємства; вимоги до змісту і порядок укладення колективних договорів визначаються законодавством про колективні договори; трудовий колектив підприємства становлять усі громадяни, які своєю працею беруть участь у його діяльності на основі трудового договору (контракту, угоди) або інших форм, що регулюють трудові відносини працівника з підприємством. Повноваження трудового колективу щодо його участі в управлінні підприємством встановлюються статутом або іншими установчими документами відповідно до вимог цього Кодексу, законодавства про окремі види підприємств, закону про трудові колективи. Наведена частина 8 ст. 65 ГК України відтворює ст. 252-1 Кодексу законів про працю [126], тому не є обґрунтованим дублювання її положень в ГК України.

Частина 10 ст. 65 ГК України закріплює, що “особливості управління підприємствами окремих видів (організаційних форм підприємств) встановлюється цим Кодексом та законами про ці підприємства”. Така конструкція побудови речення з використанням поняття в дужках може слугувати підставою для ототожнення “видів” та “організаційних форм підприємств”. Також не можна вважати вдалим вираз «та законами про ці підприємства», адже, наприклад, є спеціальне законодавство, що в цілому регулює відносини в певній сфері (Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок»), в тому числі і правовий статус суб’єктів господарювання.

Особливості управління підприємством залежать від його виду. Наприклад, в унітарному підприємстві один засновник безпосередньо або через керівника, який ним призначається (обирається), керує підприємством і формує його трудовий колектив на засадах трудового найму (ч. 4 ст. 63 ГК України). В комунальному унітарному підприємстві орган, до сфери управління якого входить це підприємство, є представником власника, та він призначає (обирає) керівника підприємства (ч.ч.2,7 ст. 78 ГК України). В корпоративному підприємстві управління здійснюється засновниками (учасниками) спільно, у тому числі через органи, що ними створюються (ч. 5 ст. 63 ГК України). Управління виробничим кооперативом здійснюється на основі самоврядування, гласності, участі його членів у вирішенні питань діяльності кооперативу; вищим органом управління виробничого кооперативу є загальні збори членів кооперативу; до органів управління кооперативу належать правління (голова) кооперативу та ревізійна комісія (ревізор) кооперативу (ч.ч.1,2 ст. 101 ГК України).

Від належності суб'єкта господарювання до унітарного чи корпоративного підприємства залежить і характер участі учасників в діяльності суб'єкта господарювання. В унітарних підприємствах відносин участі не виникає. Як зазначає А.В. Зеліско неможливо ігнорувати той факт, що ГК України застосовує до особи, що створює унітарне підприємство, термін «засновник», не трансформуючи означений статус після державної реєстрації підприємства [127, с. 80]. На думку І.М. Кучеренко застосування терміну «засновник» визначене обачністю, оскільки жоден нормативний акт не встановлює, як змінюється статус засновника унітарного підприємства після його реєстрації. Науковець наводить як приклад Закон України «Про господарські товариства», в якому чітко зазначається про зміну правового статусу суб'єкта, який заснував господарське товариство, після державної реєстрації товариства:

засновники акціонерного товариства після реєстрації товариства стають його акціонерами, засновники товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, повного та командитного товариств набувають статусу учасників [15, с. 195].

В корпоративних підприємствах виникають відносини участі, проте в різних організаційно-правових формах господарювання вони мають свої особливості. Так, наприклад, об'єднання фізичних осіб в виробничому кооперативі здійснюється на засадах їх обов'язкової трудової участі (ст.2 Закону України «Про кооперацію»), учасники командитного товариства здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність, а вкладники лише вносять вклад в майно товариства і не беруть участі в його діяльності (ст. 75 Закону України «Про господарські товариства»).

В деяких організаційно-правових формах господарювання участь учасників характеризується їх членством, зокрема, в профспілках (ст. 1 Закону України «Про професійні спілки»), організаціях роботодавців (ст.14 Закону України «Про організації роботодавців») та ін., в деяких – члени можуть бути одночасно і власниками, і клієнтами, наприклад, в кооперативних банках [61, с. 34].

Як зазначає Н.С. Бутрин-Бока, у всіх непідприємницьких особах засновників пов'язує саме членство, адже їх об'єднують спільні інтереси, вони не отримують прибуток від діяльності такої особи. З огляду на це важливим є поділ суб'єктів на підприємницькі та непідприємницькі залежно від мети їх створення [128, с. 64].

Отже, характер участі учасників в різних організаційно-правових формах господарювання має свої особливості, які залежать від належності суб'єкта до унітарних/корпоративних підприємств, від мети господарської діяльності та ін.

Мета господарської діяльності як один з організаційних елементів змісту організаційно-правової форми господарювання має важливе значення для розмежування видів господарської діяльності та визначення суб'єктів, які таку діяльність можуть здійснювати. Так, ГК України залежно від мети здійснення господарської діяльності поділяє її на види: 1) підприємництво (діяльність, яка здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, а суб'єкти підприємництва – підприємцями), 2) некомерційна господарська діяльність (здійснюється без мети одержання прибутку). Відповідно, у першому випадку (ч. 2 ст. 3 ГК України), якщо буквально тлумачити зазначену норму, можна дійти до висновку, що лише підприємці можуть здійснювати підприємницьку діяльність, однак, далі, у визначенні поняття підприємництва в цьому кодифікованому акті вживається словосполучення «що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями)» (ч. 1 ст. 42 ГК України). Вочевидь, що суб'єкти господарювання та підприємці не є тотожними поняттями.

Стаття 45 ГК України, яка має назву «Організаційні форми підприємництва», закріплює, що підприємництво в Україні здійснюється в будь-яких організаційних формах, передбачених законом, на вибір підприємця. Натомість такі організаційні форми стаття не називає. Стосовно некомерційного господарювання ст. 53 ГК України «Організаційні форми здійснення некомерційної господарської діяльності» встановлює, що некомерційна господарська діяльність може здійснюватися суб'єктами господарювання на основі права власності або права оперативного управління в організаційних формах, які визначаються власником або відповідним органом управління чи органом місцевого самоврядування з урахуванням вимог, передбачених цим Кодексом та іншими законами. Ці законодавчі положення також не називають конкретні організаційно-правові форми некомерційного

господарювання. Також слід звернути увагу, що як суб'єкти некомерційної господарської діяльності вживається поняття «суб'єкти господарювання», яке є ширшим, ніж «суб'єкти некомерційного господарювання».

Таким чином, в ГК України залежно від мети діяльності закріплено поділ видів господарської діяльності, проте відсутній поділ організаційно-правових форм господарювання з урахуванням цього критерію, який є складовою змісту організаційно-правової форми господарювання.

У статті 52 ГК України містяться певні обмеження щодо суб'єктів некомерційної господарської діяльності. Так, у ч. 2 встановлено, що некомерційна господарська діяльність здійснюється суб'єктами господарювання державного або комунального секторів економіки у галузях (видах діяльності), в яких відповідно до ст.12 цього Кодексу забороняється підприємництво; некомерційна господарська діяльність може здійснюватися також іншими суб'єктами господарювання, яким здійснення господарської діяльності у формі підприємництва забороняється законом. При цьому слід підкреслити, що ст. 12 ГК України, до якої відсилає зазначена норма, в свою чергу також відсилає до «обмежень, що встановлені Конституцією України та законом».

В наступній частині ст. 52 ГК України закріплено, що не можуть здійснювати некомерційну господарську діяльність органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи.

Аналіз наведених положень ст. 52 ГК України свідчить, що вказані норми не мають необхідного змістовного навантаження, адже, наприклад, заборона органам державної влади та місцевого самоврядування вести господарську діяльність обґрунтовується тим, що вони не визнаються суб'єктами господарювання взагалі (ч. 1 ст. 8 ГК України), а не специфікою саме некомерційної діяльності.

При цьому в науці вказується на те, що підприємницька та некомерційна господарська діяльність мають відповідні організаційні форми, про що йдеться у статтях 45, 53 ГК України [129, с. 142], однак, як зазначено вище, ГК України ці форми не називає. В літературі також зазначають, що законодавець робить вказівки на організаційно-правові форми некомерційних організацій, не даючи при цьому вичерпного переліку [130, с. 57]. В попередньому підрозділі запропоновано перелік організаційно-правових форм підприємництва та організаційно-правових форм некомерційного господарювання.

На відміну від українського законодавства, Цивільний кодекс Російської Федерації містить конкретні переліки організаційно-правових форм, в яких може здійснюватись комерційна та некомерційна діяльність. Зокрема, до комерційних належать: господарські товариства, селянські (фермерські) господарства, господарські партнерства, виробничі кооперативи, державні та муніципальні унітарні підприємства [131, ч. 2 ст. 50], до некомерційних – споживчі кооперативи, громадські організації, асоціації, козацькі товариства тощо (ч. 3 ст. 50 Цивільного кодексу Російської Федерації). Цивільний кодекс Республіки Білорусь також встановлює перелік комерційних та некомерційних організацій, який має невичерпний характер. Так, юридичні особи, які є комерційними організаціями, можуть створюватись в формі господарських товариств, виробничих кооперативів, унітарних підприємств, селянських (фермерських) господарств та в інших формах, передбачених Цивільним кодексом Республіки Білорусь; юридичні особи, які є некомерційними організаціями, можуть створюватись в формі споживчих кооперативів, громадських або релігійних організацій (об'єднань), які фінансуються власником установ, благодійних та інших фондів, а також в інших формах, передбачених законодавчими актами [132, ч. ч. 2-3 ст. 46].

Поняття некомерційного господарювання тісно пов'язане з діяльністю неприбутових установ та організацій. Критерії віднесення підприємства, установи, організації до неприбуткових для цілей оподаткування податком на прибуток встановлені ПК України. Так, відповідно до ст. 133.4.1 ПК України неприбуткова організація – це організація, що утворена та зареєстрована в порядку, визначеному законом, що регулює діяльність відповідної неприбуткової організації; установчі документи якої (або установчі документи організації вищого рівня, на підставі яких діє неприбуткова організація відповідно до закону) містять заборону розподілу отриманих доходів (прибутків) або їх частини серед засновників (учасників у розумінні ЦК України), членів такої організації, працівників (крім оплати їхньої праці, нарахування єдиного соціального внеску), членів органів управління та інших пов'язаних з ними осіб; установчі документи якої (або установчі документи організації вищого рівня, на підставі яких діє неприбуткова організація відповідно до закону) передбачають передачу активів одній або кільком неприбутковим організаціям відповідного виду, іншим юридичним особам, що здійснюють недержавне пенсійне забезпечення відповідно до закону (для недержавних пенсійних фондів), або зарахування до доходу бюджету у разі припинення юридичної особи (у результаті її ліквідації, злиття, поділу, приєднання або перетворення). Положення цього абзацу не поширюється на об'єднання та асоціації об'єднань співвласників багатоквартирних будинків; внесена контролюючим органом до Реєстру неприбутових установ та організацій.

ПК України містить також перелік неприбутових організацій: бюджетні установи, громадські об'єднання, політичні партії, творчі спілки, релігійні організації, благодійні організації, пенсійні фонди, спілки, асоціації та інші об'єднання юридичних осіб, житлово-будівельні кооперативи, дачні (дачно-будівельні), садівничі та гаражні (гаражно-

будівельні) кооперативи (товариства), об'єднання співвласників багатоквартирного будинку, асоціації власників жилих будинків, професійні спілки, їх об'єднання та організації профспілок, а також організації роботодавців та їх об'єднання, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, кооперативні об'єднання сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів інші юридичні особи (ст. 133.4.6 ПК України).

При цьому ПК України оперує різною термінологією: у ст. 133.4.6 вживається словосполучення «неприбуткові організації», у ст. 133.4 – «неприбуткові підприємства, установи та організації», до того ж не можна дійти однозначного висновку, чи належать вони до суб'єктів неприємницького господарювання, адже цей перелік сформульовано з позиції податкового законодавства. Крім того, серед зазначеного переліку одні «організації» мають значення самостійних організаційно-правових форм, а інші – ні (наприклад, садівничі та гаражні кооперативи, які розрізняються напрямом діяльності, а не змістом).

В.М. Махінчук звертає увагу ще на одну особливість податкового тлумачення господарської діяльності в п. 14.1.36 ПК України як діяльності особи, що пов'язана з виробництвом (виготовленням) та/або реалізацією товарів, виконанням робіт, наданням послуг, спрямована на отримання доходу і проводиться такою особою самостійно та/або через свої відокремлені підрозділи, а також через будь-яку іншу особу, що діє на користь першої особи, зокрема, за договорами комісії, доручення та агентськими договорами. Тобто у ПК України ознакою господарської діяльності вважається її спрямованість на виготовлення та продаж товарів для одержання доходу, що відповідає поняттю підприємництва або ж підприємницької господарської діяльності в ГК України та доктрині господарського права [133, с. 100-101]. Таким чином, перелік неприбуткових організацій, який передбачено в ПК України, не вирішує

проблеми поділу організаційно-правових форм підприємництва та організаційно-правових форм некомерційного господарювання, яка має бути розкрита саме в нормах ГК України.

Разом з цим у науковій літературі піддається сумніву категорична необхідність здійснення господарської діяльності у тій чи іншій організаційно-правовій формі (звичайно, не ведучи мову про ліцензійні умови такої діяльності). Так, висловлена думка, що не дивлячись на те, що передумовою для створення підприємницького товариства є підприємницький інтерес засновників, а непідприємницького - непідприємницький, проте останні товариства наділяються можливістю здійснення підприємницької діяльності [129, с. 141].

Не можна погодитись із цим, адже відсутність розмежування організаційно-правових форм підприємництва та організаційно-правових форм некомерційної господарської діяльності може стати підставою для зловживань, зокрема, при виконанні податкових зобов'язань цими суб'єктами, адже непідприємницькі організації звільнені від податку на прибуток. Як слушно зазначає Л.В. Машковська, необхідним є узгодження різноманітних векторів правового впливу, коли розвиток одних правовідносин має враховувати суміжні правовідносини. Під цим кутом зору здійснення некомерційної господарської діяльності, що складає важливу частину предмета регулювання господарського права, неможливо відірвати від питань оподаткування цієї діяльності [134, с. 470]. На думку А. Івченко багато підприємств і організацій, які є неприбутковими або нібито неприбутковими, претендують на пільгові умови функціонування, що пов'язані із статусом неприбутковості [135, с. 11]. У зв'язку з наведеним, для забезпечення балансу приватних і публічних інтересів у сфері господарювання необхідним є чітке визначення видів організаційно-правових форми підприємництва і некомерційної господарської діяльності.

З іншого боку, сьогодні, як слушно зазначає із Г. Попадинець, згладжується межа між комерційною і неприбутковою господарською діяльністю, а визначити, де закінчується підприємництво, а де починається некомерційна діяльність, - не завжди можливо. Неприбуткове господарювання також здійснюється у сфері виробництва, однак, за визначенням ч. 1 ст. 52 ГК України, некомерційне господарювання не має на меті одержання прибутку. Саме ця ознака й виокремлює види господарської діяльності неприбутковості [136, с. 459]. При цьому якщо комерційні підприємства за результатами своєї господарської діяльності звітують, що не мають прибутків, то це ще не означає, що вони вже стали суб'єктами некомерційного господарювання. Прагнення досягти прибутку для них є головною метою існування неприбутковості [137, с. 116].

В той же час, як зазначає Л.В. Машковська, суб'єкти некомерційної господарської діяльності можуть одержувати прибуток, що необхідний їм для здійснення основної (некомерційної) діяльності за умов, що він не буде розподілятися між засновниками (учасниками). Науковець погоджується із О.Ю. Літвіною, що можливість одержання некомерційними організаціями прибутку є вимушеною мірою, адже в сучасних умовах існувати лише на членські внески та пожертвування такі організації не в змозі. Однак вважає, що мета одержання прибутку у некомерційних суб'єктів господарювання у жодному випадку не повинна заступити соціальну спрямованість їх діяльності, інакше можна зіткнутися з розмиванням сутності некомерційної діяльності, тобто перетворенням некомерційної організації на комерційну неприбутковості [134, с. 475]. Г. Попадинець також при визначенні поняття неприбуткових організацій – стверджує, що вони не мають на меті отримання прибутку (доходу) та не розподіляють можливий, отриманий під час здійснення

господарської діяльності прибуток (дохід) між її учасниками неприбутковості [136, с. 461].

Таким чином, мета здійснення господарської діяльності як критерій розмежування організаційно-правових форм підприємництва та некомерційної господарської діяльності тісно пов'язана з можливістю розподілення прибутку. Зазначене положення прямо закріплено в законодавстві зарубіжних країн щодо юридичних осіб. Так, в Цивільному кодексі Російської Федерації, вказано, що юридичними особами можуть бути організації, які переслідують отримання прибутку в якості основної мети своєї діяльності (комерційні організації) або які не мають отримання прибутку в якості такої мети та не розподіляють отриманий прибуток між учасниками (некомерційні організації) (ч.1 ст. 50 Цивільного кодексу Російської Федерації). Законодавство Республіки Білорусь застосовує обидві умови для розмежування комерційних і некомерційних організацій: переслідування мети отримання прибутку в якості основної мети діяльності та (або) розподілення прибутку між учасниками (комерційні організації) або не переслідування мети отримання прибутку та не розподілення отриманого прибутку між учасниками (некомерційні організації) (ч. 1 ст. 46 Цивільного кодексу Республіки Білорусь).

На практиці в установчих документах суб'єктів некомерційного господарювання деякі організації закріплюють застереження, що доходи або майно організації не підлягають розподілу між її членами і не можуть використовуватися для вигоди будь-якого окремого члена [138, п. 4.20], деякі – ні [139].

Складним є питання щодо права суб'єктів некомерційної діяльності здійснювати підприємницьку діяльність. ГК України в цілому допускає здійснення суб'єктами некомерційного господарювання підприємницької діяльності (у такому випадку застосовуються положення Кодексу та інших законів, якими регулюється підприємництво (ч.3 ст. 53), при цьому

не конкретизує можливі обмеження такої діяльності (мета суб'єкта некомерційного господарювання, можливість розподілення прибутку та ін). В ст. 86 ЦК України прямо зазначено, що непідприємницькі товариства та установи можуть поряд зі своєю основною діяльністю здійснювати підприємницьку діяльність, якщо інше не встановлено законом і якщо ця діяльність відповідає меті, для якої вони були створені, та сприяє її досягненню.

Як зазначає Р.Г. Щокін, аналізуючи діяльність благодійного фонду, коли фонд переслідує головну мету своєї діяльності – благодійництво, то, за визначенням ст. 131 ГК України, він є суб'єктом неприбуткової діяльності. Якщо ж цей фонд для досягнення свого статутного завдання здійснює ту чи іншу господарську діяльність, то він перетворюється на суб'єкта господарської діяльності [137, с. 117]. Такою точка зору є дискусійною, оскільки, по-перше суб'єкт господарської діяльності як широке поняття включає і суб'єктів неприбуткової діяльності, по-друге, суб'єкт господарювання може “перетворюватися” лише у разі зміни організаційно-правової форми господарювання в результаті реорганізації).

Враховуючи значне коло видів організацій, що належать до суб'єктів некомерційного господарювання, розглянемо питання здійснення підприємницької діяльності такими суб'єктами на прикладі громадських об'єднань. Так, відповідно до пп. 2 п. 2 ст. 21 Закону України «Про громадські об'єднання» громадське об'єднання зі статусом юридичної особи має право здійснювати відповідно до закону підприємницьку діяльність безпосередньо, якщо це передбачено статутом громадського об'єднання, або через створені в порядку, передбаченому законом, юридичні особи (товариства, підприємства), якщо така діяльність відповідає меті (цілям) громадського об'єднання та сприяє її досягненню. На думку А. Івченко у світлі цих положень громадські

об'єднання отримали право на провадження підприємницької (комерційної) діяльності вже безпосередньо, тому виникає питання щодо статусу громадських об'єднань як непідприємницьких (неприбуткових) товариств, оскільки підприємницька діяльність, на яку вони отримали безпосереднє право, за визначенням має на меті отримання прибутку [135, с. 13]. Вважаємо, що для забезпечення визначеності правового статусу непідприємницьких організацій (в частині їх віднесення до суб'єктів некомерційного господарювання), які відповідно до законодавства наділені правом здійснювати підприємницьку діяльність, є надання права суб'єктам такого господарювання на отримання прибутку без його розподілу між учасниками замість права на здійснення підприємницької діяльності.

Окрім цього, як було зазначено вище, підприємницька діяльність передбачає можливість розподілення прибутку. Доходи ж неприбуткової організації використовуються виключно для фінансування витрат на утримання такої неприбуткової організації, реалізації мети (цілей, завдань) та напрямів діяльності, визначених її установчими документами (ст. 133.4.2. ПК України). Тому на підставі наведеного більш обґрунтованим було б наділення громадського об'єднання, а також інших суб'єктів некомерційного господарювання, не правом на здійснення підприємницької діяльності, а правом на отримання прибутку за умови, що цей прибуток не буде підлягати розподіленню між учасниками, а буде спрямований на реалізацію мети суб'єкта некомерційного господарювання [140, с. 90]. Зазначені положення доцільно закріпити у ст. 53 ГК України.

2.2. Майнові елементи змісту організаційно-правової форми господарювання

Поряд з організаційними елементами зміст організаційно-правової форми складають майнові елементи. Одним з майнових елементів є правовий режим майна суб'єктів господарювання.

В господарському законодавстві майном визнається сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються на їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів (ч.1 ст. 139 ГК України). Джерелами формування майна можуть бути грошові та матеріальні внески засновників, доходи від реалізації продукції (робіт, послуг), доходи від цінних паперів, капітальні вкладення і дотації з бюджетів, надходження від продажу (здачі в оренду) майнових об'єктів (комплексів), що належать їм, придбання майна інших суб'єктів, кредити банків та інших кредиторів, безоплатні та благодійні внески, пожертвування організацій і громадян, інші джерела, не заборонені законом (ч.1 ст. 140 ГК України).

Слово «режим» походить від французького «regime» – сукупність правил, заходів, норм для досягнення будь-якої мети, і виходячи з походження цього слова, у юридичній літературі «режим» визнається як сукупність правил, що визначають порядок виконання певних дій, умови існування будь-якого правового явища [141, с. 128].

Правові режими характеризуються наступними ознаки: 1) встановлюються в законодавстві й забезпечуються державою; 2) мають на меті специфічним чином регламентувати конкретні галузі суспільних відносин, виділяючи в тимчасових і просторових межах ті чи інші суб'єкти й об'єкти права; 3) являють собою особливий порядок правового

регулювання, що складається з юридичних засобів і характеризується певним їх поєднанням; 4) створюють конкретну ступінь сприятливості або несприятливості для задоволення інтересів окремих суб'єктів права [142, с. 127-128].

Поняття правового режиму майна в законодавстві не визначено. В юридичній літературі з господарського (комерційного, торгового, підприємницького) права сформовані різні підходи до розуміння правового режиму майна суб'єкта господарювання [143, с. 72]. Зокрема, В.А. Чернишов стверджує, що правовий режим майна комерційної організації означає існування всередині основних правових форм майнового відокремлення (права власності та похідних речових прав), особливих правил реалізації правомочностей володіння, користування і розпорядження майном в процесі підприємницької діяльності [144, с. 112]. За визначенням Г.В. Пронської, поняття правового режиму майна охоплює встановлені правовими нормами структуру цього майна, порядок його набуття, використання, вибуття, звернення на нього стягнення кредитором [145, с. 83]. В.С. Щербина зазначає, що під правовим режимом майна суб'єктів господарювання в теорії господарського права розуміють встановлені правовими нормами структуру цього майна, порядок його придбання (формування), використання і вибуття, порядок звернення на нього стягнення кредиторів [146, с. 199]. Схоже розуміння правового режиму майна суб'єктів підприємницької діяльності у Ю.П. Пацурківського – встановлені правовими нормами склад майна, порядок його формування, використання і вибуття та об'єм прав і обов'язків з приводу володіння, користування і розпорядження майном, порядок звернення на нього стягнень кредиторів. При цьому формами (видами) правового режиму майна суб'єктів підприємницької діяльності, вчений називає право

власності, обмежені речові права та права з речовими ознаками на чуже майно [147, с. 4].

На підставі узагальнення загальних ознак правового режиму і наведених визначень правового режиму майна суб'єктів господарювання доцільно взяти за основу найбільш повне визначення, надане Г.В. Пронською та В.С. Щербиною.

ГК України не містить визначення поняття правового режиму майна, проте визначає, що основою правового режиму майна суб'єктів господарювання, на якій базується їх господарська діяльність, є право власності, інші речові права (право господарського відання, право оперативного управління, інші речові права, передбачені ЦК України (володіння, права користування тощо), інші права відповідно до умов договору з власником майна (ч.ч.1-2 ст. 133 ГК України). Разом з цим у ч. 5. ст. 55 ГК України закріплено, що суб'єкти господарювання – це господарські організації, які діють на основі права власності, права господарського відання чи оперативного управління. Отже, доцільно узгодити ст. 55 ГК України із ст. 133 ГК України і передбачити в ній також й інші види речових прав, на основі яких здійснюється діяльність господарських організацій.

Отже, суб'єкти господарювання різних організаційно-правових форм здійснюють свою діяльність на основі права власності, господарського відання та оперативного управління, можуть використовувати майно на підставі інших речових прав та договорів (оренди, концесії та ін.).

Б.А. Яськів зазначає, що в законодавстві існує ряд спеціальних нормативно-правових актів, якими встановлюється правовий режим майна, що закріплюється за спеціальними суб'єктами. Зокрема, Закон України «Про правовий режим майна, що забезпечує діяльність Верховної Ради України» [148] визначає порядок володіння,

користування та розпорядження майном, що забезпечує діяльність Верховної Ради України [143, с. 71-72]. Проте, щодо правового режиму майна суб'єктів господарювання різних організаційно-правових форм не існує окремих нормативно-правових актів, відповідні норми розпорошені в ЦК України, ГК України та різних законах.

Розглянемо правовий режим майна, беручи за основу положення ст. 55 ГК України. Так, одним з видів права власності є право державної власності. Як зазначено у ст. 13 Конституції України та ст. 324 ЦК України природні ресурси - земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Все інше суспільне майно належить державі і відповідно знаходиться в державній власності. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про управління об'єктами державної власності управління об'єктами державної власності - це здійснення Кабінетом Міністрів України, уповноваженими ним органами та іншими суб'єктами, визначеними законом, повноважень щодо реалізації прав держави як власника таких об'єктів.

І.А. Селіванова, аналізуючи використання державної власності в господарській діяльності, зазначає, що законодавством України суперечливо визначено питання про власника державного майна і концепція, закріплена у наведених нормах, витримується законодавцем непослідовно, адже є випадки, коли власністю Українського народу визнаються і неприродні ресурси (наприклад, ст. 1 Закон України «Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення України» визначено, що суспільне телерадіомовлення - це телерадіоорганізація зі статусом єдиної загальнонаціональної неподільної і неприбуткової системи масової комунікації, яка є об'єктом права власності Українського народу і діє згідно з єдиною програмною концепцією) [149, с. 1].

Як зазначено в Листі Міністерства юстиції України від 11 січня 2007 р. № 19-32/2 «Роз'яснення порядку реєстрації прав власності на об'єкти нерухомого майна залежно від форм власності» виходячи з положень Закону України «Про власність», суб'єктом права загальнодержавної (республіканської) власності є держава в особі Верховної Ради України (ч.1 ст. 32). Однак, на сьогодні це положення Закону не відповідає Конституції України, що підтверджується в тому числі і Рішенням КСУ від 1 липня 1998 року № 9-рп (справа N 01/1501-97 N 1-8/98 щодо приватизації державного майна). У Рішенні КСУ зазначається, що Верховна Рада України не може бути єдиним суб'єктом права державної власності, а виступає лише одним з органів державної влади в Україні, що здійснює права власника. Зазначений висновок відповідає ст. 170 ЦК України, якою встановлено, що держава набуває і здійснює цивільні права та обов'язки через органи державної влади у межах їхньої компетенції, встановленої законом. Тобто, від імені та в інтересах держави право власності здійснюють відповідні органи державної влади, а не лише Верховна Рада України [150].

Державне майно може використовуватись як суб'єктами державного сектору економіки, так і недержавного. Господарюючим суб'єктом державного сектору є, зокрема, державне комерційне підприємство та казенне підприємство. Майно державного комерційного підприємства закріплюється за ним на праві господарського відання (ч. 2 ст. 74 ГК України), майно казенного підприємства закріплюється на праві оперативного управління (ч. 3 ст. 76 ГК України). Також господарюючими суб'єктами державного сектору є державні акціонерні товариства, майно яких перебуває у державній власності і належить таким товариствам на правових титулах, похідних від права власності, зокрема, на праві господарського відання або це майно набуто на праві власності

як таке, що передане йому учасниками товариства як вклад до статутного капіталу [151, с. 126].

Щодо господарюючих суб'єктів недержавного сектору, їм майно може передаватись, зокрема, на підставі договорів оренди, лізингу тощо. Це фактично “інші права відповідно до умов договору з власником майна” в розумінні ст. 133 ГК України.

Майно, яке є в комунальній власності, аналогічно, як і державне майно, передається в господарське відання (комунальному комерційному підприємству) або оперативне управління (комунальному некомерційному підприємству) (ч. 3 ст. 78 ГК України). До господарських організацій комунального сектору економіки в науці також пропонується відносити: господарське товариство, у статутному фонді якого частка комунальної власності перевищує 50% чи становить величину, яка забезпечує органам місцевого самоврядування право вирішального впливу на господарську діяльність цього товариства; комунальне господарське об'єднання; комунальну установу [152, с. 16].

Стосовно права колективної власності слід зазначити, що хоча Конституція України не містить прямої вказівки на таку форму власності, проте, ГК України окремо виділяє підприємства, що діють на основі колективної власності (підприємство колективної власності) (ч. 1 ст. 63 ГК України). У ч. 2 ст. 93 ГК України перелічені такі підприємства, зокрема, виробничі кооперативи, підприємства споживчої кооперації, підприємства громадських та релігійних організацій, інші підприємства, передбачені законом. При цьому колективні суб'єкти підприємницької діяльності виступають власниками належного їм майна, а юридичною формою відокремлення майна колективних суб'єктів підприємницької діяльності є його закріплення на самостійному балансі [147, с. 9]. Як зазначено у вищевказаному листі Міністерства юстиції України, якщо у статуті споживчого кооперативу зазначена колективна форма власності,

то при реєстрації прав власності робиться відмітка, що майно кооперативу належить йому на праві колективної власності, а якщо у статуті споживчого кооперативу зазначена приватна форма власності, то при реєстрації прав власності робиться відмітка, що майно кооперативу належить йому на праві приватної власності [150]. Разом із цим фактично зазначене роз'яснення базується на Законі України «Про власність» [153], який згодом втратив чинність.

В науковій літературі відсутній єдиний підхід щодо можливості існування колективної власності. Так, Я.М. Шевченко зазначає, що в праві колективної власності такого суб'єкта права власності немає. Колектив - це сукупність осіб, які створюють органи управління певною організаційно-правовою формою (господарським товариством, колективним підприємством і т.п.). Тобто фактично особи, які становлять колектив, діють самі по собі, а колектив як сукупність осіб виконує управлінські функції, які не збігаються з функціями присвоєння (належності), вираженими у володінні, користуванні та розпорядженні [154].

На думку В.С. Мілаш колективна власність є інтегрованою власністю, яка первісно виникає в процесі об'єднання майна декількох власників та їх «перетворення» на одного колективного власника, тобто власника, створеного на корпоративних або кооперативних засадах. Останній у процесі свого функціонування стає власником виготовленої ними продукції; майна, придбаного під час укладення договорів; доходів, одержаних від провадження господарської діяльності тощо. Якщо такий суб'єкт є юридичною особою, майнову основу господарювання якого первісно сформовано шляхом об'єднання грошових та матеріальних внесків його засновників (кожен з яких має частку у статутному фонді), то власність належить йому як єдиному колективному власнику (особі, створеної декількома засновниками — «колективом»), а засновники —

громадяни та унітарні підприємства перетворюються на суб'єктів права приватної власності корпоративних прав (прав засновника); засновникам — корпоративним підприємствам такі права належать на праві колективної власності [76, с. 112].

Разом з цим, фактично правомочності власника в колективній формі власності здійснює не колектив осіб, а саме господарська організація як одноособовий власник.

Основою правового режиму майна у сфері господарювання виступає також право господарського відання та право оперативного управління. Право господарського відання та право оперативного управління, як було зазначено, становлять основу правового режиму майна державних та комунальних підприємств. Однак, не лише державні та комунальні підприємства здійснюють господарську діяльність на основі цих обмежених речових прав. Так, об'єднанню підприємств передається майно учасниками у господарське відання або в оперативне управління на основі установчого договору чи рішення про утворення об'єднання, вартість майна об'єднання відображається у його балансі (ст. 123 ГК України). В науці господарського права висловлюється теза, що і приватне підприємство може здійснювати свою діяльність на основі господарського відання [155, с. 7].

Деякі науковці стверджують, що за відсутності майна на праві власності має місце відсутність такої ознаки юридичної особи як майнова відокремленість [156, с. 118]; без майнової відокремленості юридичні особи не можуть функціонувати в обороті [157, с. 122]. Проте такий підхід не враховує, що відокремленість майна означає наявність певного майна, яке є відособленим (відмежованим) від майна інших осіб (працівників, членів тощо). Якщо майно передається суб'єкту господарювання в господарське відання чи оперативне управління, його так само відокремлюють із всієї маси майна та закріплюють за певним суб'єктом,

надаючи відповідні повноваження щодо володіння, користування і розпорядження таким майном. Власник майна, закріпленого на праві господарського відання за суб'єктом підприємництва, здійснює контроль за використанням та збереженням належного йому майна безпосередньо або через уповноважений ним орган, не втручаючись в оперативно-господарську діяльність підприємства (ст. 136 ГК України), а власник майна, закріпленого на праві оперативного управління за суб'єктом господарювання, здійснює контроль за використанням і збереженням переданого в оперативне управління майна безпосередньо або через уповноважений ним орган і має право лише вилучати у суб'єкта господарювання надлишкове майно, а також майно, що не використовується, та майно, що використовується ним не за призначенням (ст. 137 ГК України). Отже, майнова відокремленість у випадках належності майна на праві господарського відання і оперативного управління також наявна [158, с. 179].

Основою правового режиму майна у сфері господарювання виступає також право приватної власності. Господарські організації, маючи у приватній власності відповідне майно, виступають як самостійні власники, а їх засновники набувають корпоративних прав відносно такої господарської організації, що відповідає такій ознаці суб'єкта господарювання, як наявність відокремленого майна.

Щодо права приватної власності громадянина - підприємця слід зазначити, що суб'єктом права приватної власності відповідно до ст. 325 ЦК України визнаються фізичні особи. Статтею 26 зазначеного Кодексу встановлено, що фізична особа має усі особисті немайнові права та здатна мати усі майнові права, передбачені Конституцією України, ЦК України та іншими законами. ЦК передбачає, що учасниками цивільних відносин та суб'єктами права власності є фізичні особи (ч. 1 ст. 2, та ч. 1 ст. 318). При цьому законодавець не виділяє окремого суб'єкта права

власності – громадянина-підприємця, з набуттям особою такого статусу пов'язується лише можливість здійснення господарської діяльності. Так, ГК України передбачено, що учасниками відносин у сфері господарювання є суб'єкти господарювання (ст.2), в свою чергу суб'єктами господарювання згідно із ст. 55 ГК України є громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці. Тому, як роз'яснює Міністерство юстиції України, право власності на нерухоме майно повинно реєструватись за фізичною особою, а не за фізичною особою-підприємцем [150].

Правовий режим майна громадянина-підприємця набуває певних особливостей у разі, якщо такий громадянин перебуває у шлюбі. Так, проблемним є питання можливості укладання громадянином-підприємцем правочинів без згоди другого з подружжя. З цього приводу О.М. Переверзев казує, що з одного боку, підприємницька діяльність громадян проголошена як самостійна та ініціативна, і тому при укладенні приватним підприємцем комерційних угод не потрібно згоди іншого з подружжя, з іншого боку, сімейне законодавство України не передбачає таких винятків з правового режиму спільної сумісної власності подружжя. Тому задля стабільності товарно-грошового обігу за участю фізичних осіб-підприємців, а також з метою подолання вищезазначених протиріч, О.М. Переверзев вважає за доцільне передбачити в ГК України, що для укладення фізичною особою - підприємцем угод, пов'язаних із здійсненням ним підприємницької діяльності, згода другого з подружжя не потрібна [159, с. 301].

Разом з цим в Ухвалі ВССУ від 01.11.2017 р. у справі 361/8273/16-ц вказано, що майно фізичної особи-підприємця (яке використовується для господарської діяльності фізичною особою-підприємцем) вважається спільним майном подружжя, як і інше майно, набуте в період шлюбу, за

умови, що воно придбане за рахунок належних подружжю коштів. ВСУ в своїй Постанові від 11.03.2015 р. у справі № 6-21цс15 з цього приводу також зазначає, що майно фізичної особи-підприємця може бути об'єктом спільної власності подружжя та предметом поділу між ними з урахуванням загальних вимог законодавства щодо критеріїв визначення спільного майна подружжя та способів поділу його між ними. Разом з тим, ВСУ вважає взаємовиключними висновки про те, що майно належить особі як фізичній особі-підприємцю та одночасно є спільним майном подружжя. Суд зазначає, що під час здійснення поділу майна в судовому порядку суд повинен виходити з презумпції рівності часток, а також з вимог ст. 71 СК, відповідно до якої поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, здійснюється шляхом виділення його в натурі або реалізується через виплату грошової компенсації вартості його частки в разі неподільності майна (ч. 2 ст. 364 ЦК). При цьому відповідно до ч. 3 ст. 71 СК речі для професійних занять присуджуються тому з подружжя, хто використовував їх у своїй професійній діяльності. Вартість цих речей враховується при присудженні іншого майна другому з подружжя [160].

Неоднозначним питанням також є питання власності суб'єкта господарювання - господарської організації у випадку, якщо засновником (учасником) цієї господарської організації є особа, яка перебуває в шлюбі. З цього приводу виникає щонайменше три проблемні аспекти: 1) правовий режим майна господарської організації, 2) врахування частки особи в статутному капіталі господарської організації при поділі майна подружжя, 3) згода другого з подружжя на передання майна як внеску до статутного капіталу господарської організації. Як зазначає Н.Вінтоняк складнощі регулювання таких відносин зумовлені тим, що з одного боку, подружжя набуває тих прав та обов'язків, що виникають у осіб, які перебувають у шлюбі, а з іншого боку, вони (господарські організації) є

самостійними суб'єктами, які можуть бути учасниками інших правовідносин [124, с. 10]. Передаючи юридичній особі корпоративного типу майно, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності, корпоративних прав у повному обсязі, як майнових, так і немайнових, набуває тільки один із подружжя – той, який стає засновником (учасником корпоративних відносин). Інший із подружжя корпоративних прав не набуває, хоча і його частка в праві спільної сумісної власності була передана корпорації. Після внесення одним із подружжя свого спільного майна до статутного фонду юридичної особи корпоративного типу речові правовідносини, які існують у подружжя з приводу власності на майно, трансформуються у зобов'язальні правовідносини між ними [124, с. 13].

Відповідно до Постанови Пленуму ВСУ від 21.12.2007 р. № 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» роз'яснено, що вклад до статутного фонду господарського товариства не є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Виходячи зі змісту частин 2, 3 ст. 61 СК України, якщо вклад до статутного фонду господарського товариства зроблено за рахунок спільного майна подружжя, в інтересах сім'ї, той із подружжя, хто не є учасником товариства, має право на поділ одержаних доходів. У разі використання одним із подружжя спільних коштів усупереч ст. 65 СК інший із подружжя має право на компенсацію вартості його частки. Відповідно до положень статей 57, 61 СК України, ст. 52 ЦК України майно приватного підприємства чи фізичної особи - підприємця не є об'єктом спільної сумісної власності подружжя; інший із подружжя має право тільки на частку одержаних доходів від цієї діяльності [161].

КСУ в Рішенні від 19 вересня 2012 року № 17-рп/2012 «У справі за конституційним зверненням приватного підприємства „ІКІО“ щодо

офіційного тлумачення положення частини першої статті 61 Сімейного кодексу України” зазначає, що приватне підприємство (або його частина), засноване одним із подружжя, - це окремий об’єкт права спільної сумісної власності подружжя, до якого входять усі види майна, у тому числі вклад до статутного капіталу та майно, виділене з їх спільної сумісної власності. Таким чином, в аспекті конституційного звернення положення частини першої статті 61 СК України треба розуміти так, що статутний капітал та майно приватного підприємства є об’єктом права спільної сумісної власності подружжя [162].

З огляду на висновок КСУ слід зазначити, що в розумінні ЦК України підприємство (як єдиний майновий комплекс) є об’єктом цивільних прав. При цьому, як зазначає В.І. Борисова, власниками підприємств як єдиних майнових комплексів можуть виступати підприємницькі товариства, господарські товариства та виробничі кооперативи, а також фізичні особи-підприємці [162]. Тобто за такою логікою власником майна приватного підприємства „ІКІО“ має визнаватись саме це приватне підприємство.

Відповідно до положень господарського права підприємство (зокрема, приватне підприємство) є суб’єктом правовідносин. В цього суб’єкта повинно бути відокремлене майно, яке є його власністю. Власність приватного підприємства (як суб’єкта прав) не може одночасно мати правовий режим спільного сумісного майна подружжя.

СК України регулює питання укладення договорів одним із подружжя стосовно спільного майна, що мають поширюватися і на сферу господарювання, якщо один із подружжя є суб’єктом підприємницької діяльності або засновником такого суб’єкта. Відповідно до ч. 2 ст. 65 СК України при укладенні договорів одним із подружжя вважається, що він діє за згодою другого з подружжя; дружина, чоловік має право на звернення до суду з позовом про визнання договору недійсним як такого,

що укладений другим із подружжя без її, його згоди, якщо цей договір виходить за межі дрібного побутового.

Застосування наведених приписів до сфери господарювання може викликати багато проблемних питань, пов'язаних з отриманням згоди іншого подружжя. Враховуючи високу динаміку комерційного обороту, специфіку і складність підприємницької діяльності, корпоративних правовідносин, для забезпечення стабільності і безперервності здійснення господарської діяльності, та ризиків оскарження правочинів, укладених у сфері господарювання, зі сторони другого з подружжя СК України доцільно доповнити наступним положенням: для передання майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, як внеску до статутного капіталу господарської організації, згода другого з подружжя має бути подана письмово; з моменту передання цього майна на нього не поширюється режим спільної сумісної власності подружжя.

Також доцільно закріпити в СК України наступне положення: при поділі майна повинна враховуватись вартість частки у статутному капіталі господарської організації, яка сформована за рахунок спільної сумісної власності подружжя [158, с. 180].

Наступним майновим елементом змісту організаційно-правової форми господарювання, як обґрунтовано вище, є характер зв'язку між засновником/засновниками і суб'єктом господарювання щодо майна суб'єкта господарювання. Залежно від різного характеру прав учасників по відношенню до майна юридичної особи виділяються: організації, на майно яких засновники мають право власності або інше речове право (державні і комунальні унітарні підприємства, установи), організації, відносно яких їх учасники мають зобов'язальні права (господарські товариства, кооперативи, некомерційні партнерства, державні корпорації), організації, відносно яких їх учасники не мають майнових прав (суспільні об'єднання, релігійні організації, фонди, об'єднання

юридичних осіб і автономні некомерційні організації) [164, с. 5-6]. Навіть якщо у учасників відсутнє право власності на майно, а є зобов'язальні права, зв'язок з цією власністю, як підкреслює Ю.Ю. Акіменко, не втрачається, і на прикладі товариств науковець зазначає, що можливість здійснення впливу на майно товариства визначається розміром цієї частки [165, с. 106].

Характер зв'язку між засновником/засновниками і суб'єктом господарювання щодо майна суб'єкта господарювання, а також характер зв'язку між учасниками щодо майна суб'єкта господарювання можна визначити залежно від того, є суб'єкт господарювання унітарним або корпоративним підприємством. Згідно із положенням ч. 3 ст. 63 ГК України унітарні та корпоративні підприємства поділяються залежно від способу утворення (заснування) та формування статутного капіталу. Проте з належністю суб'єкта до унітарного або корпоративного типу пов'язане також і питання поділу майна на частки (паї), розподілу доходів, наявності корпоративних прав тощо. Так, в унітарному підприємстві один засновник виділяє необхідне майно для створення підприємства, формує статутний капітал, не поділений на частки (паї), розподіляє доходи, безпосередньо або через керівника (ч. 4 ст. 63 ГК України); натомість корпоративне підприємство діє на основі об'єднання майна, участі засновників (учасників) у розподілі доходів та ризиків підприємства, а також на основі корпоративних прав (ч.4 ст. 63 ГК України), його учасники мають право на отримання частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону (ч.1 ст. 167 ГК України).

Отже, віднесення суб'єкта господарювання до унітарного чи корпоративного підприємства, з урахуванням правового режиму майна, дозволяє визначити як зв'язок між засновником/засновниками і суб'єктом

господарювання щодо майна суб'єкта господарювання, так і зв'язок між учасниками щодо майна суб'єкта господарювання.

На основі положення ч. 4 ст. 63 ГК України до корпоративних підприємств відносяться кооперативи, господарські товариства, підприємства, засновані на приватній власності двох або більше осіб (зокрема, це приватні підприємства). При цьому проблемним є питання віднесення господарського товариства з одним учасником до унітарного або корпоративного підприємства. На думку О.М. Вінник, хоча ставлення до товариства однієї особи неоднозначне, однак загальною тенденцією, відображеною в дванадцятій директиві ЄС, є визнання в більшості країн світу такого товариства, що відбувається одним із трьох способів: прямим (закріпленням в законі можливості створення товариства однієї особи), непрямим (створення такого товариства формально забороняється, однак, зосередження у одного учасника усіх паїв (часток, акцій) не вважається підставою для припинення товариства), фактичним (у разі зосередження більшості часток участі у однієї особи, що дозволяють їй повністю контролювати товариство, не зважаючи на решту учасників) [166, с. 54].

Господарські товариства з одним учасником функціонують і в Німеччині («Einmanngesellschaft»), і у Франції («la societ  unipersonnelle»), і в Англії («one man company») [167, с. 378]. В Україні закріплено так званий прямий спосіб визнання такого товариства, а саме відповідно до ч. 2 ст. 114 ЦК України господарське товариство, крім повного і командитного товариств, може бути створено однією особою, яка стає його єдиним учасником.

І.О. Лехкодух слушно зазначає, що господарське товариство з одним учасником може існувати у формі акціонерного товариства, товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю, що обумовлено насамперед тим, що лише в цих організаційно-правових формах обмежується ризик та відповідальність за результати діяльності

товариства. Форма повного товариства в даному випадку позбавлена сенсу, оскільки учасник відповідатиме за зобов'язаннями товариства усім своїм майном, як і у випадку приватної підприємницької діяльності. Існування господарського товариства з однією особою у формі командитного товариства неможливе, оскільки для цієї організаційно-правової форми необхідна обов'язкова наявність двох видів учасників (і повних товаришів, і вкладників) [168, с. 124].

Як стверджує Р. Колосов, корпоративне підприємство відрізняється від унітарного кількістю засновників, зокрема, корпоративне підприємство, на відміну від унітарного, утворюється двома чи більше засновниками, але в окремих випадках воно може утворюватися однією особою, тому цей критерій не завжди може використовуватися для розмежування цих понять [169, с. 73]. Проте далі науковець зазначає, що хоча вважається, що господарське підприємство є корпоративним незалежно від складу учасників, але такий підхід потребує уточнення: якщо у господарському товаристві залишається один учасник, то воно автоматично втрачає статус корпоративного підприємства, оскільки воно не відповідає ознакам корпоративного підприємства [169, с. 74].

Наведений погляд є дискусійним, оскільки сутність корпоративного підприємства полягає не лише в наявності декількох учасників. А.В. Зеліско, порівнюючи відмінності між унітарним та корпоративним підприємством, правильно зазначає, що сутність такої відмінності полягає в тому, що виходячи із аналізу ст. 63 ГК України, створення унітарного підприємства не передбачає можливості засновника долучати до нього в подальшому інших осіб так, як це встановлено для товариств однієї особи. Науковець, посилаючись на теорію корпоративістики, звертає увагу на те, що товариство не має одного учасника, а складається з одного учасника, тобто у будь-який момент особа має право прийняти до складу товариства нових учасників, не

змінюючи при цьому організаційно-правової форми юридичної особи [127, с. 79-80].

Ознаки, встановлені ч.ч.3 ,4 ст. 63 ГК України, свідчать, що господарське товариство з одним учасником не є унітарним, і в будь-який час може прийняти до свого складу ще одного/декількох учасників. Також учасник господарського товариства з одним учасником, безперечно, має права, встановлені ч.1 ст. 167 ГК України (право на отримання частки прибутку (дивідендів) та активів у разі ліквідації суб'єкта господарювання), із застереженням, що його частка в статутному капіталі, яка визначає обсяг прав [127, с. 81], дорівнює сто відсотків.

Наступною складовою майнового елементу змісту організаційно-правової форми господарювання є обсяг відповідальності суб'єкта господарювання за своїми зобов'язаннями та майнової відповідальності (ризиків) учасників суб'єкта господарювання за його зобов'язаннями.

Загальні засади визначення обсягу відповідальності суб'єкта господарювання за своїми зобов'язаннями встановлені ч.1 ст. 219 ГК України, відповідно до якої за невиконання або неналежне виконання господарських зобов'язань чи порушення правил здійснення господарської діяльності правопорушник відповідає належним йому на праві власності або закріпленім за ним на праві господарського відання чи оперативного управління майном. Частина 2 ст. 219 ГК України закріплює правило щодо відповідальності засновників суб'єкта господарювання: такі особи не відповідають за зобов'язаннями суб'єкта господарювання, крім випадків, передбачених законом або установчими документами про створення даного суб'єкта. Тобто, якщо інше не встановлено для окремих організаційно-правових форм господарювання, загальне правило виключає додаткову відповідальність засновників. Так, наприклад, питання обсягу відповідальності засновників не врегульовано щодо приватного підприємства, проте, можна стверджувати, що за

загальним правилом, засновник приватного підприємства не відповідає за зобов'язаннями приватного підприємства. Такий висновок зроблено і в Листі Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва [170].

Разом з тим слід зауважити, що зазначена норма ГК України регулює питання відповідальності лише засновників суб'єкта господарювання, а не його учасників. Враховуючи нетотожність вказаних понять, доцільно закріпити загальне правило і щодо відповідальності учасників суб'єкта господарювання, додавши у формулюванні ч.2 ст. 219 ГК України після слів “засновників” слова “учасників (членів)”.

Разом з цим не всім організаційно-правових форм господарювання притаманна обмежена відповідальність його засновників (учасників). Як стверджують Ю.М.Жорнокуй, В.Г.Жорнокуй, І.І.Сядриста принцип обмеженої відповідальності не охопив всі форми бізнес-організацій. Наприклад, товариства-об'єднання осіб або партнерства багато в чому продовжили своє існування без «корпоративного щита», пропонуючи відмову від обмеженої відповідальності як свого роду конкурентну перевагу, що визначає кредиторам і контрагентам більший захист порівняно з публічними та непублічними компаніями. Прикладом можуть бути повні та командитні товариства [171, с. 399].

Разом з цим не зважаючи на обмежену відповідальність засновника (держави) в державному підприємстві у справі «Деркач та Палек проти України», Європейський суд з прав людини встановив, що з урахуванням того, що Уряд не продемонстрував, що компанія «Атомспецбуд» мала достатню інституційну та операційну незалежність від держави, щоб можна було звільнити державу від відповідальності, і як наслідок суд присудив заявникам повний розмір сум, які вони вимагали від держави [172]. Відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди

застосовують практику Європейського суду з прав людини як джерело права [173]. Отже, Європейський суд з прав людини виходив, напевно, не з формального закріплення суб'єкта відповідальності в законодавстві, а із особливого статусу державних підприємств, які мають залежність від держави, здійснюючи діяльність на основі державного майна. Таке тлумачення судом суб'єкта і обсягу відповідальності не відповідає формальним приписам чинного законодавства, але спирається на необхідність дотримання інтересів суб'єктів правовідносин за участю державного підприємства.

Обсяг відповідальності засновників (учасників) суб'єкта господарювання за його зобов'язаннями залежить від організаційно-правової форми господарювання та її змісту. Натомість в законодавстві мають бути передбачені загальні критерії встановлення додаткової відповідальності засновників/учасників.

Ю.М. Жорнокуй, В.Г. Жорнокуй, І.І Сядриста зазначають, що юридична особа є виключно інструментом відокремлення майна, що здійснюється з метою обмеження ризику його втрати у процесі певної діяльності реальної (фізичної) особи [171, с. 394], часто конструкція юридичної особи через відділення майна використовується як економічний спосіб ухилення від відповідальності її учасників [171, с. 394], проте вважають, що слід встановити розумний компроміс балансу інтересів засновника юридичної особи, з однієї сторони, та суспільства — з іншої [171, с. 397].

В юридичній науці дискусійним є питання критеріїв встановлення субсидіарної відповідальності засновників (учасників) за зобов'язаннями суб'єкта господарювання. Ю.В. Вітка зазначає, що критерієм встановлення субсидіарної відповідальності засновників (учасників) за зобов'язаннями непідприємницьких юридичних осіб не може вважатися непідприємницький характер їх діяльності, адже сама

по собі непідприємницька діяльність не позбавляє суб'єкта, що здійснює таку діяльність, рис самостійного учасника цивільного обігу та не виключає виконання непідприємницькими юридичними особами функцій обмеження ризику і відповідальності їх засновників (учасників) [174, с. 74]. В.Д. Приймак сформулював критерії допустимості й доцільності законодавчого закріплення субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями юридичних осіб з боку їх учасників (засновників), а саме: допустимість установа такого режиму відповідальності зумовлюється наданням учасникам (засновникам) юридичної особи одночасно і майнових, і організаційно-управлінських прав щодо неї, але без визначення при цьому співвідношення між обсягом цих прав (за принципом одна особа – один голос), а доцільність – встановлення певної залежності між конкретним обсягом майнових і організаційно-управлінських прав учасників (засновників) [175, с. 6].

Ю.В. Вітка, на прикладі непідприємницьких осіб, погоджується, що доцільність запровадження субсидіарної відповідальності визначається наявністю і майнових (об'єктивний критерій), і організаційно-управлінських (суб'єктивний критерій) прав засновників (учасників) цих юридичних осіб [174, с. 74]. Разом з цим у засновників більшості суб'єктів некомерційного господарювання відсутні майнові права щодо таких суб'єктів господарювання, тому обґрунтованою є відсутність додаткової відповідальності її засновників.

Для організаційно-правових форм комерційного господарювання більш важливим є належність суб'єкта господарювання до об'єднань капіталів чи об'єднань осіб. Також має значення є і порядок управління суб'єктом господарювання та характер участі учасників в діяльності цього суб'єкта. Тому, наприклад, обґрунтованою є субсидіарна відповідальність повних учасників командитного товариства і відповідальність вкладників лише в межах їх вкладу, адже останні не

беруть участь в управлінні підприємством та не здійснюють підприємницьку діяльність від його імені.

У свою чергу В.М. Менджул розмірковує, чи не змінюється підхід до встановлення відповідальності членів громадського об'єднання, яке здійснює підприємницьку діяльність, за його зобов'язаннями. За загальним правилом громадська організація, що набула статусу юридичної особи, відповідно до ст. 96 ЦК України, самостійно відповідає за своїми зобов'язаннями усім належним їй майном. Учасник (член) громадської організації не відповідає за її зобов'язаннями, а громадська організація не відповідає за зобов'язаннями її учасника (члена), крім випадків, встановлених установчими документами й законом. Науковець зазначає, що відсутність підстав для запровадження взаємної відповідальності непідприємницьких юридичних осіб і їхніх учасників є прямим наслідком норм ЦК України, які встановлюють режим абсолютної майнової відокремленості таких юридичних осіб, не припускаючи надання їх учасникам ані речових, ані зобов'язальних прав на майно непідприємницької юридичної особи [176, с. 90].

Аналіз правового регулювання зазначеного питання в США, Великобританії, Канаді, проведений В.М. Менджул, показує, що до 40-х рр. ХХ ст. засновники та члени неурядових організацій не несли відповідальність за зобов'язаннями організацій. Так було у Великобританії до винесення в 1943 р. прецедентного рішення в справі «Bradley Egg Farm Ltd v. Chliff», яким до відповідальності були притягнуті члени об'єднання. На думку науковця для недопущення створення громадської організації для зайняття підприємницької діяльності, у тому числі прихованою за суспільнокорисними цілями, варто встановити додаткову відповідальність засновників (членів) громадського об'єднання, які уповноважені приймати рішення від імені

громадського об'єднання, статутом якого передбачено право здійснювати підприємницьку діяльність безпосередньо [176, с. 90].

Слід погодитись з попередніми висловлюваннями в тому, що надання громадським об'єднанням права здійснювати підприємницьку діяльність має бути забезпечено відповідними правовими важелями для попередження зловживань цим правом з боку засновників (членів). З цією метою також доцільно встановити правові наслідки порушення правил здійснення господарської діяльності в частині розподілу прибутку засновниками (учасниками) суб'єктів некомерційного господарювання шляхом встановлення обов'язку повернення засновниками (учасниками) такого прибутку. Наразі такого обов'язку в господарському законодавстві не передбачено.

О. Ясиновська, аналізуючи додаткову відповідальність засновників (учасників) суб'єктів господарювання, звертається до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», зокрема, ч. 5 ст. 41, в якій зазначено, що у разі банкрутства боржника осіб, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають можливість іншим чином визначати його дії, на цих осіб може бути покладена субсидіарна відповідальність за його зобов'язаннями. Застосовуючи цю норму до об'єднань підприємств, науковець вказує, що для того, щоб позов до об'єднання з боку підприємства-учасника був задоволений, необхідні такі умови: наявність права об'єднання надавати підприємству-учаснику обов'язкові для виконання вказівки чи наявність можливості іншим чином визначати його дії; виконання такої вказівки учасником або вчинення дій, визначених об'єднанням; причинно-наслідковий зв'язок між наданою вказівкою (вчиненням дій, визначених об'єднанням) та неплатоспроможністю або банкрутством підприємства-учасника, розуміючи обов'язкову вказівку як правовий акт об'єднання,

який має роз'яснення, адресоване підприємствам-учасникам з питань координації їх виробничої, наукової та іншої діяльності [177, с. 76-77].

На думку О. Ясиновської, права підприємства-учасника, що пов'язані із заподіянням йому збитків обов'язковими вказівками, суттєво відрізняються від подібних відносин, що складаються в процедурі банкрутства, тому логічним є висновок про різне правове регулювання однакових за природою правових відносин. Тому, як зазначає науковець, в законодавстві слід закріпити норму, яка встановлює притягнення об'єднання до субсидіарної відповідальності в разі, якщо обов'язковими вказівками об'єднання підприємству-учаснику було завдано збитків [177, с. 78].

Більш радикальною є точка зору В.Д. Приймака, який вказує на необхідність запровадження солідарної відповідальності контролюючих юридичних осіб за боргами контрольованих ними юридичних осіб у разі, якщо зобов'язання останніх виникли внаслідок реалізації ними волевиявлення контролюючої юридичної особи [175, с. 7].

Підтримуючи необхідність встановлення субсидіарної, а не солідарної відповідальності, В. М. Кравчук зазначає, що з метою забезпечення прав кредиторів необхідно встановити випадки субсидіарної відповідальності за зобов'язання юридичної особи її засновників (керівників) або інших осіб, під чиїм контролем вона перебуває. Контроль потрібно визначати з допомогою об'єктивних та суб'єктивних критеріїв: об'єктивний – володіння великою часткою в капіталі, що дає відповідну кількість голосів; суб'єктивний – вплив на рішення, що приймаються органами юридичної особи [178, с. 12].

На думку науковця, додаткова відповідальність повинна бути закріплена не лише у випадку контролю суб'єкта господарювання юридичною особою, а й фізичною. Однак фактично всі дії юридичної особи здійснюється внаслідок прийняття рішень певними фізичними

особами, тому науковець додає, що підставою для такої відповідальності є вина засновників у формі умислу або грубої необережності, яка проявляється в ухваленні рішення, виконання якого очевидно могло призвести і призвело до заподіяння шкоди самому товариству, його учасникам або кредиторам; коли ж заподіяння шкоди стало наслідком нормального господарського ризику, підстав для додаткової відповідальності засновника немає [178, с. 12].

Слід зазначити, що конструкція господарської організації надає можливість особам, які вирішили створити суб'єкта господарської діяльності, перекласти частину свого підприємницького ризику на своїх контрагентів, тому встановлення додаткових до передбачених законодавством випадків субсидіарної чи солідарної відповідальності засновників може призвести до втрати сутності конструкції господарської організації та економічних функцій, задля яких вона створюється.

Важливим є також питання не лише законодавчого встановлення певного обсягу відповідальності суб'єкта господарювання, а й реального його забезпечення. На перший погляд реальним забезпеченням може слугувати встановлення мінімального статутного (складеного) капіталу. Законодавство, як було зазначено, передбачає організаційно-правові форми господарювання із підвищеною відповідальністю її засновників (учасників), а щодо інших організаційно-правових форм - контрагенти володіють обізнаністю як про обсяги відповідальності, так і про розмір статутного капіталу конкретної організації тощо. Разом з цим такими партнерами також можуть бути підприємці, господарська діяльність яких пов'язана із власним ризиком (ст. 42 ГК України). Вбачається, що не завжди встановлення певного розміру статутного капіталу може забезпечити захист інтересів кредиторів. Так, наприклад, якщо суб'єкт господарювання має зобов'язання з декількома контрагентами і перед ними виникла заборгованість, кожен з контрагентів не обізнаний про

заборгованість інших і, враховуючи наявність мінімально визначеного статутного капіталу, який покриває повністю заборгованість кожного окремо, розраховує в повному розмірі задовольнити свої вимоги, проте, з урахуванням зазначеного, не отримує те, на що очікує. Також, якщо встановлювати вимоги до статутного капіталу в незначному розмірі – це взагалі не забезпечить інтереси кредиторів, а збільшення цього показника може призвести до створення бар'єрів у здійсненні господарської діяльності.

Окрім цього, не завжди встановлений розмір статутного капіталу є реальним, і мова йде не про порушення законодавства, а про випадки, що ним передбачені. Так, відповідно до ст. 14 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» кожен учасник товариства повинен повністю внести свій вклад протягом шести місяців з дати державної реєстрації товариства, якщо інше не передбачено статутом, тобто статутом може бути передбачений і більший строк для внесення. Відповідні положення можуть бути внесені до статуту, змінені або виключені з нього одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства (ст. 12 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»).

Разом з цим, позитивним кроком для реального забезпечення номінально визначеного статутного капіталу товариства стало закріплення механізму збільшення статутного капіталу. Так, учасники товариства можуть збільшити статутний капітал товариства за рішенням загальних зборів учасників (ч.1 ст. 18 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»), проте, на даному етапі відбувається планування збільшення розміру статутного капіталу товариства, що у свою чергу не тягне за собою державну реєстрацію змін до відомостей про юридичну особу, що містяться в Єдиному державному реєстрі [179]. Отже, учасники товариства позбавлені можливості суто

рішенням загальних зборів збільшити статутний капітал товариства без його реального наповнення. При цьому вони не позбавлені можливості, наприклад, перевести на рахунок товариства грошові кошти у розмірі, на який заплановано збільшити статутний капітал, провести державну реєстрацію зміни відомостей до Єдиного державного реєстру, після чого перевести грошові кошти на інший рахунок. Тому питання реального забезпечення статутного капіталу потребує подальшого опрацювання.

2.3. Забезпечення дотримання вимог до змісту організаційно-правової форми господарювання

Для утвердження правопорядку у сфері господарювання поряд із закріпленням нормативних приписів в господарському законодавстві необхідно забезпечити належне дотримання вимог, зазначених в цих приписах, реальними учасниками господарських відносин. Так, в законодавстві закріплено положення до змісту організаційно-правової форми господарювання, які мають бути дотримані при здійсненні господарської діяльності. Тому важливим є дослідження теоретичних і практичних питань щодо забезпечення дотримання вимог до змісту організаційно-правових форм господарювання, адже низький рівень забезпечення цих вимог нівелює значення конструкції організаційно-правової форми господарювання, призводить до дисбалансу та порушення інтересів учасників господарських відносин.

Кожна організаційно-правова форма господарювання характеризується своїм власним змістом, що має бути встановлено в кожних правовідносинах за участю певного суб'єкта. Ілюстрацією цього є зокрема, Постанова ВГСУ від 14 вересня 2017 року у справі №906/70/17, в якій зазначено, що судами встановлено, що КП «Теплозабезпечення» за організаційно-правовою формою є унітарним комунальним

підприємством Коростенської міської ради, а відтак метою його діяльності є задоволення нагальних потреб жителів територіальної громади міста Коростеня, а не отримання прибутку [180].

Також у разі наявності відповідного змісту презюмується висновок щодо можливої організаційно-правової форми господарювання. Зокрема, у п. 3.6 Рішення КСУ від 20 червня 2007 року N 5-рп/2007 у справі 1-14/2007 (справа щодо кредиторів підприємств комунальної форми власності) зазначається, що якщо головною метою суб'єкта господарювання в комунальному секторі економіки є виробництво продуктів чи послуг для задоволення нагальних потреб жителів відповідної територіальної громади, наприклад, з водопостачання, опалення, вивезення сміття та відходів тощо, то його організаційно-правовою формою має виступати комунальне унітарне підприємство; у випадках, коли основною метою діяльності суб'єкта господарювання у комунальному секторі економіки зазначено отримання прибутку, його організаційно-правовою формою має стати господарське товариство з відповідною часткою комунальної власності у статутному фонді [181].

При недотриманні вимог до змісту змінюється саме правове явище, адже, наприклад, якщо в виробничому кооперативі учасники не будуть брати особисту трудову участь, ця модель здійснення господарської діяльності вже не буде відповідати ознакам виробничого кооперативу, хоча обов'язок здійснити реорганізацію у такому разі в законодавстві не передбачено. Для порівняння слід зазначити, що у договірному праві при укладанні договору, за яким передбачено, що одна сторона передає іншій стороні майно у користування за плату на певний строк (ст. 759 ЦК України – договір найму), але цей договір названо по-іншому, наприклад, договором позички, він все одно буде тлумачитись як договір найму, та до нього будуть застосовуватись положення про договір найму. З організаційно-правовою формою господарювання все складніше: при

недотриманні вимог до змісту організаційно-правової форми господарювання не вбачається можливим застосування законодавства про іншу форму, доки не відбудеться зміна форми.

З практичної точки зору це означає, що контрагенти, партнери, які вступають у правовідносини із суб'єктом, який здійснює господарювання у певній організаційно-правовій формі, виходять з уявлення про конкретний зміст такої форми. При цьому мова не йде про абсолютно всі елементи змісту організаційно-правової форми господарювання. Цілком очевидно, що в товаристві з додатковою відповідальністю учасники солідарно несуть субсидіарну відповідальність за його зобов'язаннями у розмірі, який встановлюється статутом (ст. 56 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»), і на зміну цього правила в них немає іншого механізму, ніж перетворення у товариство з обмеженою відповідальністю (вони можуть, наприклад, не виконувати відповідне рішення суду про стягнення заборгованості однак, це питання вже перебуває в іншій площині). Проте, наприклад, учасники такого суб'єкта господарювання, як громадське об'єднання можуть розподілити прибуток від підприємницької діяльності об'єднання, навіть якщо такий прибуток не підлягає розподілу згідно чинного законодавства та інше. Такі дії є порушенням чинного законодавства, проте їх вчинити можливість є [182, с. 126].

Питання наслідків недотримання вимог до організаційно-правової форми господарювання ускладнює ще те, що внаслідок існування прогалін та неузгодженостей в законодавстві в окремих випадках не завжди можна чітко визначити сутність певних елементів змісту організаційно-правової форми господарювання, щоб стверджувати, що такі вимоги дотримані чи ні. Непоодинокими також є випадки існування в законодавстві виключень із загального правила щодо змісту для окремих форм. Наприклад, майнові елементи змісту фондової біржі

характеризується тим, що прибуток спрямовується на її розвиток та не підлягає розподілу між її засновниками (учасниками) (абз. 2 ч. 1 ст. 21 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок»). Разом з тим біржа утворюється та діє в організаційно-правовій формі акціонерного товариства або товариства з обмеженою відповідальністю (ст. абз. 1 ч.1 ст. 21 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок»), а в цих товариствах прибуток підлягає розподілу між учасниками (посилання) шляхом виплати учасникам (акціонерам) дивідендів.

«Українська біржа» (ідентифікаційний код 36184092), наприклад, створена у формі акціонерного товариства [50], при цьому всупереч змісту форми “акціонерне товариство” і відповідно до вимог Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» в п. 7.2 Статуту акціонерного товариства «Українська біржа» зазначено, що за рахунок чистого прибутку, що залишається в розпорядженні Біржі здійснюється розвиток Біржі, створюється та поповнюється резервний капітал, накопичується нерозподілений прибуток (покриваються збитки); в п. 7.3. Статуту вказано, що прибуток, що залишається в розпорядженні Біржі, не підлягає розподілу між її акціонерами шляхом виплати дивідендів [183].

Отже, для забезпечення дотримання вимог до змісту організаційно-правових форм важливим є, перш за все, удосконалення законодавчих конструкцій таких організаційно-правових форм.

На думку А.В. Зеліско, результатом прагнення максимально спростити правове регулювання підприємницької діяльності є конструкція модельного статуту [184, с. 251]. Легальне визначення модельного статуту містилось у вже нечинній редакції Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань», зокрема, під модельним статутом розумівся типовий установчий документ, затверджений Кабінетом Міністрів України, який використовується для створення та провадження діяльності

юридичних осіб відповідних організаційно-правових форм, містить встановлені законом правила, що регулюють правовий статус, права, обов'язки та відносини, які пов'язані із створенням, управлінням та провадженням господарської діяльності відповідних юридичних осіб.

У ч. 4 ст. 56 ГК України передбачено, що суб'єкт господарювання може створюватися та діяти на підставі модельного статуту, затвердженого Кабінетом Міністрів України, що після його прийняття учасниками стає установчим документом. О.А. Черненко зауважує, що враховуючи норми ГК та ЦК України, модельні статuti можуть бути використані лише тими юридичними особами, що діють на підставі статуту – тобто їх не можуть використовувати повні та командитні товариства [185, с. 155]. Підтримуючи ідею запровадження модельних статутів, О.Р. Кібенко вказує на необхідність скасування законодавчої вимоги про обов'язкове затвердження засновниками індивідуального статуту як установчого документа господарського товариства (можливою повинна бути державна реєстрація з модельним статутом, затвердженим уповноваженим державним органом, або ухвалення статуту в усіченій формі: він міститиме лише ті норми, які відхиляються від норм модельного статуту) [186, с. 7].

На думку О.С. Янкової та Н.В. Щербакової, сама ідея здійснення діяльності на підставі нормативно-правового акту, а не індивідуального статуту для цілого ряду підприємницьких організацій навряд чи повинна викликати будь-які побоювання, оскільки НБУ діє замість наявного раніше статуту на підставі спеціального закону, також така практика відома іншим правопорядкам (Великобританії, Республіки Казахстан). Крім того, як зазначають науковці, концепція модельного статуту дозволила б вирішити цілий ряд проблем на практиці: спрощення створення підприємницьких організацій за рахунок скасування такого етапу створення як розробка і прийняття статуту, стабільність положень

для учасників і третіх осіб, виключення витрат часу і коштів на підготовку, прийняття, оформлення статуту, його зміну і доповнення; визнання статуту недійсним повністю або в частині; необхідність опрацювання контрагентами статуту при укладанні угод, в тому числі кредитними організаціями при вирішенні питань про надання кредитів, прискорення обороту, його стабільності, стійкості, поліпшення інвестиційного клімату через зменшення кількості корпоративних спорів про визнання недійсними статутів, рейдерських захоплень підприємницьких організацій недобросовісними учасниками корпоративних конфліктів [14, с. 45].

Окрім зазначеного, слід додати, що запровадження модельного статуту буде додавати прозорості у правовідносинах між суб'єктами господарювання, унеможливить підробку установчих документів та ін., а в контексті дотримання вимог змісту організаційно-правової форми господарювання буде чітко закріплювати її елементи. Наразі, наприклад, обов'язковими відомостями статуту товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю є не всі елементи змісту організаційно-правової форми господарювання, а лише повне та скорочене (за наявності) найменування товариства; органи управління товариством, їх компетенція, порядок прийняття ними рішень; порядок вступу до товариства та виходу з нього (ч. 5 ст. 11 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»).

Окрім цього, можуть існувати випадки, коли деякі елементи змісту організаційно-правової форми господарювання не узгоджені між собою. Так, І.М. Кучеренко, на прикладі споживчих товариств, зазначає, що для збереження статусу непідприємницького товариства члени споживчих товариств не повинні мати на меті отримання прибутку від діяльності товариства, що й має бути закріплено законодавчо. Науковець пропонує зобов'язати споживчі товариства, які існують на сьогодні та мають на меті

здійснювати підприємницьку діяльність та розподіляти свої прибутки між членами товариства, здійснювати перетворення у виробничі кооперативи чи господарські товариства [85, с. 58].

Разом з цим, може скластись ситуація, коли може бути наявна унікальна комбінація майнових та організаційних елементів, а відповідна організаційно-правова форма не закріплена в законодавстві. Так, Л.Ю. Снісаренко зазначає, що в законодавстві була відсутня організаційно-правова форма «садівничі товариства», тому у 2007-2009 рр. відбувалась їх перереєстрація в обслуговуючі кооперативи, що призвело до численних зловживань, зокрема, заволодіння керівництвом новостворених обслуговуючих кооперативів власністю садівничих товариств. Така практика, як вказує науковець, була припинена розпорядженням КМУ від 30.09.2009 р. № 1180-р. На думку вченого прогалина у законодавчому регулюванні правового статусу садівничих товариств досі призводить до того, що вони вимушено підводяться під організаційно-правову форму громадської організації, що веде до порушення прав їх членів [187]. У випадку наявності унікальної комбінації майнових та організаційних елементів змісту необхідно законодавчо закріплювати нову організаційно-правову форму господарювання.

Важливим у контексті даного дослідження є питання правових наслідків недотримання вимог, встановлених до змісту конкретної організаційно-правової форми господарювання. Словосполучення «невідповідність вимогам організаційно-правових форм господарювання» міститься в податковому законодавстві України. Так, в п. 5 ст. 298.2.3 ПК України зазначено, що платники єдиного податку зобов'язані перейти на сплату інших податків і зборів, визначених цим Кодексом, у таких випадках та в строки, зокрема, у разі здійснення видів діяльності, які не дають права застосовувати спрощену систему

оподаткування, або *невідповідності вимогам організаційно-правових форм господарювання* (вид. - автором) - з першого числа місяця, наступного за податковим (звітним) періодом, у якому здійснювалися такі види діяльності або відбулася зміна організаційно-правової форми. Однак, ця норма регулює лише питання невідповідності організаційно-правової форми господарювання тим формам, які можуть застосовувати спрощену систему оподаткування (ст. 291.4 ПК України). Але зазначена норма є єдиним прикладом безпосереднього встановлення в чинному законодавстві правових наслідків невідповідності діяльності вимогам організаційно-правових форм. Беручи за основу таку законодавчу практику доцільно передбачити на рівні господарського законодавства спеціальні норми про різні наслідки недотримання вимог до організаційно-правових форм.

Відповідно до редакції Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» станом на 28 грудня 2015 року визначались підстави примусової ліквідації юридичної особи, не пов'язаної із банкрутством. Так, у ч. 2 ст. 38 вказаного Закону були зазначені підстави для постановлення судового рішення щодо припинення юридичної особи, зокрема, нескликання акціонерним товариством загальних зборів акціонерів протягом двох років поспіль (як було обґрунтовано в попередньому розділі, порядок управління суб'єктом, система органів управління, їх компетенція тощо, належить до організаційного елементу змісту організаційно-правової форми господарювання). Наразі ця норма виключена із цього закону, Закон України «Про акціонерні товариства» аналогічної норми не містить. Окрім цього, у ч.2 ст. 38 вказаного Закону було встановлено, що підставою ліквідації є також провадження юридичною особою діяльності, що суперечить установчим документам, або такої, що заборонена законом. Побічно ця норма також могла би стосуватись змісту

організаційно-правової форми господарювання, проте, і її було виключено.

Тому слід підтримати висновок Л.М. Дорошенко про те, що перелік підстав примусової ліквідації юридичної особи, який закріплений у цій нормі, не був ідеальним, проте був найбільш систематизованим, повним і доопрацьованим за всю історію вітчизняного права [188, с. 64].

Одним із правових наслідків недотримання вимог до змісту організаційно-правової форми господарювання є застосування відповідальності. У ч. 1 ст. 238 ГК України зазначено, що за порушення встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності до суб'єктів господарювання можуть бути застосовані уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування адміністративно-господарські санкції, тобто заходи організаційно-правового або майнового характеру, спрямовані на припинення правопорушення суб'єкта господарювання та ліквідацію його наслідків.

ГК України передбачає, що перелік порушень, за які з суб'єкта господарювання стягується адміністративно-господарський штраф, розмір і порядок його стягнення визначаються законами, що регулюють податкові та інші відносини, в яких допущено правопорушення (ч.2 ст. 241 ГК України); підстави і порядок обмеження та зупинення діяльності суб'єктів господарювання, а також повноваження уповноважених органів приймати відповідні рішення встановлюються законом (ч.3 ст. 246 ГК України); застосування адміністративно-господарської санкції у вигляді ліквідації за рішенням суду (ч. 1 ст. 247 ГК України). В ЦК України також передбачено, що юридична особа ліквідується, зокрема, за рішенням суду про ліквідацію юридичної особи в інших випадках, встановлених законом, - за позовом відповідного органу державної влади (п. 3 ч.1 ст. 110).

Як слушно зазначає Л.М. Дорошенко, ГК України та ЦК України не передбачають конкретних підстав припинення юридичних осіб (окрім однієї підстави ліквідації за рішенням суду, яка закріплена в п. 1 ч. 1 ст. 110, а саме через допущені під час створення юридичної особи порушення, які не можна усунути). У спеціальному законодавстві (крім акціонерного), яке встановлює повноваження різних державних органів, також не зазначаються повноваження зі звернення до суду щодо припинення юридичної особи та конкретна підстава такого звернення [188, с. 65].

В ПК України передбачено, що контролюючі органи в установленому законом порядку мають право звертатися до суду з позовом про винесення судового рішення щодо: припинення юридичних осіб або підприємницької діяльності фізичних осіб-підприємців; відміни державної реєстрації припинення юридичних осіб або підприємницької діяльності фізичних осіб – підприємців; скасування державної реєстрації змін до установчих документів (п. 67.2. ст. 67 ПК України), але в цьому нормативно-правовому акті не визначені підстави такого звернення до суду. О. Макаревич з цього приводу вказує, що однією з проблем правового застосування є відсутність чітко визначених спеціальним законом підстав звернення до суду, що спричиняє неоднозначну судову практику [189, с. 111].

До внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», як було зазначено вище, такі підстави були передбачені ст. 38 цього Закону. Після їх виключення фактично жоден нормативно-правовий акт їх не містить. З огляду на те, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (ч. 2 ст. 19 Конституції України), виникає питання правомірності звернення,

зокрема, контролюючих органів, до суду з позовом про припинення юридичних осіб або підприємницької діяльності фізичних осіб-підприємців. Разом із цим в судовій практиці за 2019 рік, незважаючи на виключення ст. 38 із Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», є посилення на право органу доходів і зборів звертатись до суду з позовами про припинення юридичної особи, зокрема, у випадку відсутності юридичної особи за її місцезнаходженням. Так, Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у справі № 802/69/17-а від 12 квітня 2019 року зазначив, що у разі внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців запису про відсутність юридичної особи відповідача за місцезнаходженням, це може бути не мотивом для скасування державної реєстрації змін до установчих документів щодо зміни місцезнаходження, на чому наполягає позивач, а підставою для припинення цієї юридичної особи, оскільки саме припинення юридичної особи ТОВ «Торговий дім «Плодоовочторг» є належним засобом податкового контролю [190].

Таким чином, аналіз національного законодавства в контексті правового забезпечення дотримання вимог до змісту організаційно-правової форми господарювання свідчить, що зазначена проблематика характеризується існуванням прогалин та колізій в законодавстві щодо чіткого визначення елементів змісту організаційно-правової форми господарювання; неузгодженістю елементів змісту конкретних організаційно-правових форм господарювання, невиправданим змішуванням змісту різних організаційно-правових форм господарювання; відсутністю правових засобів забезпечення дотримання вимог до змісту організаційно-правової форми господарювання [191, с. 130].

Досвід інших країн свідчить, що зарубіжне законодавство передбачає конкретні підстави ліквідації юридичної особи або окремих організаційно-правових форм господарювання за рішенням суду. Так, в Республіці Білорусь юридичну особу може бути ліквідовано за рішенням суду в разі:

- неприйняття рішення про ліквідацію у зв'язку із закінченням терміну, на який створено цю юридичну особу; досягненням мети, заради якої вона створена; порушенням комерційною організацією порядку формування статутного фонду, встановленого законодавством; визнанням судом державної реєстрації юридичної особи недійсною;

- здійснення діяльності без спеціального дозволу (ліцензії), або забороненої законодавчими актами, або з іншими неодноразовими або грубими порушеннями законодавчих актів;

- економічної неспроможності (банкрутства) юридичної особи;

- зменшення вартості чистих активів комерційних організацій, для яких законодавством встановлено мінімальні розміри статутних фондів, за результатами другого і кожного наступного фінансового року нижче мінімального розміру статутного фонду, визначеного законодавством;

- порушення встановлених законодавством порядку і термінів ліквідації;

- в інших випадках, передбачених цим Кодексом та іншими законодавчими актами (ч.2 ст. 57 Цивільного кодексу Республіки Білорусь).

В Республіці Казахстан за рішенням суду юридична особа може бути ліквідована у випадках: банкрутства; визнання недійсною реєстрації юридичної особи у зв'язку з допущеними під час її створення порушеннями законодавства, які носять непереборний характер; відсутність юридичної особи за місцем знаходження або за фактичною адресою, а також засновників (учасників) та посадових осіб, без яких

юридична особа не може функціонувати протягом одного року; здійснення діяльності з грубим порушенням законодавства: систематичного здійснення діяльності, що суперечить статутним цілям юридичної особи; здійснення діяльності без належної ліцензії або діяльності, забороненої законодавчими актами; передбачених іншими законодавчими актами (ч. 2 ст. 49 Цивільного кодексу Республіки Казахстан).

Отже, зарубіжне законодавство серед підстав ліквідації юридичних передбачає і підстави, пов'язані з недотриманням вимог до змісту організаційно-правової форми господарювання, зокрема, «систематичним здійсненням діяльності, що суперечить статутним цілям юридичної особи» можна вважати розподілення прибутку учасниками суб'єкта некомерційного господарювання та ін.

Національне законодавство містить окремі положення стосовно правових наслідків недотримання змісту деяких організаційно-правових форм господарювання. Так, в ч. 1 ст. 139 ЦК України передбачено, що при вибутті усіх вкладників командитне товариство ліквідується; повні учасники мають право у разі вибуття всіх вкладників перетворити командитне товариство у повне товариство. У науково-практичному коментарі таку спеціальну підставу ліквідації командитного товариства пов'язують саме із тим, що при вибутті вкладників суб'єктний склад товариства припиняє відповідати його формі [192]. К.І. Апанасенко, коментуючи цю норму, зазначає, що за формулюванням цитованих правових норм не визначено, що ліквідація господарських товариств у цих випадках відбувається за рішенням суду; по суті, мають місце підстави т.з. вимушеної ліквідації господарських організацій, коли в силу вимог закону останні повинні самоліквідуватись. Науковець допускає, що в разі неприйняття такого рішення у зацікавлених суб'єктів є правові можливості порушити в суді питання про примусову ліквідацію

товариства, склад учасників якого не відповідає вимогам закону [193, с. 175].

З огляду на таке фрагментарне правове регулювання, існує необхідність в законодавчому закріпленні більш чітких і системних положень щодо забезпечення дотримання вимог до змісту організаційно-правової форми господарювання шляхом встановлення правових наслідків недотримання цих вимог, в т.ч. підстав і порядку примусової ліквідації суб'єкта господарювання.

У зазначеному контексті слід погодитись із О.М. Скоропис щодо надання лише суду права приймати рішення про примусову ліквідацію юридичної особи, адже це дає можливість останній захищати свої інтереси, керуючись основними принципами судочинства, передбаченими ст. 129 Конституції України і актами процесуального законодавства. Як зазначає науковець відмова від адміністративної примусової ліквідації юридичних осіб на підставі рішень органів державної влади чи місцевого самоврядування є позитивною тенденцією розвитку законодавства України, яке регулює ліквідацію юридичних осіб приватного права [194, с. 15].

При цьому зазначеними органами має здійснюватись ініціювання примусової ліквідації. На думку П.О. Повар, при регламентації повноважень державних органів на звернення до суду з вимогою про ліквідацію підприємства слід виходити з наступного: зазначені повноваження державного органу повинні передбачатися законом з одночасним закріпленням у ньому підстав, за наявності яких державний орган вправі пред'являти таку вимогу; зазначені повноваження державного органу повинні відповідати його завданням і функціям; передумовою ефективної реалізації державним органом зазначених повноважень є наділення його достатніми повноваженнями щодо

контролю за дотриманням законності у відповідних сферах господарювання [195, с. 8].

У науковій літературі висловлена точка зору, що примусову ліквідацію юридичної особи слід застосовувати лише у разі неусунення нею відповідних правопорушень у строк, встановлений для цього законодавством [194, с. 15]. Розділяючи таку точку зору, слід додати, що як для командитних товариств законодавець передбачив можливість їх реорганізації шляхом перетворення на іншу організаційно-правову форму господарювання, так і для інших суб'єктів господарювання, з огляду на взаємозв'язок та взаємозалежність організаційно-правової форми господарювання та її змісту, доцільним є встановлення аналогічної норми, адже при недотриманні вимог до змісту за своєю сутністю змінюється і форма, яку у цих випадках слід змінити на іншу.

На підставі викладеного доцільно встановити обов'язок суб'єкта господарювання у разі недотримання законодавчих вимог до змісту організаційно-правової форми господарювання усунути протягом шести місяців невідповідності між передбаченим законом змістом та фактичним станом або здійснити реорганізацію шляхом зміни організаційно-правової форми господарювання. Разом з цим при невиконанні суб'єктом господарювання своїх обов'язків у разі недотримання законодавчих вимог до змісту організаційно-правової форми господарювання у встановлений строк повинні наставати правові наслідки у вигляді ліквідації суб'єкта господарювання за рішенням суду на підставі звернення компетентного органу державної влади або заінтересованих осіб

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

1. Запропоновано положення щодо управління суб'єктом господарювання як організаційного елементу змісту організаційно-

правової форми господарювання з конкретизацією, що управління суб'єктом господарювання здійснюється на основі поєднання майнових інтересів засновників (учасників), правового режиму майна суб'єкта господарювання і участі в управлінні трудового колективу у випадках, передбачених законодавством. Пропонується доповнити ГК України ст. 56-1 «Управління суб'єктом господарювання» із зазначенням вказаного положення.

2. Уточнено зміст організаційно-правової форми некомерційного господарювання шляхом закріплення за суб'єктами такого господарювання права на отримання прибутку без його розподілу між засновниками (учасниками) замість права на здійснення підприємницької діяльності. Пропонується закріпити зазначене положення в ч. 5 ст. 53 ГК України [140, с. 90].

3. Обґрунтовано положення щодо удосконалення правового режиму майна як майнового елементу змісту організаційно-правової форми господарювання, а саме: для передання майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, як внеску до статутного капіталу господарської організації, згода другого з подружжя має бути подана письмово; з моменту передання цього майна на нього не поширюється режим спільної сумісної власності подружжя. [196, с. 191].

4. Уточнено, що при поділі майна повинна враховуватись вартість частки у статутному капіталі господарської організації, яка сформована за рахунок спільної сумісної власності подружжя.

5. Аргументовано положення про поширення на учасників (членів) суб'єкта господарювання правил щодо відповідальності засновників суб'єкта господарювання за зобов'язаннями суб'єкта господарювання.

6. Запропоновано встановити обов'язок суб'єкта господарювання у разі недотримання законодавчих вимог до змісту

організаційно-правової форми господарювання усунути протягом шести місяців невідповідності між передбаченим законом змістом та фактичним станом або здійснити реорганізацію шляхом зміни організаційно-правової форми господарювання.

7. Запропоновано правові наслідки невиконання суб'єктом господарювання своїх обов'язків у разі недотримання законодавчих вимог до змісту організаційно-правової форми господарювання у встановлений строк у вигляді ліквідації суб'єкта господарювання за рішенням суду на підставі звернення компетентного органу державної влади або заінтересованих осіб.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження організаційно-правової форми господарювання вирішено наукове завдання, яке полягає в обґрунтуванні положень та напрямів щодо удосконалення господарсько-правового регулювання організаційно-правової форми господарювання, формулювання нових наукових пропозицій до законодавства для більш ефективного здійснення господарської діяльності.

Основні висновки виражені в таких положеннях:

1. Обґрунтовано, що організаційно-правова форма господарювання це правова модель здійснення господарської діяльності, зміст якої складають взаємопов'язані організаційні та майнові елементи.

Визначено зміст організаційно-правової форми господарювання з виокремленням організаційних і майнових елементів:

1) організаційні елементи: мета господарської діяльності (одержання прибутку, досягнення економічних і соціальних результатів без одержання прибутку); порядок управління суб'єктом господарювання (система органів управління, їх компетенція та ін.); характер участі учасників в діяльності суб'єкта господарювання (трудова участь, підприємницька участь, інвестиційна участь);

2) майнові елементи: правовий режим майна суб'єкта господарювання; характер зв'язку між засновником (учасником)/засновниками (учасниками) і суб'єктом господарювання щодо майна суб'єкта господарювання; характер зв'язку між учасниками щодо майна суб'єкта господарювання; обсяг відповідальності суб'єкта господарювання за своїми зобов'язаннями та відповідальності (ризиків) учасників суб'єкта господарювання за його зобов'язаннями.

2. Уточнено види організаційно-правової форми господарювання шляхом виокремлення: організаційно-правових форм

підприємництва і організаційно-правових форм некомерційного господарювання.

3. Уточнено межу обрання організаційно-правової форми господарювання, яка має враховувати вільне волевиявлення учасника господарських відносин щодо вибору організаційно-правової форми господарювання та публічні інтереси у сфері господарювання, що впливає на обмеження такого вибору організаційно-правовими формами, визначеними законом. Для реалізації наведеного підходу пропонується уточнити частину 1 ст. 135 ГК України, а саме: змінити формулювання «в організаційно-правових формах господарювання, не заборонених законом» на «в інших організаційно-правових формах господарювання, передбачених законом».

Обґрунтовано визначення права на вибір організаційно-правової форми господарювання як можливість обирати правову модель здійснення господарської діяльності серед передбачених законом організаційно-правових форм з урахуванням нормативно визначених організаційних та майнових елементів та інших факторів.

Конкретизовано характер залежності умов організації та здійснення господарської діяльності від обраної організаційно-правової форми господарювання: 1) здійснення будь-якого або виключного виду господарської діяльності (банківська діяльність – акціонерне товариство, кооперативний банк; страхова діяльність – акціонерне, повне, командитне товариство, товариство з додатковою відповідальністю), 2) наявність або відсутність обмеження щодо кола засновників/учасників суб'єкта господарювання (кредитна спілка, об'єднання громадян, релігійні та благодійні організації).

4. Запропоновано напрями удосконалення законодавства, яке регулює питання, пов'язані із організаційно-правовою формою господарювання: усунення термінологічних та змістовних

невідповідностей стосовно поняття і видів організаційно-правової форми господарювання, узгоджене та системне закріплення видів організаційно-правової форми господарювання, правил вибору організаційно-правової форми господарювання, забезпечення дотримання вимог до змісту організаційно-правової форми господарювання.

Обґрунтовано, що поняття, види, зміст, межа вибору організаційно-правової форми господарювання належать виключно до предмету господарсько-правового регулювання.

5. Запропоновано положення щодо управління суб'єктом господарювання як організаційного елементу змісту організаційно-правової форми господарювання з конкретизацією, що управління суб'єктом господарювання здійснюється на основі поєднання майнових інтересів засновників (учасників), правового режиму майна суб'єкта господарювання і участі в управлінні трудового колективу у випадках, передбачених законодавством. Пропонується доповнити ГК України ст. 56-1 «Управління суб'єктом господарювання» із зазначенням вказаного положення.

Уточнено зміст організаційно-правової форми некомерційного господарювання шляхом закріплення за суб'єктами такого господарювання права на отримання прибутку без його розподілу між засновниками (учасниками) замість права на здійснення підприємницької діяльності. Пропонується закріпити зазначене положення в ч. 5 ст. 53 ГК України.

6. Обґрунтовано положення щодо удосконалення правового режиму майна як майнового елементу змісту організаційно-правової форми господарювання, а саме: для передання майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, як внеску до статутного капіталу господарської організації, згода другого з подружжя має бути подана

письмово; з моменту передання цього майна на нього не поширюється режим спільної сумісної власності подружжя.

Уточнено, що при поділі майна має враховуватись вартість частки у статутному капіталі господарської організації, яка сформована за рахунок спільної сумісної власності подружжя.

Аргументовано положення про поширення на учасників (членів) суб'єкта господарювання правил щодо відповідальності засновників суб'єкта господарювання за зобов'язаннями суб'єкта господарювання.

7. Запропоновано встановити обов'язок суб'єкта господарювання у разі недотримання законодавчих вимог до змісту організаційно-правової форми господарювання усунути протягом шести місяців невідповідності між передбаченим законом змістом та фактичним станом або здійснити реорганізацію шляхом зміни організаційно-правової форми господарювання.

Запропоновано правові наслідки невиконання суб'єктом господарювання своїх обов'язків у разі недотримання законодавчих вимог до змісту організаційно-правової форми господарювання у встановлений строк у вигляді ліквідації суб'єкта господарювання за рішенням суду на підставі звернення компетентного органу державної влади або заінтересованих осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський кодекс: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №18. Ст. 144.
2. Цивільний кодекс: Закон України від 16.01.2003 р. №№ 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №40. Ст. 356.
3. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. №5. Ст. 30.
4. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. №1. Ст. 1.
5. Хозяйственное право: Учебник / В.К. Макутов, Г.Л. Знаменский, К.С. Хахулин и др.; Под ред. Макутова В.К. К.: Юринком Интер. 2002. 897 с.
6. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 38. Ст.385.
7. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст.170.
8. Державний класифікатор ДК 002-94 «Класифікація організаційно-правових форм господарювання», затверджений Наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання і споживчої політики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/klasf/nac_kls/op_dk002_2016.htm.
9. Аветисян М.Р. Співвідношення поняття «організаційно-правова форма господарювання» та суміжних понять. *Теоретичні та прикладні аспекти розвитку науки (частина I): матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції м.Київ. 6-7 грудня 2017 року*. Київ: МЦНД. 2017. С. 7-9.

10. Про фермерське господарство: Закон України від 19.06.2003 № 973-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. N 45. т.363.
11. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 № 1576-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. N 49. Ст.682 (*положення щодо товариств з додатковою відповідальністю втратили чинність*).
12. Севрюкова І. Про правовий статус спільних підприємств. *Право України*. 1993. №3. С. 7– 9.
13. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. К.: Юрінком Інтер, 2006. 688 с. URL: http://www.ebk.net.ua/Book/law/zaychuk_tdp/part3/1601.htm.
14. Янкова О.С., Щербакова Н.В. Актуальные проблемы гражданского права: Учебное пособие. Донецк: ДонНУ. 2013. 370 с.
15. Кибенко Е.Р. Корпоративное право: Учебное пособие. Харьков: Эспада. 1999. 480 с.
16. Кучеренко І.М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права. К.: ІДіП, ДП “Юридичне видавництво “Аста”. 2004. 328 с.
17. Жилинский С.Е. Предпринимательское право (правовая основа предпринимательской деятельности). М.: НОРМА. 2007. 944 с.
18. Кравчук В. М. Сутнісні ознаки юридичної особи. *Підприємництво, господарство і право*. 1999. № 7. С. 30–33.
19. Кочергіна К.О. Зміст організаційно-правових форм підприємницьких товариств: інтереси, функції, правові засоби: автореф. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. м. Харків. 2005. 23 с.
20. Мельникова І.В. Сучасний підхід по підвищення ефективності функціонування підприємницьких структур. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/10515>.

21. Щерба С.П., Заглада О.А. Філософія: підручник. К.: Кондор. 2011. 548 с. URL: <http://pidruchniki.com/18480901/filosofiya/filosofiya>.
22. Ланде Д.В., Фурашев В.М., Юдкова К.В. Основи інформаційного та соціально-правового моделювання. К.: НТУУ, 2014. 220 с.
23. Черданцев А. Ф. Юридичні конструкції, їх роль в науці та практиці. *Правознавство*. 1972. № 3. С. 12 – 19.
24. Халдеев А.В. О правовой модели жилого помещения в Жилищном кодексе РФ. *Журн. рос. права*. 2006. № 8. С. 104 – 116.
25. Безруков А. Правовая модель как инструмент юридической науки и практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Владимир. 2008. 28 с.
26. Мартемьянов В.С. Хозяйственное право: курс лекций. Т. 1. 1994. 312 с.
27. Саніахметова Н.О. Підприємницьке право: Суб'єкти підприємництва. Кредитування. Оренда. Лізинг. Зовнішньоекономічна діяльність. Антимонопольне законодавство. Захист від недобросовісної конкуренції. Реклама: навч. посіб. Київ : А.С.К. 2001. 704 с.
28. Козлова Н.В. Понятие и сущность юридического лица. Очерк истории и теории: Учебное пособие. М.: «Статут». 2003. 318 с.
29. Зозуляк О.І. Непідприємницькі юридичні особи як суб'єкти цивільного права: теоретичний та практичний аспекти: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Київ, 2017. 36 с.
30. Логика: учебник для юридических вузов / под ред. проф. В. И. Кириллова. Изд. 6-е, перераб. и доп. М.: ТК Велби, Изд-во Проспект. 2008. 240 с.
31. Про кооперацію: Закон України від 10 липня 2003 р. № 1087-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 5. Ст. 35.

32. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06 лютого 2018 р. № 2275-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2018. № 142.

33. Гражданское право. Общая часть: учебник для студентов вузов; отв. ред. Е.А. Суханов. - 3 изд., перераб и доп. М.: Волтерс Клувер. 2006. 720 с.

34. Вінник О. М. Господарське право: Навчальний посібник. 2-ге вид., змін, та доп. К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність». 2008. 766 с.

35. Гражданское право Украины: Учебник для вузов системы МВД Украины; под ред. проф. А.А. Пушкина, доц. В.М. Самойленко. Х.: Ун-т внутр. дел; «Основа». 1996. 235 с.

36. Аветисян М.Р. Зміст організаційно-правової форми господарювання. *Часопис Київського університету права*. 2018. №3. С. 183-188.

37. Щербина В.С. Суб'єкти господарського права: монографія. Київ: Юрінком Інтер. 2008. 264 с.

38. Спасибо-Фатєєва І.В., Спасибо В.В. Проблематика організаційно-правових форм юридичних осіб (на прикладі спільних підприємств). *Університетські наукові записки*. 2006. №1 (17). с. 71-78.

39. Коваль І.Ф., Щербакова Н.В. Щодо застосування поняття «організаційно-правова форма» в Господарському кодексі України. *Форум права*. 2015. №3. С. 107-112.

40. Снісаренко Л.Ю. Організаційно-правова форма юридичної особи: теоретичне поняття та проблеми практичного застосування. *Будуємо нову Україну (Збірник конференції 26-27 листопада 2014 р)*. Київ. Видавничий дім «Києво-Могилянська академія». 2015. С. 371-379.

41. Резнікова В.В. Правові форми здійснення спільної господарської діяльності в Україні. *Університетські наукові записки*. 2005. №4(16). С. 168-175.

42. Смітюх А.В. Корпоративні права та корпоративні паї (частки): теоретико-правові засади. автореф. дис. ... д-ра юрид наук. 12.00.04 господарське право; господарсько-процесуальне право. Київ. 2019. 37 с.

43. Про страхування: Закон України від 7 березня 1996 р. № 85/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 18. Ст. 78.

44. Аветисян М.Р. Щодо видів організаційно-правової форми господарювання. *Юридична наука і освіта у сучасних умовах: стан і перспектива розвитку: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 35-річчю юридичного факультету Донецького національного університету Василя Стуса (18 травня 2018 р.)*. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД». 2018. С. 81-84.

45. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікована Законом України від 16.09.2014 № 1678-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 40. ст.2021.

46. Похиленко І.С. Організаційно-правові форми суб'єктів малого підприємництва: автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.04. господарське право; господарсько-процесуальне право. Київ. 2009. 18 с.

47. Про підприємництво: Закон України від 7 лютого 1991 р. № 698-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 14. Ст. 168. (*втратив чинність*).

48. Вінник О.М. Господарське право: підручник. URL: https://pidruchniki.com/19991130/pravo/gospodarske_pravo.

49. Корчак Н.М. та Вертузаєва І.М. Особливості правового становища приватних підприємств у світлі Господарського кодексу України. *Проблеми галузей правової науки*. 2008. №4 (9). с. 53-58.

50. Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань Міністерства юстиції України. Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України. URL: <https://usr.minjust.gov.ua>.

51. Переверзева Л.О. Види дочірніх підприємств. Форум права. 2012. №1. с. 746-750.

52. Ісаков М.Г. Правовий статус дочірніх підприємств за чинним законодавством України. *Вісник академії правових наук України*. 2005. №2(41). С. 225-233.

53. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19.03.1996 № 93/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 19. ст. 80.

54. Липницька Є.О. Правовий статус підприємств з іноземними інвестиціями: автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.04. господарське право; господарсько-процесуальне право. Вінниця. 2015. 20 с.

55. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 № 514-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2008 р. № 50, / № 50-51 / стор. 2432. стаття 384.

56. Захарченко А.М. Щодо визначення і застосування поняття «державне акціонерне товариство». *Публічне право*. №1(9). 2013. с. 302-309.

57. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. *Відомості Верховної Ради*. 2013. № 27. Ст.282.

58. Головань І.В. До питання про поняття адвокатської діяльності. *Адвокат*. № 1(136). 2012. С. 12-15.

59. Про суміщення адвокатської та підприємницької діяльності: роз'яснення Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури при Кабінеті Міністрів України від 21.03.2008 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0003369-08>.

60. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 17.07.1997 № 469/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 39. ст.261.

61. Стойко О.Я. Необхідність і перспективи відродження кооперативних банків в Україні. *Продуктивність агропромислового виробництва. економічні науки*. 2014. Вип. 25. С. 31-38.

62. Про холдингові компанії в Україні: Закон України від 15.03.2006 № 3528-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 34. ст. 291.

63. Ібрагімова Н.В. Правовий статус холдингів: автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.04. господарське право; господарсько-процесуальне право. Вінниця. 2015. 20 с.

64. Аветисян М.Р. Господарсько-правові аспекти обрання організаційно-правової форми господарювання. *Правничий часопис Донецького університету*. 2017. № 1-2. С. 110-116.

65. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. ст.545.

66. Податковий кодекс України: Закон України від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13, / № 13-14, № 15-16, № 17 . Стор. 556. Ст. 144.

67. Про політичні партії в Україні: Закон України від 05.04.2001 № 2365-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 23. ст.118.

68. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23.04.1991 № 987-XII. *Голос України*. 1991.

69. Про професійні спілки: Закон України від 15.09.1999 № 1045-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999 р. № 45. Ст. 397.

70. Про професійних творчих працівників та творчі спілки: Закон України від 07.10.1997 № 554/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997 р. № 52. Ст. 312.

71. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 № 5073-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 25. ст.252.

72. Про організації роботодавців: Закон України від 22.06.2012 № 5026-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 22. Ст.216.

73. Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку: Закон України від 29.11.2001 № 2866-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 10. Ст.78.

74. Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11.07.2001 № 2625-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. N 48. Ст. 254.

75. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*.1997. № 24. Ст.170.

76. Мілаш В. С. Господарське право: Курс лекцій: у 2 ч. Ч. 1.Х.: Право. 2008. 496 с.

77. Щодо поширення дії Закону України «Про громадські об'єднання» на профспілки. *Урядовий кур'єр*. №39 від 27.02.2013 р.

78. Про товарну біржу: Закон України від 10.12.1991 № 1956-XII. *Відомості Верховної Ради України*.1992. N 10. ст.139.

79. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006 р. № 31. стор. 1126, стаття 268.

80. Січко Л. Особливості організаційно-правової форми фондової біржі в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. №1. с. 108-110.

81. Кількість юридичних осіб за організаційно-правовими формами господарювання. *Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України*. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/edrpu/ukr/EDRPU_2019/ks_opfg/ks_opfg_0419.htm.

82. Господарське право: Навчальний посібник. Жук Л. А., Жук І. Л., Неживець О. М. К.:Кондор, 2003. 400 с. URL: http://adhdportal.com/book_797.html.

83. Про кредитні спілки: Закон України від 20.12.2001 № І2908-ІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 15. ст.101.

84. Про споживчу кооперацію: Закон України від 10.04.1992 № 2265-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. N 30. ст. 414.

85. Кучеренко І.М. Місце споживчих товариств у системі непідприємницьких кооперативів. *Університетські наукові записки*. 2005. №3. с. 52-59.

86. Старицька О.О., Ацикян А.Р. Науковий плюралізм розуміння дефініції «споживчі товариства». *Юридичний вісник*. 2013. №3(28). с. 124-127.

87. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.2003 № 1057-ІV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 47-48. ст.372.

88. Волік В. Щодо обрання організаційно-правової форми, порядку утворення та легітимації суб'єктів міського транспорту. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2014. №5. С. 38-43.

89. Мельникова І.В. Сучасний підхід до підвищення ефективності функціонування підприємницьких структур. URL:

http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/soc_gum/naukma/Spec/2000_18-2/06_melnykova_iv.pdf.

90. Теорія держави і права: навч. посібник / Ю. А. Ведерніков, А. В. Папірна. К.: Знання, 2008. 333 с. URL: https://pidruchniki.com/1584072014908/pravo/teoriya_derzhavi_i_prava.

91. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Офіційний вісник України*. 2010. № 72/1. ст. 2598.

92. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 15 травня 2003 № 755-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 31-32. ст. 263.

93. Мілаш В.С. Перспективи модернізації договірних правовідносин у сфері господарювання: монографія. Х: ХНУМГ. 2014. 227 с.

94. Мамутов В.К. Заинтересованность и самоусиление. *Економіка та право*. №3 (48). 2017. С. 3-15.

95. Беляневич О.А. Принцип пропорційності в господарському праві. *Перші наукові читання пам'яті академіка В.К. Мамутова: матеріали круглого столу (8 лютого 2019 р., м.Київ)*. Наук. ред. В.А. Устименко. НАН України. Ін-т економіко-правових досліджень. 2019. 264 с.

96. Знаменський Г.Л. Господарське законодавство України: формування та перспективи розвитку. К.: Наукова думка, 1996. 56 с

97. Вінник О.М. Теоретичні основи правового забезпечення реалізації публічних та приватних інтересів в господарських товариствах: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. Київ, 2004. 32 с.

98. Янкова Е.С., Щербакова Н.В. Актуальные проблемы гражданского права: Учебное пособие. Донецк: ДонНУ. 2013. 370 с.

99. Герасименко Н.О. Поняття і господарсько-правові ознаки комунальних банків. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2011. Вип. 10. С. 52-58.

100. Кібенко О.Р. Сучасний стан та перспективи правового регулювання корпоративних відносин: порівняльно-правовий аналіз права ЄС, Великобританії та України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. Харків, 2004. 507 с.

101. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. ст. 546.

102. Про відходи: Закон України від 05.03.1998 № 187/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 36-37. ст.242.

103. Купалова Г. І. Екологічне підприємництво як невід’ємна складова сталого розвитку України. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченко*. 2011. № 26. С. 36–39.

104. Корчинська О.О. Організаційно-економічне та інституційне забезпечення розвитку сільського зеленого туризму. *Агросвіт*. 2015. № 5. С. 80–83.

105. Маховка В. М. Сучасні організаційно-правові аспекти організації підприємств сільського (зеленого) туризму в Україні. *Молодий вчений*. 2015. № 2. С. 1217–1221.

106. Аветисян М.Р. Суб’єкти екологічного підприємництва та їх організаційно-правові форми. *Збірник тез доповідей Першої міжнародної науково-практичної конференції «Екологія Донбасу: уроки історії та виклики сьогодення»*. 10-11 жовтня 2017 р. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД». 2017. С. 147-150.

107. Аветисян М.Р. Щодо обрання організаційно-правової форми господарювання. *Правничий часопис Донецького університету*. 2016. № 1/2 (33). С.113–122.

108. Про засади функціонування ринку електричної енергії України: Закон України від 24.10.2013 № 663-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 22. Ст. 781.

109. Аветисян М.Р. Конституційні засади організаційно-правової форми господарювання. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Конституційні засади правотворення і правозастосування: стан та перспективи розвитку», 22 квітня 2016 р.* Вінниця: ДонНУ. 2016. С. 90-94.

110. Мілаш В. С. Господарське право: навч. посіб. для підготовки до іспитів. 3-тє видання, змінене. Харків: Право. 2016. 332 с.

111. Статистичний класифікатор організаційних форм суб'єктів економіки, затверджений Наказом Державної служби статистики України від 29.09.2014 № 271. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/klasf/st_kls/skof.zip.

112. Аветисян М.Р. Определение понятия организационно-правовой формы хозяйствования. *Leges si viata*. Februarie 2019. С. 3-6.

113. Аветисян М.Р. Зміст організаційно-правової форми господарювання. *Часопис Київського університету права*. 2018. №3. С. 183-188.

114. Аветисян М.Р. Господарсько-правові аспекти обрання організаційно-правової форми господарювання. *Правничий часопис Донецького університету*. 2017. № 1-2. С. 110-116.

115. Аветисян М.Р. Законодавча основа організаційно-правової форми господарювання. *Від громадянського суспільства – до правової держави: XXII Міжнародна конференція молодих вчених та студентів, 22 квітня 2016 р., м. Харків: Збірник тез доповідей*. Харків: ХНУ імені В.Н.Каразіна. 2016. С. 8-11.

116. Калюжна Н.Г. Система управління підприємством як предмет дослідження теорії організації. *Вісник економічної науки України*. 2011. №2. С. 41-54.
117. Яркіна Н.М. Управління підприємством як економічна категорія. *Держава та регіони*. 2014. №1 (76). С. 130-136.
118. Устенко А.О. Система управління підприємством. *Вісник Прикарпатського університету*. 2014. Випуск Х. С. 96-103.
119. Вінник О. М. Господарське право: Курс лекцій. К.: Атіка. 2004. 624.
120. Волік І.М. Управління акціонерним товариством: участь акціонерів. *Вісник Української академії банківської справи*. 2010. № 1(8). С. 73-74.
121. Попадинець Г. Проблемні питання правового статусу органів управління акціонерними товариствами. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2017. № 861. С. 395-400.
122. Постанова Вищого господарського суду України від 13 червня 2017 року у справі №910/7471/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/67205371>.
123. Постанова Вищого господарського суду України від 23 серпня 2017 року у справі №910/18667/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/68503697>.
124. Вінтоняк Н. Корпоративні відносини в аспекті відносин між подружжям. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. №10. С.10-14.
125. Гражданский кодекс Республики Казахстан (Общая часть), принят Верховным Советом Республики Казахстан 27 декабря 1994 года. URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=1006061.
126. Кодекс законів про працю: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. додаток до N 50.

127. Зеліско А.В. Унітарне приватне підприємство в якості підприємницької юридичної особи приватного права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Випуск 42. С. 78-82.

128. Бутрин-Бока Н.С. Юридична особа корпоративного типу (корпорація) – учасник корпоративних правовідносин. *Право і суспільство*. №5-2 ч. 3. 2015. С. 61-67.

129. Кочин В.В. Види господарської діяльності юридичних осіб: проблеми теорії та практики. *Юридичний вісник*. 2016. №1(38). С. 139-144.

130. Мельник С.Б. Деякі правові аспекти діяльності некомерційних організацій в Україні. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2002. № 2. С. 56-59.

131. Гражданский кодекс Российской Федерации от 30 ноября 1994 года N 51-ФЗ. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_5142.

132. Гражданский кодекс Республики Беларусь от 7 декабря 1998 г. № 218-З. URL: <http://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9800218>.

133. Махінчук В.М. Розмежування понять господарської та підприємницької діяльності за законодавством України. *Університетські наукові записки*. 2012. №3(3). С.97-103.

134. Машковська Л.В. Проблеми погодження господарського та податкового законодавства у сфері некомерційного господарювання. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 58. С. 470-477.

135. Івченко А. Щодо термінології правового регулювання господарської неприбуткової діяльності. *Підприємництво господарство і право*. 2015. №1. С. 11-13.

136. Попадинець Г. Правовий статус неприбуткових організацій у господарській діяльності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2016. № 855. С. 458–463.

137. Щокін Р.Г. Некомерційна господарська діяльність в Україні: сутність, нормативно-правова основа та проблемні аспекти. *Наше право*. 2015. №1. С.115-120.

138. Статут громадської організації «Бігова Україна» (ідентифікаційний код 39913783) від 2016 року. URL: <https://runukraine.org/statut>.

139. Статут громадської організації «Всеукраїнське об'єднання «Захист нації» (ідентифікаційний код 40113970) від 2015 року. URL: <http://zahist.org.ua/pro-nas/statut>.

140. Аветисян М.Р. Деякі питання організаційно-правових форм підприємництва та організаційно-правових форм некомерційного господарювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. №2. С. 87-90.

141. Титиевский А.Н. Понятие и структура гражданско-правового режима вещей с позиций системного подхода. *Вестник Тюменского государственного университета*. 2012. №3. С. 128-133.

142. Жук В.Д. До питання визначеності категорії «цивільно-правовий режим майна». *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 30. С. 126-129.

143. Яськів Б.А. Правовий режим майна акціонерного товариства. *Юридична наука*. 2011. №6. С. 68-76.

144. Чернышев В.А. Правовой режим уставного (складочного) капитала (фонда) коммерческих организаций. *Вестник Удмуртского университета*. 2009. Выпуск 1. С.112-125.

145. Советское хозяйственное право: учебник. Под общ. ред. докт. юрид. наук проф. И.Г. Побирченко. К.: Вища школа. 1985. 335 с.

146. Господарське право: підручник. В. С. Щербина. 6-те вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер. 2013. 640 с.

147. Пацурківський Ю.П. Правовий режим майна суб'єктів підприємницької діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Київ, 2011. 12 с.

148. Про правовий режим майна, що забезпечує діяльність Верховної Ради України: Закон України від 21.09.1999 № 1075-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999 р. № 48. стаття 407.

149. Селіванова І. Використання державного майна в господарській діяльності. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2019. №1. С.1-6.

150. Роз'яснення порядку реєстрації прав власності на об'єкти нерухомого майна залежно від форм власності: Лист Міністерства юстиції України від 11.01.2007 N 19-32/2. *Бізнес: законодавство та практика*. 2007 р. № 7. стор. 16.

151. Захарченко А.М. Щодо правового режиму об'єктів державної власності у складі майна державних акціонерних товариств та їх дочірніх підприємств. *Науковий Вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 2. Том 1. С.124-133.

152. Апанасенко К.І. Правовий режим майна, що є в комунальній власності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. Київ. 2006. 22 с.

153. Про власність: Закон України від 07 лютого 1991 р. № 697-XII (втратив чинність). *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991 р. № 20. ст. 249.

154. Правові проблеми колективної власності в Україні (матеріали «круглого столу»). *Право України*. 1996.– №1. С. 6-7.

155. Алексеєва Ю.С. Хозяйственно-правовой статус частного предприятия в Украине: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 –

хозяйственное право; хозяйственно-процессуальное право. Донецк, 2012. 229 с.

156. Іванов С.О. Правий режим майна, закріпленого за військовими частинами. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2004. № 1-2. С. 117-123.

157. Зозуляк О.І. Поняття майнової відокремленості як ознаки юридичної особи. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2011. Вип. 26. С. 120-125.

158. Аветисян М.Р. До питання правового режиму майна як складової змісту організаційно-правової форми господарювання. *Часопис Київського університету права*. 2018. №4. С.176-182.

159. Переверзєв О.М. Питання правового режиму майна фізичної особи – підприємця. *Вісник Луганського університету внутрішніх справ*. 2012. №5. С. 294-304.

160. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України від 1 листопада 2017 року у справі 361/8273/16-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/>.

161. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя: Постанова пленуму Верховного суду України від 21.12.2007 N 11. *Вісник Верховного суду України*. 2008 р. № 1. стор. 5.

162. Рішення Конституційного Суду України «У справі за конституційним зверненням приватного підприємства „КІО“ щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 61 Сімейного кодексу України від 19 вересня 2012 року № 17-рп/2012. *Офіційний Вісник України*. 2012 р. № 75. стор. 33. стаття 3038. код акта 63617/2012.

163. Борисова В. І. Підприємство в системі об'єктів цивільних прав. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7773/1/Borisova_12-16.pdf.
164. Блащук Т.В. аОрганізаційно-правові форми юридичних осіб в сучасному цивільному праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 8. С. 3-6.
165. Акіменко Ю.Ю. Майнова відокремленість юридичної особи приватного права у контексті сучасності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2013. №5. С. 104-106.
166. Вінник О.М. Господарське товариство однієї особи. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2002. №2. С.53-55.
167. Акіменко Ю.Ю. Про правовий статус товариства однієї особи в Україні, Німеччині та США. *Актуальні проблеми держави і права*. 2007. Випуск 36. С. 378-381.
168. Лехгодух І.О. Щодо правового статусу господарських товариств з одним учасником. *Форум права*. 2016. №5. С. 123-129.
169. Колосов Р. Корпоративне підприємство: поняття, ознаки та місце серед інших юридичних осіб. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. №9. С. 72-76.
170. Про розгляд листа щодо майна юридичної особи: Лист Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва № 2-222/1068 від 22.02.2002. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1068563-02>.
171. Жорнокуй Ю.М., Жорнокуй В.Г., Сядриста І.І. Економічна складова юридичної особи: сучасний стан та особливості. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2018. №3. С.394-401.

172. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Деркач та Палек проти України» (заяви NN 34297/02 та 39574/02) від 21 грудня 2004 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_234.

173. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006 р. № 30. стор. 1114. ст. 260.

174. Вітка Ю.В. Проблемні питання цивільно-правової відповідальності недержавних пенсійних фондів. *Наукові записки*. 2008. Випуск 77. С. 72-75.

175. Приймак В.Д. Цивільно-правова відповідальність юридичних осіб: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Київ. 2006. 16 с.

176. Менджул М.В. Проблема цивільної відповідальності під час здійснення громадськими організаціями підприємницької діяльності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. №1. С. 88-91.

177. Ясиновська О. Деякі аспекти відповідальності державних господарських об'єднань та підприємств-учасників за спільними зобов'язаннями. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. №7. С. 75-81.

178. Кравчук В.М. Соціально-правова природа юридичної особи. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Львів, 2000. 21 с.

179. Щодо порядку державної реєстрації та діяльності товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю у зв'язку з прийняттям Закону України від 06.02.2018 № 2275-VIII "Про товариства з обмеженою та додатковою

відповідальністю": Лист Міністерства юстиції України від 07.06.2018 № 6623/8.4.3/32-18. *Баланс*. 2018. № 64-65. стор. 28.

180. Постанова Вищого господарського суду України від 14 вересня 2017 року у справі №906/70/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/68963347>.

181. Рішення Конституційного Суду України у справі щодо кредиторів підприємств комунальної форми власності від 20 червня 2007 року N 5-рп/2007. *Офіційний вісник України*. 2007 р., № 48, стор. 116, стаття 1991, код акта 40312/2007.

182. Аветисян М.Р. Дотримання вимог до змісту організаційно-правової форми господарювання. *Наше право*. 2019. №1. С. 125-131.

183. Статут Акціонерного товариства «Фондова біржа» (ідентифікаційний код 36184092). URL: <http://fs.uh.ua/files/7>.

184. Зеліско А.В. Модельний статут юридичної особи приватного права: деякі аспекти впровадження у законодавство. *Держава і право*. 2012. Вип. 56. С. 251-255.

185. Черненко О.А. Модельний статут як установчий документ суб'єкта господарювання. *Приватне право і підприємництво*. 2016. Вип. 15. С. 154-157.

186. Кібенко О.Р. Сучасний стан та перспективи правового регулювання корпоративних відносин: порівняльно-правовий аналіз права ЄС, Великобританії та України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. Харків, 2006. 39 с.

187. Снісаренко Л.Ю. Організаційно-правова форма: поняття та практичне значення для легітимації суб'єктів економічної діяльності. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 8. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=874>.

188. Дорошенко Л.М. Стан та перспективи розвитку законодавства про ліквідацію юридичної особи. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. №3. С. 64-68.

189. Макаревич О. Ліквідація юридичної особи і її види за цивільним законодавством України. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2018. Февраль. С. 109-112.

190. Постанова Верховного суду у справі № 802/69/17-а від 12 квітня 2019 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81136901>.

191. Аветисян М.Р. Дотримання вимог до змісту організаційно-правової форми господарювання. *Наше право*. 2019. №1. С. 125-131.

192. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України. URL: <http://legalexpert.in.ua/komkodeks/gk/79-gk/500-139.html>.

193. Апанасенко К.І. До питання про примусову ліквідацію господарських організацій за рішенням суду. *Молодий вчений*. №8(11). 2014. С. 172 – 178.

194. Скоропис О.М. Цивільно-правове регулювання ліквідації юридичних осіб: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Київ. 2010. 21 с.

195. Повар П.О. Правове регулювання ліквідації підприємств в Україні. автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. Київ. 2009. 19 с.

196. Аветисян М.Р. До питання правового режиму майна як складової змісту організаційно-правової форми господарювання. *Часопис Київського університету права*. 2018. №4. С.176- 182.

ДОДАТКИ

Додаток А

Проект

Закон України

Про внесення змін до Господарського кодексу України, Сімейного кодексу України

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

I. Внести зміни до таких законодавчих актів України:

1) у Господарському кодексі України (Відомості Верховної Ради України, 2003 р., №№ 18-22, ст. 144):

статтю 45 після частини третьої доповнити новою частиною такого змісту:

4. Організаційно-правовими формами підприємництва є фермерське господарство, приватне підприємство, державне комерційне підприємство, комунальне комерційне підприємство, підприємство об'єднання громадян (релігійної організації, профспілки), підприємство споживчої кооперації, акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю, повне товариство, командитне товариство, виробничий кооператив, кооперативний банк, громадянин-підприсмець.

статтю 53 після частини третьої доповнити новими частинами такого змісту:

4. Організаційно-правовими формами некомерційного господарювання є казенне підприємство, комунальне некомерційне підприємство, споживчий кооператив, обслуговуючий кооператив, державна організація (установа, заклад), комунальна організація (установа, заклад), приватна організація (установа, заклад), організація (установа, заклад) об'єднання громадян (релігійної організації, профспілки, споживчої кооперації), асоціація, корпорація, консорціум, концерн, громадське об'єднання, благодійна організація, товарна біржа, фондова біржа, кредитна спілка, недержавний пенсійний фонд.

5. Суб'єкти некомерційного господарювання мають право отримувати прибуток від здійснення господарської діяльності за умови, що цей прибуток не буде підлягати розподіленню між засновниками (учасниками), а буде спрямований на реалізацію мети суб'єкта некомерційного господарювання.

доповнити статтею 56-1 «Управління суб'єктом господарювання» такого змісту:

1. Управління суб'єктом господарювання здійснюється на основі поєднання майнових інтересів засновників (учасників), правового режиму майна суб'єкта господарювання і участі в управлінні трудового колективу у випадках, передбачених законодавством.

доповнити статтею 58-2 «Забезпечення дотримання вимог до змісту організаційно-правової форми господарювання» такого змісту:

1. Суб'єкт господарювання у разі недотримання законодавчих вимог до змісту організаційно-правової форми господарювання зобов'язаний усунути протягом шести місяців невідповідності між передбаченим законом змістом та фактичним станом або здійснити реорганізацію шляхом зміни організаційно-правової форми господарювання.

У разі невиконання суб'єктом господарювання зазначених вимог у встановлений строк суб'єкт господарювання може бути ліквідований за рішенням суду на підставі звернення компетентного органу державної влади або заінтересованих осіб.

частину 2 статті 219 викласти в такій редакції:

2. Засновники (учасники, члени) суб'єкта господарювання не відповідають за зобов'язаннями цього суб'єкта, крім випадків, передбачених законом або установчими документами про створення даного суб'єкта.

частину 1 статті 135 викласти в такій редакції:

1. Власник майна має право одноосібно або спільно з іншими власниками на основі належного йому (їм) майна засновувати господарські організації або здійснювати господарську діяльність в інших організаційно-правових формах господарювання, передбачених законом, на свій розсуд визначаючи мету і предмет, структуру утвореного ним суб'єкта господарювання, склад і компетенцію його органів управління, порядок використання майна, інші питання управління діяльністю суб'єкта господарювання, а також приймати рішення про припинення заснованих ним суб'єктів господарювання відповідно до законодавства.

2) у Сімейному кодексі України (Відомості Верховної Ради України, 2002 р., №№ 21, ст. 135):

доповнити статтею 65-1 «Право подружжя на передання майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, як внеску до статутного капіталу господарської організації» такого змісту:

1. Для передання майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, як внеску до статутного капіталу господарської організації, згода другого з подружжя має бути подана письмово; з моменту передання цього майна на нього не поширюється режим спільної сумісної власності подружжя.

2. При поділі майна повинна враховуватись вартість частки у статутному капіталі господарської організації, яка сформована за рахунок спільної сумісної власності подружжя.

II. Цей Закон набирає чинності з __ грудня 2019 року.

**Голова Верховної Ради
України**

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до проекту Закону України

" Про внесення змін до Господарського кодексу України, Сімейного кодексу України "

1. Обґрунтування необхідності прийняття проекту Закону

На сьогодні від ефективного провадження господарської діяльності залежить не лише задоволення приватних інтересів учасників господарських відносин, а й економічний розвиток України.

Запропонований законопроект вирішить низку проблем, які існують як в законодавстві, так і в практичній діяльності суб'єктів господарювання. Зокрема, пропонується, встановити конкретні переліки організаційно-правових форм підприємництва і організаційно-правових форм некомерційного господарювання, закріпити загальну норму щодо управління суб'єктом господарювання, розповсюдити правила відповідальності засновників суб'єкта господарювання на обсяг відповідальності учасників (членів) суб'єктів господарювання за зобов'язаннями суб'єкта господарювання.

При цьому важливе значення має поряд із закріпленням нормативних приписів в законодавстві належне дотримання вимог, зазначених в цих приписах. Тому, нагальною є потреба доповнити чинне законодавство положенням щодо забезпечення дотримання вимог до змісту організаційно-правової форми господарювання.

Окрім цього задля нівелювання загрози блокування діяльності суб'єктів господарювання при поділі майна подружжя запропоновано передбачити положення щодо передачі майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, як внеску до статутного капіталу господарської організації.

2. Мета та завдання проекту Закону

Метою законопроекту є запровадження умов ефективного провадження господарської діяльності для задоволення публічних інтересів, інтересів учасників господарських відносин та інших осіб.

3. Загальна характеристика і основні положення проекту Закону

Законопроектом пропонується в Господарському кодексі України доповнити статті 45, 53 новими частинами; доповнити статтями 56-1 «Управління суб'єктом господарювання», 58-2 «Дотримання вимог до змісту організаційно-правової форми господарювання»; змінити редакції частини 2 статті 219 та частини 1 статті 135; Сімейний кодекс України доповнити статтю 65-1 «Право подружжя на передання майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності».

4. Стан нормативно-правової бази у даній сфері правового регулювання

Нормативно-правову базу у даній сфері правового регулювання становлять Господарський кодекс України, Цивільний кодекс України, Сімейний кодекс України та інші нормативно-правові акти.

5. Фінансово-економічне обґрунтування прийняття проекту Закону

Реалізація положень проекту Закону не потребує додаткових витрат з Державного бюджету України.

6. Прогноз соціально-економічних та інших наслідків прийняття проекту Закону

Прийняття Закону України "Про внесення змін до Господарського кодексу України, Сімейного кодексу України" дозволить суб'єктам господарювання провадити ефективну господарську діяльність для задоволення публічних інтересів, інтересів учасників господарських відносин та інших осіб.

Додаток Б

**ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ «ФАКТОРИНГОВА
КОМПАНІЯ «ВЕКТОР ПЛЮС»**

04073, м. Київ, пр.-т. Степана Бандери, 28-А
Код ЄДРПОУ 38004195

Вих. № 14 / 05-06
Від 05.06.2019 року

Голові спеціалізованої вченої ради К 11.051.12
при Донецькому національному університеті
імені Василя Стуса
МОН України (м. Вінниця)
д.ю.н., професору
Бобковій Антоніні Григорівні

**ДОВІДКА
ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ
ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ М.Р. АВЕТИСЯН**

Результати дисертаційної роботи Аветисян Маргарити Робертівни за темою «Організаційно-правова форма господарювання» рекомендовані до використання в господарській діяльності Товариства з обмеженою відповідальністю «Факторингова компанія «Вектор Плюс». Зокрема, враховані положення щодо меж обрання організаційно-правової форми господарювання, пов'язані з мінімальним розміром статутного капіталу фінансових організацій.

Довідка надана для подання в спеціалізовану вчену раду К11.051.12 з захисту дисертацій при Донецькому національному університеті імені Василя Стуса МОН України (м. Вінниця).

Директор
ТОВ «ФК «ВЕКТОР ПЛЮС»
Шалай А.В.

Заступник директора
ТОВ «ФК «ВЕКТОР ПЛЮС»
Жигліньський Д.А.

Додаток В

БЛАГОДІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ
«ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ БЛАГОДІЙНИЙ ФОНД «ДОПОМОГА І
МИЛОСЕРДЯ»
ідентифікаційний код юридичної особи 42778255
01001, м.Київ, вулиця Трьохсвятительська/Костьольна, будинок 5/1-А

Вих. № 118
від 03.06.2019

Голові спеціалізованої вченої ради К 11.051.12
при Донецькому національному університеті
імені Василя Стуса
МОН України (м. Вінниця)

д.ю.н., професору
Бобковій Антоніні Григорівні

**ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ
ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ**

Результати дисертаційного дослідження Аветисян Маргарити Робертівни на тему «Організаційно-правова форма господарювання» рекомендовані до використання в діяльності Благодійної організації «Всеукраїнський благодійний фонд «Допомога і милосердя». Зокрема, враховані положення щодо змісту організаційно-правової форми господарювання «благодійна організація» в частині неможливості розподілу доходу між учасниками благодійної організації. Також підтримано пропозицію встановити правові наслідки невиконання суб'єктом господарювання законодавчих вимог до змісту організаційно-правової форми господарювання у формі ліквідації суб'єкта господарювання за рішенням суду на підставі звернення компетентного органу державної влади або заінтересованих осіб.

Довідка надана для подання в спеціалізовану вчену раду К11.051.12 з захисту дисертацій при Донецькому національному університеті імені Василя Стуса МОН України (м. Вінниця).

З повагою,

Директор Благодійної організації
«Всеукраїнський благодійний фонд
«Допомога і милосердя»

Костін Дмитро Олексійович

Додаток Г

Список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дисертації

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Аветисян М.Р. Господарсько-правові аспекти обрання організаційно-правової форми господарювання. *Правничий часопис Донецького університету*. 2017. № 1-2. С. 110-116.
2. Аветисян М.Р. Зміст організаційно-правової форми господарювання. *Часопис Київського університету права*. 2018. №3. С. 183-188.
3. Аветисян М.Р. До питання правового режиму майна як складової змісту організаційно-правової форми господарювання. *Часопис Київського університету права*. 2018. №4. С.176- 182.
4. Аветисян М.Р. Деякі питання організаційно-правових форм підприємництва та організаційно-правових форм некомерційного господарювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. №2. С. 87-90.
5. Аветисян М.Р. Дотримання вимог до змісту організаційно-правової форми господарювання. *Наше право*. 2019. №1. С. 125-131.
6. Аветисян М.Р. Определение понятия организационно-правовой формы хозяйствования. *Legea si Viata. Revista stiintifico-practica*. Februarie 2019. С. 3-6.
7. Аветисян М.Р. Щодо обрання організаційно-правової форми господарювання. *Правничий часопис Донецького університету*. 2016. № 1/2 (33). С.113–122.

8. Аветисян М.Р. Законодавча основа організаційно-правової форми господарювання. *Від громадянського суспільства – до правової держави: XXII Міжнародна конференція молодих вчених та студентів (Харків, 22 квітня 2016 р.)*. Збірник тез доповідей. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна. 2016. С. 8-11.

9. Аветисян М.Р. Конституційні засади організаційно-правової форми господарювання. *Конституційні засади правотворення і правозастосування: стан та перспективи розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Вінниця, 22 квітня 2016 р.)*. Вінниця: Донецький національний університет. 2016. С. 90-94.

10. Аветисян М.Р. Суб'єкти екологічного підприємництва та їх організаційно-правові форми. *Екологія Донбасу: уроки історії та виклики сьогодення: Збірник тез доповідей Першої міжнародної науково-практичної конференції (Вінниця, 10-11 жовтня 2017 р.)*. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД». 2017. С. 147-150.

11. Аветисян М.Р. Співвідношення поняття «організаційно-правова форма господарювання» та суміжних понять. *Теоретичні та прикладні аспекти розвитку науки: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 6-7 грудня 2017 р.)*. Київ: МЦНД. 2017. Ч. I. С. 7-9.

12. Аветисян М.Р. Щодо видів організаційно-правової форми господарювання. *Юридична наука і освіта у сучасних умовах: стан і перспектива розвитку: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 35-річчю юридичного факультету Донецького національного університету Василя Стуса (Вінниця, 18 травня 2018 р.)*. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД». 2018. С. 81-84.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідались та обговорювались на: Всеукраїнській науково-практичній

конференції «Конституційні засади правотворення і правозастосування: стан та перспективи розвитку» (м. Вінниця, 2016), Міжнародній конференції молодих вчених та студентів «Від громадянського суспільства – до правової держави» (м. Харків, 2016), Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретичні та прикладні аспекти розвитку науки» (м. Київ, 2017), Міжнародній науково-практичній конференції «Екологія Донбасу: уроки історії та виклики сьогодення» (м. Вінниця, 2017), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Юридична наука і освіта у сучасних умовах: стан і перспективи розвитку» (м. Вінниця, 2018).